

**ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**'Δημόσιο Σχολείο και κοινότητα.
Εμπειρία από τα ανοιχτά σχολεία στην Ελλάδα'**

ΤΕΥΧΟΣ Ι

A. Περίληψη

B. Κεφάλαια της Εργασίας

Σπουδαστής: Ιωσήφ Λεοντής

Επιβλέπουσα: Ελίζα Παναγιωτάτου

Σεπτέμβριος 2019

ΠΕΡΙΕΓΧΟΜΕΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ Ι

Ευχαριστίες

A. ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
B. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	
I_ Αφορμές και σκεπτικό της διερεύνησης	8
II_ Η Μεθοδολογία της έρευνας	9
III_ Το πλαίσιο της διερεύνησης στο πεδίο	
1_ Η οργάνωση της διερεύνησης	12
2_ Τα ερωτήματα της διερεύνησης	14
3_ Η πληροφορία μέσα από τις επιμέρους συνεντεύξεις	14
4_ Απαντήσεις στα ερωτήματα της διερεύνησης	22
5_ Σκέψεις και ιδέες για το ανοιχτό σχολείο	23
6_ Ένα προτεινόμενο πλαίσιο για το Δημόσιο Σχολείο	31
IV_ Έρευνα δράσης σε σχολικό περιβάλλον	
1_ Σχεδιασμός της έρευνας δράσης	33
2_ Τα ζητήματα στα οποία εστιάζει η έρευνα δράσης, οι στόχοι της και η θεματολογία της παράστασης	36
3_ Έρευνα δράσης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Πραγματοποίησή της & σκέψεις και διαπιστώσεις σε σχέση μ'αυτήν	42
V_ Τί θα μπορούσε να εξεταστεί ξανά	44
VI_ Ο ορισμός του ανοιχτού σχολείου και σκέψεις για το σχεδιασμό	46
Βιβλιογραφία, πηγές	47

Ευχαριστίες

Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω θερμά την κυρία Ελισάβετ Παναγιωτάτου, επιβλέπουσα της παρούσας εργασίας, για την καθοριστική της συμβολή και βοήθεια, αναφορικά με την εξέταση της κοινωνικής διάστασης του σχεδιασμού του σχολείου, στην οποία εστίασε η εργασία. Επίσης, για τις πολύτιμες συμβουλές της, καθώς και την άμεση και ουσιαστική ανταπόκρισή της, σε όλα τα ζητήματα που αφορούσαν την εργασία αυτή.

Ευχαριστώ τον κ. Άγγελο Πατσιά, εκπαιδευτικό, πρώην δάσκαλο του Δημοτικού Σχολείου Φουρφουρά Ρεθύμνου, για την πληροφόρηση που παρείχε για την εργασία. Κυρίως όμως γιατί -εν αγνοία του- οι εκπαιδευτικές του πρωτοβουλίες, κατά το χρονικό διάστημα το οποίο ήταν δάσκαλος στο παραπάνω σχολείο, αποτέλεσαν καθοριστικό ερέθισμα για την πραγματοποίηση της εργασίας. Η ανακάλυψη των παραπάνω εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και δράσεων, έδωσε την ιδέα και την ελπίδα ότι υπάρχει μία προοπτική εξέλιξης του σχολείου, έχοντας ως αφετηρία πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών που τιμούν το λειτούργημά τους.

Ευχαριστώ για τη συναίνεσή τους, να μου παραχωρήσουν συνεντεύξεις, τους παρακάτω:

- την κα Γεωργία Φέρμελη, εκπρόσωπο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, για το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Open Schools for Open Societies και μέλος του ΔΣ του Ινστιτούτου
- την κα Μαριάνθη Λιάπη, επιστημονική υπεύθυνη των 'εκπαιδότοπων' του Εργαστηρίου Ευφυών Μεταβαλλόμενων Περιβαλλόντων της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πολυτεχνείου Κρήτης και υπεύθυνη του προγράμματος 'Έτσι μαθαίνω καλύτερα' του Δήμου Αθηναίων
- τον κ. Στέλιο Μιχελάκη, εκπαιδευτικό του Δημοτικού Σχολείου Φρε Χανίων
- την κα Γιάννα Γκαμπούλου, εκπαιδευτικό του 1ου Νηπιαγωγείου Μελισσίων
- τον κ. Δημήτρη Καλαμπάκη, εκπαιδευτικό του 26ου & 29ου Δημοτικού Σχολείου Αχαρνών
- την κα Ειρήνη Χαζάπη, project manager του προγράμματος athen's open schools του Δήμου Αθηναίων και την κα Αντιγόνη Κατσαφυλλούδη, μέλος της ομάδας του ίδιου προγράμματος.

Ευχαριστώ για τη θετική τους στάση και συναίνεση, στις συμμετοχικές παρατηρήσεις:

- τον κ. Ευάγγελο Βλαχάκη, εκπρόσωπο της ευρωπαϊκής οργάνωσης EUDEC, στην Ελλάδα
- την κα Ναταλία Μπαζαίου και την κα Αναστασία Νουκάκη, σε σχέση με τη δράση στην είσοδο του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών
- τα μέλη της συλλογικότητας 'Σκόρος' για την πληροφόρηση που παρείχαν κατά τη διάρκεια της παρουσίασης της σχολικής εφημερίδας 'Τ' αετόπουλα'.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες προς:

- Τον Διευθυντή του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, κο Βασίλη Ράπτη για την έγκριση του αιτήματος πραγματοποίησης δράσης στο παραπάνω σχολείο.
- Τον κ. Μπάμπη Μπαλτά, εκπαιδευτικό, δάσκαλο της 2ας τάξης του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, για τη συνολική θετική στάση του σε σχέση με την έρευνα. Τον ευχαριστώ για την ευκαιρία που μου έδωσε να γνωρίσω από κοντά το ανοιχτό 'προς τα έξω' σχολείο, όπως προσεγγίζεται μέσα από τις δράσεις του σχολείου του. Επίσης, για τις ενδιαφέρουσες απόψεις και πληροφορίες που παρείχε, κατά τη συνέντευξη που μου παραχώρησε, καθώς και για τη συνολική θετική του συμβολή στην πραγματοποίηση της δράσης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών.
- Τα μέλη της θεατρικής ομάδας Playback Ground, για τη συναίνεση και θετική τους στάση σε σχέση με την πραγματοποίηση θεατρικής παράστασης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Επίσης, για

τη συμβολή τους στη διατύπωση των διερευνούμενων ζητημάτων της εργασίας, κατά τη διάρκεια της παράστασης. Ευχαριστώ τον Πάνο Τούρλα και τον Δημήτρη Ρούσσο, οι οποίοι ήταν τα μέλη της ομάδας που δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για να έρθω σε επαφή μαζί της.

Τα ονόματα των μελών της ομάδας, που συμμετείχαν στη θεατρική παράσταση είναι:

Συντονιστές: Χριστίνα Στουραΐτη, Δημήτρης Γιαννής

Ηθοποιοί: Μαρίζα Καψάλη, Άννα Κούμα, Βάσσια Μχαλοπούλου, Δημήτρης Ρούσσος,

Πάνος Τούρλας

Μουσικός: Άκης Σγουρομύτης

A. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται συνεχώς στη χώρα μας, πολλές εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στην εκπαίδευση, αλλά και σε χώρους δημιουργικής απασχόλησης παιδιών. Καθώς φαίνεται ότι αυτές κερδίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών μέσα από τις παιδαγωγικές πρακτικές τους, δημιουργείται το ερώτημα εάν το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα θα μπορούσε να εξελιχθεί και να αποδεσμευτεί από την πρακτική της παράδοσης και εξέτασης του μαθήματος και όλες τις παιδαγωγικές, οργανωτικές και χωρικές παραμέτρους που συνεπάγεται. Κάτι τέτοιο κρίνεται σκόπιμο, ιδιαίτερα εξαιτίας των κοινωνικών, οικονομικών και τεχνολογικών μεταλλαγών που συντελούνται στη χώρα μας, αλλά και διεθνώς.

Η εργασία εξετάζει τη δυνατότητα εξέλιξης του εκπαιδευτικού συστήματος, μέσα από τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που εμφανίζονται. Παράλληλα, μέσα από την εργασία διερευνώνται και αναδεικνύονται οι συσχετίσεις ανάμεσα σε ζητήματα παιδαγωγικής, σχεδιασμού και οργάνωσης του χώρου, εφαρμογής εκπαιδευτικών πολιτικών κλπ

Η εργασία εστιάζει στη σχέση σχολείου – κοινωνίας, έχοντας ως θέση εργασίας ότι τα προβλήματα στην εκπαίδευση, καθώς και η επίλυσή τους έχουν, κατά βάση, κοινωνική διάσταση. Η εργασία εστιάζει στο Δημόσιο Σχολείο, αναφορικά με τη σχέση του με την κοινωνία. Εστιάζει επίσης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, τα οποία κρίνονται ως σημαντική σε σχέση με τους μαθητές, αλλά και γιατί φαίνεται να αποτελεί ένα αξιολογικό πεδίο έρευνας, εξαιτίας των παρατηρούμενων σ'αυτή μεταλλαγών.

Οδηγός για τη διερεύνηση, είναι η έννοια του ανοιχτού σχολείου, η οποία προσδιορίζει την κατεύθυνση της διερεύνησης της και παράλληλα προσδιορίζεται μέσα απ' αυτήν. Η εργασία είναι μία έρευνα δράσης, καθώς εντοπίζει τα προβλήματα που υπάρχουν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και προσπαθεί να συγκροτήσει ένα πλαίσιο για την επίλυσή τους. Οι άξονες, πάνω στους οποίους εστιάζει η διερεύνηση, είναι:

- Ανεξάρτητες πρωτοβουλίες για το ανοιχτό δημόσιο σχολείο.
- Κόμβοι επικοινωνίας και διαλόγου στην εκπαιδευτική κοινότητα.
- Εφαρμοζόμενες πολιτικές για το ανοιχτό σχολείο.
- Δράση σε σχολικό περιβάλλον

Η εργασία βασίζεται σε πρωτογενή έρευνα πεδίου. Χρησιμοποιήθηκαν γι' αυτήν μεθοδολογίες στοχευμένης κοινωνικής έρευνας, μέσα από την πραγματοποίηση ελεύθερων συνεντεύξεων, συμμετοχικών παρατηρήσεων και δράσης σε σχολικό περιβάλλον. Ξεκινώντας από συνεντεύξεις και συμμετοχική παρατήρηση, σε σχέση με τους τρεις πρώτους άξονες, η έρευνα κατευθύνεται μέσα από πληροφόρηση σε νέες συνεντεύξεις. Εστιάζει τελικά σε εξέταση σημαντικού παραδείγματος για το ανοιχτό σχολείο, για το οποίο υπήρχε πληροφόρηση, μέσα από πολλές επιμέρους πηγές. Η εστίαση υλοποιήθηκε μέσα από συνέντευξη με εκπαιδευτικό του, αλλά και συμμετοχική παρατήρηση εκπαιδευτικών δράσεων στο σχολείο αυτό. Η έρευνα πεδίου, καταλήγει στην πραγματοποίηση μίας έρευνας δράσης σε σχολικό χώρο, χρησιμοποιώντας την πληροφορία και τις διαπιστώσεις που συλλέχθηκαν. Η πραγματοποίηση της δράσης, λειτουργεί ως κλείσιμο και επιβεβαίωση της ερευνητικής πορείας, αλλά εντάσσεται και στο προτεινόμενο πλαίσιο της εργασίας.

Στο πεδίο, διερευνήθηκαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, τα οποία τις διαφοροποιούν από το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και μία σειρά από ερωτήματα και ζητήματα, σε σχέση με τις εμφανιζόμενες εκπαιδευτικές δράσεις. τα εκπαιδευτικά ζητήματα στα οποία εστιάζουν, το εάν γίνονται αποδεκτές από την εκπαιδευτική κοινότητα, το πώς εντάσσονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του σχολείου, το εάν υπάρχει δικτύωση ανάμεσά τους, το πώς εκφράζονται στο χώρο, και εάν υπάρχει αξιολόγηση της επίδρασής τους. Επίσης, μέσα από τη διερεύνηση, έρχονται στην

επιφάνεια, μία σειρά από ιδέες και σκέψεις, για το ανοιχτό σχολείο, αναφορικά με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της εφαρμοζόμενης εκπαίδευσης, την τυπική εκπαίδευση, την πειθαρχία, την κοινωνική καταξίωση που προσφέρει και τον τρόπο που οργανώνει το σχολικό χώρο και χρόνο. Το ανοιχτό σχολείο φαίνεται να προτείνει εναλλακτικές σε όλα αυτά τα ζητήματα και τα προβλήματα που δημιουργεί το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσης, έρχονται στην επιφάνεια ιδέες και σκέψεις σε σχέση με το σχεδιασμό για το Δημόσιο Σχολείο.

Μετά από την καταγραφή και ανάλυση της πληροφορίας που συλλέχθηκε στο πεδίο, η εργασία προσδιορίζει τους παρακάτω στόχους, ενός προτεινόμενου πλαισίου για το Δημόσιο Σχολείο, μέσα από τη χρησιμοποίηση και ενίσχυση των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών:

- Η δικτύωση των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών
- Η κοινωνική συνειδητοποίηση και η ανάπτυξη κριτικής σκέψης
- Η αξιολογήση του εκπαιδευτικού συστήματος και των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Οι παραπάνω στόχοι προτείνεται ότι θα μπορούσαν να υλοποιηθούν, μέσα από την υλοποίηση:

- Μίας βάσης καινοτόμων δράσεων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών
- Στοχευμένων ερευνών δράσης σε σχολικό περιβάλλον

Η εργασία, αφού προσδιόρισε ένα γενικό προτεινόμενο πλαίσιο για την εξέλιξη του Δημόσιου Σχολείου, προχώρησε και ένα βήμα παρακάτω και σχεδίασε και πραγματοποίησε μία έρευνα δράσης σε σχολικό χώρο. Η λογική της είναι κοντά σε μεθοδολογία κοινωνικής έρευνας με βάση την τέχνη. Μέσα από τη δράση, έγινε προσπάθεια να δοθούν στους μαθητές αφορμές για κριτική σκέψη και συνειδητοποίηση, ενώ παράλληλα, μέσα από τη διαδικασία παράχθηκε συλλογική γνώση. Η έρευνα δράσης προσέγγισε επίσης ζητήματα σε σχέση με την αντίληψη των παιδιών για το σχολείο, καθώς και κοινωνικά χαρακτηριστικά και αντιθέσεις.

Για την πραγματοποίηση της έρευνας δράσης, όπως σχεδιάστηκε, βοήθησε μία θεατρική ομάδα αυτοσχεδιασμού. Η μεθοδολογία και οι θεατρικές πρακτικές των παραστάσεων της ομάδας αυτής στηρίζονται στην αλληλεπίδραση με το κοινό και σε προσωπικές ιστορίες που το κοινό μοιράζεται, κατά τη διάρκεια της παράστασης. Η ομάδα εφάρμοσε τη συνήθη θεατρική πρακτική της, με την εστίαση της θεματολογίας της παράστασης στα ερευνοούμενα ζητήματα, μέσα από την εργασία. Η ομάδα ήταν η κατάλληλη για τη σχεδιαζόμενη δράση, επιπλέον γιατί την ενδιαφέρουν ζητήματα της εκπαίδευσης και η αλληλεπίδραση με τα παιδιά, ενώ υπήρχε καλό επίπεδο επικοινωνίας μαζί της.

Το σχολείο στο οποίο επιλέχθηκε να πραγματοποιηθεί η θεατρική παράσταση, ήταν το 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Κρίθηκε ως το κατάλληλο σχολείο για την πραγματοποίηση της δράσης, καθώς η συνέντευξη που είχε προηγηθεί με εκπαιδευτικό του, είχε αναδείξει κοινωνικά ζητήματα που κρίθηκαν σημαντικά, είχε επίσης αναδείξει εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που προσδιόριζαν με ενδιαφέροντα τρόπο την έννοια του ανοιχτού σχολείου και τέλος, υπήρχε θετικό κλίμα και συναίνεση.

Τα κρίσιμα ζητήματα που ανέδειξε η έρευνα που προηγήθηκε στο πεδίο, για μία αλλαγή στο Δημόσιο Σχολείο, προσδιόρισαν τη θεματολογία των προσωπικών ιστοριών που ζητήθηκαν από τα παιδιά, κατά την παράσταση. Η θεατρική ομάδα έδωσε κατά τη διάρκεια της παράστασης αφορμές για το σύνολο της θεματολογίας που είχε προετοιμαστεί. Κατά τη διάρκειά της, εστίασε στα θέματα που επέλεξαν τα παιδιά. Τα ζητήματα που αναδείχθηκαν μέσα από τη δράση, αφορούσαν την καθημερινότητα των παιδιών στο σχολείο, την οπτική των παιδιών για το σχολείο, ενώ και κοινωνικά ζητήματα σε σχέση με τα επαγγελματικά πρότυπα των παιδιών και ζητήματα επικοινωνίας παιδιών μεταναστών στο σχολείο. Κατά τη διάρκεια της παράστασης δόθηκαν στα παιδιά, με έμμεσο τρόπο, αφορμές για κριτική σκέψη σε σχέση με το ερώτημα του πώς νομίζουν ότι το σχολείο μπορεί να τα βοηθήσει στο όραμά τους για το μέλλον.

Μετά από όλη την πορεία που διέγραψε η εργασία, εάν αυτή ξεκινούσε ξανά και έχοντας την εμπειρία που αποκτήθηκε, μέσα απ' αυτήν, θα μπορούσε ενδεχομένως να αναδείξει νέα ζητήματα ή να φωτίσει περισσότερο αυτά που ήδη αναδείχθηκαν, εάν διευρυνόταν το πλαίσιο της έρευνας πεδίου. Τα ζητήματα των δικτύσεων που προτάθηκαν μέσα από τη δημιουργία μίας βάσης εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, θα μπορούσαν να συγκριθούν με δομές συλλογικότητας και άλλων προσπαθειών. Τέλος, η έρευνα θα μπορούσε να προσεγγίσει και εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς φορείς για ζητήματα σχεδιασμού του σχολικού χώρου. Σε σχέση με τη δράση σε σχολικό περιβάλλον, σε μία επανάληψή της θα μπορούσαν να εξεταστούν ξανά οι συνθήκες και η οργάνωσή της, καθώς και η προσθήκη περισσότερων ερεθισμάτων προς τα παιδιά για ανάδειξη μεγαλύτερου πλούτου πληροφορίας.

Ο ορισμός που μπορούμε να δώσουμε για το ανοιχτό σχολείο, μέσα από την εμπειρία της εργασίας, είναι ότι τοποθετείται απέναντι από το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα και εκφράζεται μέσα από διάφορες επιμέρους τάσεις, οι οποίες έχουν κοινά σημεία μεταξύ τους. Προτείνει αυξημένους βαθμούς ελευθερίας και υπευθυνότητας στο Δημόσιο Σχολείο, έναντι της τυπικής εκπαίδευσης και της αυστηρής οργάνωσης του σχολικού χώρου και χρόνου. Προτείνει μία συμμετοχική κοινωνία, έναντι του δρόμου της προσωπικής κοινωνικής καταξίωσης. Μέσα από τον ορισμό αυτό αντιλαμβανόμαστε ότι ο σχεδιασμός του Δημόσιου Σχολείου είναι ένα ευρύτερο ζήτημα από το σχεδιασμό του σχολικού χώρου. Απαιτεί μεθοδολογίες και εργαλεία από τις κοινωνικές επιστήμες, τα οποία απαιτούν συναινέσεις και συνεργασίες. Ο σχεδιασμός του Δημόσιου Σχολείου μπορεί να επηρεάσει σε σχέση με τον τρόπο που οι πολίτες οργανώνουν την κοινωνία και τη ζωή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι_ΑΦΟΡΜΕΣ ΚΑΙ ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΤΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε την εμφάνιση πολλών εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών στην εκπαίδευση, αλλά και σε άλλους χώρους δημιουργικής απασχόλησης παιδιών. Μέσα από τις πρωτοβουλίες αυτές, βλέπουμε να χρησιμοποιούνται ενδιαφέροντες τρόποι μετάδοσης της γνώσης. π.χ. βιωματικοί τρόποι μετάδοσης της γνώσης, το πείραμα, το παιχνίδι κλπ. Επίσης, εμφανίζονται διάφορες εφαρμογές τεχνολογίας, μέσα από εφαρμογές ρομποτικής, παιχνίδια STEM κλπ. Όλες οι πρωτοβουλίες αυτές φαίνεται να προσεγγίζουν τα παιδιά με διαφορετικό τρόπο από ότι κάνει το σχολείο και να τους κεντρίζουν το ενδιαφέρον.

Από την άλλη, βλέπουμε ότι στην χώρα μας, το εκπαιδευτικό σύστημα διατηρεί από την ίδρυση του νεώτερου ελληνικού κράτους, σταθερή την παιδαγωγική πρακτική της παράδοσης και εξέτασης του μαθήματος, καθώς και τη λογική οργάνωσης του σχολείου. Όσες προσπάθειες εξέλιξης γίνονται, φαίνεται να είναι αποσπασματικές και να μην αλλάζουν κάτι ουσιαστικό στην εκπαίδευση. Συνήθως, εστιάζουν στον τρόπο εισαγωγής των μαθητών στα Πανεπιστήμια και δεν διαρκούν περισσότερο από το χρονικό διάστημα της θητείας του εκάστοτε Υπουργού Παιδείας. Οι αλλαγές που συντελούνται, σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα εξέλιξης στην παιδεία.

Δημιουργείται λοιπόν το ερώτημα τί καινούργιο φέρουν οι πρωτότυπες εκπαιδευτικές δράσεις και εάν οι ιδέες που φέρουν θα μπορούσαν να επηρεάσουν το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε αυτό να μπορέσει να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζει.

Η εργασία εξετάζει εάν θα μπορούσε να υπάρξει αλλαγή στο σχολείο, μέσα από τις εκπαιδευτικές τάσεις που δημιουργούνται στην εκπαιδευτική κοινότητα. Εάν και κάτω από ποιές προϋποθέσεις θα μπορούσαν οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες να επηρεάσουν συνολικά το σχεδιασμό του εκπαιδευτικού συστήματος. Παράλληλα, διερευνώνται και αναδεικνύονται οι συσχετίσεις που υπάρχουν ανάμεσα σε μία σειρά από ζητήματα, όπως: οι παιδαγωγικές θεωρίες και πρακτικές, οι κοινωνικές αντιλήψεις και τα φαινόμενα, η οργάνωση του σχολικού χώρου, ευρύτερα ζητήματα σχεδιασμού του χώρου, η εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών, η κοινωνική συνοχή κλπ. Οι συσχετίσεις αυτές, αναδεικνύουν μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις και φέρουν στην επιφάνεια ενδιαφέροντα ζητήματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ_Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Θέσεις εργασίας

Για την οργάνωση της έρευνας σε σχέση με τις πρώτες σκέψεις και τα ερωτήματα, όπως τέθηκαν παραπάνω, διατυπώνονται οι παρακάτω διερευνητικές θέσεις:

- Τα προβλήματα στην παιδεία έχουν κατά κύριο λόγο κοινωνική διάσταση. Τα ζητήματα του σχεδιασμού στην εκπαίδευση σχετίζονται άμεσα με την κοινωνική διάστασή της. Η επίλυσή τους μπορεί να γίνει μέσα από τη διερεύνηση της σχέσης του εκπαιδευτικού χώρου με την κοινωνία.
- Η εργασία εστιάζει στο δημόσιο σχολείο, το οποίο έχει μεγαλύτερη συσχέτιση με την κοινωνία, σε σύγκριση με τα ιδιωτικά σχολεία. Η αναβάθμισή του δημιουργεί τις προϋποθέσεις για πολλαπλασιαστικά ευεργετικά αποτελέσματα σε πολλούς τομείς της κοινωνίας και μπορεί να συμβάλλει στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.
- Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για εστίαση της διερεύνησης, αναφορικά με τη σημασία της στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών. Επίσης, φαίνεται να συμβαίνουν σ'αυτή σημαντικές μεταλλαγές που αξίζει να εξεταστούν.
- Η μέριμνα και ο σχεδιασμός για την αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι ένας κοινά αποδεκτός στόχος, ο οποίος συμβάλλει και σε ζητήματα συνεκτικότητας της κοινωνίας.

Η έννοια του ανοιχτού σχολείου ως μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας

Η έννοια του ανοιχτού σχολείου χρησιμοποιείται στην εργασία ως μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας. Προσδιορίζει δηλαδή την πορεία της έρευνας και προσδιορίζεται μέσα από τα ευρήματά της. Η έρευνα πεδίου, οργανώνεται με τρόπο ώστε να διερευνήσει το ανοιχτό σχολείο στην ελληνική πραγματικότητα. Αφετηρία της έννοιας του ανοιχτού σχολείου για τη διερεύνηση αυτή, είναι το σχολείο, το οποίο εξελίσσεται διαρκώς, αλληλεπιδρά, επαναπροσδιορίζεται και επανατροφοδοτείται από την κοινωνία. Μέσα από τη διερεύνηση προσδιορίζονται οι επιμέρους παράμετροι και ζητήματα της έννοιας.

Ο χαρακτήρας της έρευνας (Έρευνα Δράσης)

Η εργασία εξετάζει την κοινωνική διάσταση των ζητημάτων στην εκπαίδευση. Εξετάζει τις κοινωνικές παραμέτρους που γεννούν τα προβλήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην παιδεία γενικότερα. Είναι μία έρευνα δράσης (action research), καθώς στόχος της διερεύνησης είναι να προσδιοριστούν τα προβλήματα και να διατυπωθεί ένα πλαίσιο για την επίλυσή τους.

Άξονες της διερεύνησης

Κρίθηκε σκόπιμο για τη διερεύνηση να εξεταστούν παραδείγματα εφαρμογής ανεξάρτητων εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών. Να γίνει κατανοητό τί ωθεί εκπαιδευτικούς να πραγματοποιούν εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και πώς αυτές σχετίζονται με το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσης, κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστεί εάν οι πρωτοβουλίες στην εκπαίδευση συνδέονται μεταξύ τους. Εξετάστηκε λοιπόν εάν υπάρχουν διάυλοι επικοινωνίας ανάμεσα στις επιμέρους τάσεις. Πέρα από τις αυθόρμητες πρωτοβουλίες, εξετάστηκαν και εφαρμοζόμενες πολιτικές για το ανοιχτό σχολείο, προκειμένου να γίνει κατανοητό πώς αυτές συμμετέχουν και συμβάλλουν στη συνολική εικόνα της εξέλιξης του εκπαιδευτικού συστήματος. Η πληροφόρηση που προήλθε από τις αφετηρίες σχ σχέση με τους παραπάνω άξονες διερεύνησης, παρείχε

νέα πληροφόρηση και εστίαση σε άλλα παραδείγματα. Η επιβεβαίωση της πληροφορίας και η ολοκλήρωση του προτεινόμενου πλαισίου της εργασίας, έγινε μέσα από τον άξονα της δράσης που οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε σε σχολικό περιβάλλον. Οι άξονες της διερεύνησης, λοιπόν, πάνω στους οποίους εστίασε η εργασία είναι:

- Ανεξάρτητες πρωτοβουλίες για το ανοιχτό δημόσιο σχολείο.
- Κόμβοι επικοινωνίας και διαλόγου στην εκπαιδευτική κοινότητα.
- Εφαρμοζόμενες πολιτικές για το ανοικτό σχολείο.
- Δράση σε σχολικό περιβάλλον

Μεθοδολογία έρευνας πεδίου

Η έρευνα πεδίου περιελάμβανε μία σειρά από συνεντεύξεις, κάποιες συμμετοχικές παρατηρήσεις και μία δράση σε σχολικό χώρο. Σε σχέση με τα παραπάνω, χρησιμοποιήθηκε μεθοδολογία και πρακτικές κοινωνικής έρευνας. Πραγματοποιήθηκε στοχευμένη έρευνα με ποιοτική μέθοδο, μέσα από επιλογή στο πεδίο.

Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις εστιασμένες σε άτομα που μπορούν να παρέχουν μεγάλο όγκο πληροφορίας (information-rich cases), και τα οποία μπορούν να μας φέρουν κοντά στην κρίσιμη πληροφορία, που θα βοηθήσει ώστε να φωτιστούν τα ζητήματα που αναζητούμε. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν ξεκινώντας με την ανάπτυξη του σκεπτικού της εργασίας και τη διατύπωση ερωτημάτων. Το άτομο που παραχωρούσε συνέντευξη κάθε φορά, ανέπτυξε ελεύθερα τη σκέψη του και δεχόταν ερωτήσεις για διευκρινήσεις ή δεχόταν νέα ερωτήματα που προέκυπταν στην πορεία της συζήτησης. Η καταγραφή των απόψεων γινόταν με χειρόγραφες σημειώσεις την ώρα της συνέντευξης. Κάποιες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τηλεφωνικά, για πρακτικούς λόγους.

Για τη διερεύνηση διαύλων επικοινωνίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, πραγματοποιήθηκε συμμετοχική παρατήρηση, μίας ανοιχτής συνάντησης της ευρωπαϊκής οργάνωσης για τη δημοκρατική εκπαίδευση (EUDEC). Έγινε δηλαδή παρακολούθηση μίας συνάντησης και καταγραφή όσων έλεγαν οι παρευρισκόμενοι, ενώ παράλληλα εξηγήθηκε από μεριάς μου, το θέμα της διερεύνησής μου για το ανοιχτό σχολείο.

Επίσης, έγινε παρατήρηση εκπαιδευτικών δράσεων, στην περιοχή των Εξαρχείων, που διοργανώθηκαν στο πλαίσιο εκπαιδευτικών δράσεων του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι παράμετροί τους, η συμμετοχή των παιδιών, σ' αυτές, καθώς και η εμπλοκή και άλλων ομάδων και ατόμων σ' αυτές.

Στην πρωτογενή έρευνα καταγράφονται και αξιολογούνται, όσα ειπώθηκαν, όσα δεν απαντήθηκαν, ο τρόπος με τον οποίο ειπώθηκαν, μέσα από το υποκειμενικό πρίσμα του ερευνητή και σε σχέση με την προσωπική του εμπειρία. Επίσης, αξιολογούνται και άλλες παράμετροι της πρωτογενούς έρευνας, όπως εάν υπήρχε προθυμία για συνέντευξη και εάν υπήρξε ειλικρινής διάθεση για ουσιαστική συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων και για ποιούς λόγους. Επίσης, σημαντική πληροφόρηση από τις συνεντεύξεις προήλθε από την παρατήρηση και κατανόηση του γενικότερου πλαισίου και περιβάλλοντος στο πεδίο, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Η αναζήτηση της πληροφορίας μέσα από την πρωτογενή έρευνα, αφορά την κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την καταγραφή των τάσεων που δημιουργούνται σ' αυτό. Κυρίως όμως, αφορά την κατανόηση των νοοτροπιών, αγκυλώσεων και αντιφάσεων που υπάρχουν και αποτελούν εμπόδια στην οργάνωση και λειτουργία ενός οργανωμένου και αποδοτικού εκπαιδευτικού συστήματος. Μετά από την εξέταση και αξιολόγηση της πληροφορίας που συλλέχθηκε, διατυπώνεται μία

ιδέα οργάνωσης εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και δράσεων. Στο πλαίσιο της διατύπωσης ενός γενικού πλαισίου σχεδιασμού, για μία αλλαγή στο δημόσιο σχολείο, κρίθηκε επίσης σκόπιμο, να σχεδιαστεί και να πραγματοποιηθεί μία δράση σε σχολικό περιβάλλον. Η δράση αυτή αποτελεί μέρος της έρευνας πεδίου, καθώς δίνει περαιτέρω πληροφόρηση για το σχολείο και το σχολικό περιβάλλον, παράλληλα με τους σκοπούς που εξυπηρετεί σε διάφορα επίπεδα του σχεδιασμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ_ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

1 Η οργάνωση της διερεύνησης

Στο πλαίσιο της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν οκτώ συνεντεύξεις. Πέντε από αυτές παραχωρήθηκαν από εκπαιδευτικούς σχολείων, όπου εφαρμόζονται εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες. Οι υπόλοιπες τρεις συνεντεύξεις παραχωρήθηκαν από εκπροσώπους εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Επίσης, στο πλαίσιο της έρευνας κρίθηκε σκόπιμο να γίνει παρακολούθηση κάποιων διαδικασιών και δράσεων, μέσα από συμμετοχική παρατήρηση. Η πρώτη αφορούσε την ανοιχτή συνάντηση ευρωπαϊκή οργάνωσης για την εκπαίδευση, για κατανόηση των σχέσεων που δημιουργούνται ανάμεσα στις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες. Οι υπόλοιπες δύο ήταν συμμετοχικές παρατηρήσεις δράσεων του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, προκειμένου να γίνει κατανοητό το γενικότερο πλαίσιο του ανοιχτού 'προς τα έξω' σχολείου. Η ολοκλήρωση της έρευνας και του προτεινόμενου πλαισίου της εργασίας, γίνεται μέσα από τη δράση που οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε. Παρακάτω γίνεται περιγραφή των επιμέρους ενεργειών και βημάτων της διερεύνησης, σε σχέση με τους άξονές της.

Στον άξονα των ανεξάρτητων πρωτοβουλιών για το ανοιχτό δημόσιο σχολείο, η έρευνα ξεκίνησε μία πορεία συνεντεύξεων με τη διαδικασία χιονοστοιβάδας (snowball or chain sampling). Αφετηρία ήταν η πρωτοβουλία στο Δημοτικό Σχολείο στο Φουρφουρά, που εξετάστηκε μέσα από πληροφόρηση μέσα από το βιβλίο που έγραψε ο δάσκαλός του κ. Άγγελος Πατσιάς, από πληροφόρηση από ιστοσελίδες στο διαδίκτυο, καθώς και από επικοινωνία μαζί του. Ο κ. Πατσιάς, παρείχε πληροφόρηση για μία άλλη αξιολογη ανεξάρτητη πρωτοβουλία στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε στα Χανιά, για την εξέταση του οποίου πραγματοποιήθηκε συνέντευξη από δάσκαλό του. Μέσα από τη συνέντευξη με το δάσκαλο του σχολείου του Φρε, υπήρξε πληροφόρηση για μία αξιολογη προσπάθεια στο Δημοτικό Σχολείο Βατόλακκου, η οποία παρουσίαζε ενδιαφέρον για εξέταση, καθώς αποτελούσε μία αποκλίνουσα περίπτωση (deviant case), καθώς οι πρωτοβουλίες των δασκάλων του στέφθηκαν με αποτυχία. Δυστυχώς, όμως δεν κατέστη δυνατόν να πραγματοποιηθεί συνέντευξη με εκπαιδευτικούς του σχολείου αυτού, για πρακτικούς λόγους.

Για τη διερεύνηση διαύλων επικοινωνίας ανάμεσα στις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στο χώρο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, η έρευνα εστίασε στην ευρωπαϊκή οργάνωση EUDEC για τη Δημοκρατική Εκπαίδευση. Αποτελεί μία ιδιωτική πρωτοβουλία που έχει ξεκινήσει από χώρες της Ευρώπης και η οποία προσπαθεί να συμβάλει στην αλλαγή στη δημόσια εκπαίδευση στη χώρα μας, μέσα από την εφαρμογή του εκπαιδευτικού της μοντέλου. Το ενδιαφέρον με την οργάνωση αυτή είναι ότι στο πλαίσιο της δραστηριοποίησής της, πραγματοποιεί συναντήσεις και συνέδρια, τα οποία είναι ανοιχτά, και στα οποία παρευρίσκονται και συμμετέχουν εκπαιδευτικοί από όλη τη χώρα, οι οποίοι παρουσιάζουν τις ιδέες και πρωτοβουλίες τους για την εκπαίδευση. Κρίθηκε λοιπόν σκόπιμο να παρακολουθηθεί μία ανοιχτή συνάντηση της οργάνωσης αυτής, μέσα από διαδικασία συμμετοχικής παρατήρησης. Ο στόχος ήταν να κατανοηθεί το πλαίσιο των συναντήσεων αυτών, να ακουστούν διαφορετικές απόψεις από εκπαιδευτικούς και να υπάρξει πληροφόρηση για αξιολογες πρωτοβουλίες στην εκπαίδευση. Παράλληλα, η παρακολούθηση της συνάντησης αυτής, αποτέλεσε ευκαιρία για να κατανοηθεί η παιδαγωγική λογική και η στόχευση της οργάνωσης αυτής, σε σχέση με το εκπαιδευτικό σύστημα.

Για τη διερεύνηση της έννοιας του ανοιχτού σχολείου, όπως αυτή προσδιορίζεται μέσα από το σχεδιασμό, εξετάστηκαν εφαρμοζόμενες πολιτικές για το ανοιχτό σχολείο. Εξετάστηκε η πολιτική που εφαρμόζεται από το Υπουργείο Παιδείας, μέσα από την εφαρμογή του ευρωπαϊκού προγράμματος Open Schools for Open Societies (OSOS), καθώς και το πρόγραμμα Athens Open Schools του Δήμου Αθηναίων. Σε σχέση με το πρόγραμμα OSOS, πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με εκπρόσωπο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) που οργανώνει την εφαρμογή του προγράμματος αυτού στη χώρα μας, καθώς και δύο συνεντεύξεις από εκπαιδευτικούς σχολικών μονάδων στις οποίες εφαρμόζεται το πρόγραμμα. Η επιλογή των σχολείων στα οποία πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις έγινε θεωρώντας ως δεδομένο ότι η εφαρμογή του προγράμματος γίνεται με ενιαίο τρόπο στα σχολεία που συμμετέχουν σ'αυτό. Εξετάστηκαν λοιπόν δύο τυπικές περιπτώσεις (typical case sampling). Επιλέχθηκε ένα σχολείο που συμμετέχει πολλά

χρόνια στο πρόγραμμα και ένα σχολείο που έχει ενταχθεί πρόσφατα σ' αυτό. Σε σχέση με το πρόγραμμα Athens Open Schools, πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με υπεύθυνους της εφαρμογής και λειτουργίας του προγράμματος. Η συνέντευξη αυτή παρείχε πληροφόρηση και για άλλο ενδιαφέρον, σε σχέση με τη διερεύνηση, πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων. Έτσι αποτέλεσε αφορμή για πραγματοποίηση συνέντευξης και με εκπρόσωπο του σχεδιασμού και εφαρμογής του προγράμματος 'Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα' (ΕΜΚ).

	Αφιερωμένες έρευνας	Κατεύθυνση μέσα από πληροφόρηση	Πληροφόρηση από πολλές διαφορετικές πηγές	Κατάληξη έρευνας & διατύπωση πρότασης				
Ανεξάρτητες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες	Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Δημ. Σχολείο Φουρφουρά	Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Δημ. Σχολείο Φρε	35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών	Οργάνωση & Πραγματοποίηση Έρευνας Δράσης σε σχολικό περιβάλλον στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών				
Δίαυλοι επικοινωνίας εκπ. δράσεων	Συμμετοχική παρατήρηση συνάντησης EUDEC							
Εφαρμοζόμενες πολιτικές για το ανοιχτό σχολείο	<table border="1"> <tr> <td>Συνέντευξη με εκπρόσωπο του ΙΕΠ</td> <td>1. Συνέντευξη με εκπαιδευτικό</td> </tr> <tr> <td>Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Νηπιαγωγείο Μελισσίων</td> <td>2. Παρατήρηση εκπαιδευτικής δράσης συμμετοχικού σχεδιασμού</td> </tr> <tr> <td>Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Δημ. Σχολείο Αχαρνών</td> <td>3. Παρατήρηση παρουσίασης σχολικής εφημερίδας</td> </tr> </table>	Συνέντευξη με εκπρόσωπο του ΙΕΠ			1. Συνέντευξη με εκπαιδευτικό	Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Νηπιαγωγείο Μελισσίων	2. Παρατήρηση εκπαιδευτικής δράσης συμμετοχικού σχεδιασμού	Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Δημ. Σχολείο Αχαρνών
	Συνέντευξη με εκπρόσωπο του ΙΕΠ	1. Συνέντευξη με εκπαιδευτικό						
Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Νηπιαγωγείο Μελισσίων	2. Παρατήρηση εκπαιδευτικής δράσης συμμετοχικού σχεδιασμού							
Συνέντευξη με εκπαιδευτικό Δημ. Σχολείο Αχαρνών	3. Παρατήρηση παρουσίασης σχολικής εφημερίδας							
	<table border="1"> <tr> <td>Πρόγραμμα Δήμου Αθηναίων Athens Open Schools</td> <td> Συνέντευξη με Εκπαιδευτικούς προγράμματος Πρόγραμμα 'Έτσι Μαθαίνω καλύτερα' Δήμου Αθηναίων Συνέντευξη με επιστημονικό υπεύθυνο </td> </tr> </table>	Πρόγραμμα Δήμου Αθηναίων Athens Open Schools	Συνέντευξη με Εκπαιδευτικούς προγράμματος Πρόγραμμα 'Έτσι Μαθαίνω καλύτερα' Δήμου Αθηναίων Συνέντευξη με επιστημονικό υπεύθυνο					
Πρόγραμμα Δήμου Αθηναίων Athens Open Schools	Συνέντευξη με Εκπαιδευτικούς προγράμματος Πρόγραμμα 'Έτσι Μαθαίνω καλύτερα' Δήμου Αθηναίων Συνέντευξη με επιστημονικό υπεύθυνο							

Πίνακας 1. Η οργάνωση της έρευνας πεδίου

Μέσα από την παρακολούθηση της ανοικτής συνάντησης της οργάνωσης EUDEC, αλλά και από τις συνεντεύξεις για τα προγράμματα του Δήμου Αθηναίων, υπήρξε πληροφόρηση για αξιόλογες εκπαιδευτικές προσπάθειες, μέσα από αυθόρμητες πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών, στο 132ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, στην περιοχή της Γκράβας, αλλά και για το 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, στα Εξάρχεια. Κρίθηκε σκόπιμο να εστιάσει η έρευνα πεδίου προς τα σχολεία αυτά. Πραγματοποιήθηκε λοιπόν συνέντευξη με εκπαιδευτικό του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, ο οποίος είναι και μέλος της παιδαγωγικής ομάδας 'Σκασιαρχείο'. Πραγματοποιήθηκε επίσης παρακολούθηση δύο δράσεων στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, για κατανόηση των εκπαιδευτικών του πρωτοβουλιών, εκτός του σχολικού χώρου. Η πρώτη αφορούσε το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου μπροστά από το σχολείο και η δεύτερη την παρουσίαση της εφημερίδας του σχολείου σε χώρο συλλογικότητας, στα Εξάρχεια. Το ίδιο σχολείο κρίθηκε ως το καταλληλότερο για την πραγματοποίηση δράσης σε σχολικό περιβάλλον. Τα

ζητήματα που ανέδειξε η έρευνα, μέσα από τις συνεντεύξεις και η ανάλυσή τους, σε συνδυασμό με τις ιδιαίτερες συνθήκες και το εκπαιδευτικό πλαίσιο στο σχολείο αυτό, συνέκλιναν προς την απόφαση αυτή. Η δράση αυτή διατυπώνει το ουσιαστικό μέρος του προτεινόμενου πλαισίου της εργασίας, για το Δημόσιο Σχολείο.

Τα επιμέρους βήματα της έρευνας πεδίου, σε σχέση με τους άξονες της διερεύνησης, καθώς επίσης και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στα βήματα αυτά, αναπτύχθηκαν αναλυτικά παραπάνω. Αποτυπώνονται συνοπτικά στον Πίνακα 1.

2 Τα ερωτήματα της διερεύνησης

Τα ερωτήματα που δημιουργήθηκαν σε σχέση με τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που εμφανίζονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και τα οποία εξετάστηκαν μέσα από την έρευνα πεδίου, ήταν τα εξής:

Τί περιλαμβάνουν οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες.

Πώς εκφράζονται στις παιδαγωγικές πρακτικές τους και εάν διαμορφώνουν διαφορετικά την οργάνωση και το χώρο του σχολείου. Πού διαφέρουν σε σχέση με το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα και εάν οι επιμέρους πρωτοβουλίες μοιάζουν μεταξύ τους.

Αποδοχή εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών από την εκπαιδευτική κοινότητα.

Εάν είναι αποδεκτές από τους μαθητές και την εκπαιδευτική κοινότητα. Εάν όντως κερδίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών και για ποιούς λόγους. Εάν υπάρχουν περιπτώσεις εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών οι οποίες απορρίφθηκαν και για ποιούς λόγους.

Ένταξη των πρωτοβουλιών στο εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Εάν και με ποιό τρόπο εντάσσονται οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στο εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ορίζει το Υπουργείο. Υπάρχουν περιθώρια αποκλίσεων από το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου ή είναι αυστηρή η εφαρμογή του; Εάν όχι, για ποιούς λόγους συμβαίνει αυτό;

Δικτύωση εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Εάν υπάρχουν δίαυλοι επικοινωνίας, αλληλεπιδράσεις ή δικτύωση ανάμεσά τους. Εάν όχι, για ποιούς λόγους.

Χωρική έκφραση εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Πώς εκφράζονται οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στο χώρο. Εάν ο χώρος του σχολείου μέσα από αυτές έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από το σχολείο όπως οργανώνεται μέσα από τις γνώριμες διατάξεις του.

3 Η πληροφορία μέσα από τις επιμέρους συνεντεύξεις

Παρακάτω, γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση της έρευνας πεδίου. Περιγράφεται το τί έγινε κατανοητό ότι περιλαμβάνουν οι επιμέρους εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, μέσα από τις συνεντεύξεις, καθώς και τα ζητήματα που αναδείχθηκαν μέσα από αυτές. Επίσης, γίνεται μία συνοπτική περιγραφή των επιμέρους διαδικασιών συμμετοχικής παρατήρησης που κρίθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθούν. Η παράθεσή τους στο κείμενο γίνεται με τη χρονολογική σειρά που πραγματοποιήθηκαν και αναδεικνύει την κλιμάκωση της εστίασης της έρευνας. Η αναλυτική παρουσίαση των παραπάνω γίνεται στο Β' Τμήμα της εργασίας.

Το παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου Φουρφουρά Ρεθύμνου

Οι δάσκαλοι στο Δημοτικό Σχολείο του Φουρφουρά πραγματοποιήσαν διάφορες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, οι οποίες εμπλούτισαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του σχολείου και έδωσαν μία νέα διάσταση στο Δημόσιο Σχολείο. Δημιούργησαν ιστοσελίδα του σχολείου, και διαδικτυακό τηλεοπτικό σταθμό. Κατασκεύασαν μετεωρολογικό σταθμό, έφτιαξαν κήπο. Πραγματοποίησαν εργαστήρια με πειράματα και ρομποτική. Δόθηκε η δυνατότητα στα παιδιά να παίρνουν το ρόλο των δασκάλων τους, παραδίδοντας κάποιες μέρες το μάθημα στους συμμαθητές τους. Διοργανώθηκαν συναντήσεις και δραστηριότητες, σε συνεργασία με άλλα σχολεία της περιοχής. Στο σχολείο λειτούργησε το Σχολικό Συμβούλιο, δίνοντας στους μαθητές την ευθύνη για μία σειρά ζητήματα και αφήνοντάς τους να λαμβάνουν πρωτοβουλίες και αποφάσεις για τη λειτουργία του σχολείου. Τα παιδιά συμμετείχαν στην προετοιμασία γευμάτων για όλο το σχολείο, μία φορά την εβδομάδα, ενώ συμμετείχαν και στη διαρρύθμιση του σχολικού χώρου, με προσωπική τους εργασία. Όλες οι πρωτοβουλίες αυτές έγιναν με ελάχιστα υλικά μέσα και με πολλή προσωπική δουλειά και ενασχόληση από μεριάς των εκπαιδευτικών του σχολείου.

Ο Άγγελος Πατσιάς, στο βιβλίο που έγραψε για το χρονικό διάστημα που δίδαξε στο Σχολείο αυτό, προσδιορίζει μία σειρά από ζητήματα του εκπαιδευτικού συστήματος, τα οποία προσπάθησε να αντιμετωπίσει, μέσα από τις πρωτοβουλίες αυτές. Αναφέρει το ζήτημα ότι οι δάσκαλοι 'σπάνε' την προσωπικότητα των παιδιών μέσω του φόβου, προκειμένου να τους μεταδώσουν τη γνώση και προκειμένου να διατηρούν τα παιδιά υπό έλεγχο, μέσα στην τάξη. Όπως υποστηρίζει, με τον τρόπο αυτό, μπορεί τελικά μετά από κάποιο διάστημα τα παιδιά να αγαπήσουν το δάσκαλό τους, αλλά θεωρεί ότι αυτή η επέμβαση στο χαρακτήρα τους, τους σημαδεύει και μαθαίνουν να υποχωρούν στην υπόλοιπη ζωή τους. Μέσα από την εφαρμογή του Σχολικού Συμβουλίου, έγινε προσπάθεια ώστε οι μαθητές να είναι υπεύθυνοι και αλληλέγγυοι μεταξύ τους, να κατανοήσουν ότι είναι όλοι ίσοι και ότι θα πρέπει να συνεργάζονται για την επίλυση των κοινών τους προβλημάτων. Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που μας δίνει η προσπάθεια του Φουρφουρά, είναι η ανάγκη δικτύωσης. Αφενός ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, για τη μετάδοση ιδεών για εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και εκπαιδευτικά σενάρια. Αφετέρου, ανάμεσα σε σχολεία, μέσα από την προσπάθεια για πραγματοποίηση επισκέψεων ανάμεσά τους και διοργάνωση από κοινού δράσεων, συγκροτώντας με τον τρόπο αυτό, ένα δίκτυο σχολείων των περιοχής. Τέλος, ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που αναδεικνύεται μέσα από την προσπάθεια αυτή, είναι η αναγκαιότητα που υπάρχει για αποδοχή των προσπαθειών αυτών από τους γονείς των μαθητών, αλλά και από την κοινότητα του χωριού.

Μετά από επικοινωνία με τον κ Πατσιά, υπήρχε πληροφόρηση ότι ο ίδιος έχει φύγει εδώ και αρκετά χρόνια από το σχολείο αυτό και συνεχίζει την προσπάθειά του για αλλαγές στο σχολείο, μέσα από τη δραστηριοποίησή του σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Σε ερώτηση για το εάν μπορεί να με πληροφορήσει για άλλες αντίστοιχες πρωτοβουλίες σε Δημόσια Σχολεία, ανέφερε το παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου του Φρε Χανίων.

Συνέντευξη με εκπαιδευτικό του Δημοτικού Σχολείου του Φρε Χανίων (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.4)

Από τη συνέντευξη με δάσκαλο του Δημοτικού Σχολείου του Φρε, φαίνεται ότι στο σχολείο αυτό πραγματοποιούνται βιωματικές εκπαιδευτικές δράσεις με συνδυασμούς γνωστικών πεδίων, εργαστήρια, άλλες πρωτοβουλίες και δράσεις. Γίνεται προσπάθεια 'εκδημοκρατισμού' της εκπαίδευσης, δηλαδή όπως υποστηρίχθηκε, μάθηση χωρίς τάξεις και καθορισμένες ώρες μαθήματος. Στο σχολείο αυτό λειτουργεί το Σχολικό Συμβούλιο, για την ενίσχυση του ομαδικού πνεύματος ανάμεσα στα παιδιά. Επίσης, γίνονται πρωτοβουλίες για αλλαγή του σχολικού χώρου και των διατάξεών του. Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχει η πρόθεση οι τάξεις να οργανώνονται ελεύθερα και έχει κατασκευαστεί ένα δενδρόσπιτο, στην αυλή του σχολείου.

Μέσα από τη συνέντευξη, αναδείχθηκε μία σειρά από ζητήματα. Τέθηκε το ζήτημα ότι στην εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να υπάρχει σεβασμός στη διαφορετικότητα και το διαφορετικό ρυθμό ανάπτυξης του κάθε παιδιού, κάτι που δεν κάνει το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα. Εκφράστηκε η άποψη ότι ένας δρόμος για αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι η δικτύωση ανεξάρτητων προσπαθειών από τη βάση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Σε σχέση με την ιδέα αυτή, διατυπώθηκε η σκέψη ότι κάτι τέτοιο θα είναι καλό να γίνει σταδιακά, με αργά βήματα. Τέθηκε ως αντιπαράδειγμα σε σχέση με αυτό, το Δημοτικό Σχολείο Βατόλακκου, στο οποίο -όπως υποστηρίχθηκε- προχώρησαν πολύ γρήγορα σε αλλαγές και καινοτομίες στην εκπαιδευτική διαδικασία, με αποτέλεσμα να αντιδράσουν οι γονείς των μαθητών και να μεταφέρουν τα παιδιά τους σε άλλα σχολεία. Υποστηρίχθηκε ότι μία δικτύωση των πρωτοβουλιών μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία μίας κρίσιμης μάζας εκπαιδευτικών, η οποία θα επιδράσει συνολικά προς τη σωστή κατεύθυνση. Τέλος, ένα ζήτημα που αναδείχθηκε από τη συνέντευξη αυτή ήταν το ζήτημα της έκφρασης των παιδαγωγικών πρακτικών στο χώρο. Εκφράστηκε η άποψη ότι το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα είναι πιο κοντά σε γραμμικές και μετωπικές διατάξεις (τάξεις, παράταξη στο προαύλιο κλπ), ενώ αντίθετα οι πρωτοβουλίες που γίνονται στο σχολείο αυτό, εκφράζονται στο χώρο μέσα από κυκλικές διατάξεις και οργανώσεις.

Συμμετοχική παρατήρηση συνάντησης της ευρωπαϊκής οργάνωσης για τη δημοκρατική εκπαίδευση (EUDEC). (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.8)

Στόχος της παρακολούθησης μίας ανοιχτής συνάντησης της οργάνωσης EUDEC ήταν να γίνει αντιληπτό εάν υπάρχουν διαυλοι επικοινωνίας ανάμεσα στις πρωτοβουλίες στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και εάν ναι, σε ποιό βαθμό και επίπεδο. Επίσης, στόχος ήταν να αντληθεί πληροφόρηση για αξιόλογες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στο Δημόσιο Σχολείο, αλλά και να κατανοηθεί τί είναι το 'Δημοκρατικό' μοντέλο εκπαίδευσης και εάν αυτό σχετίζεται με το ανοιχτό σχολείο. Η παρακολούθηση της συνάντησης παρείχε τέλος, χρήσιμες πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο η οργάνωση αυτή δραστηριοποιείται και προωθεί τις παιδαγωγικές της ιδέες.

Στη συνάντηση παρευρίσκονταν μέλη της οργάνωσης EUDEC στην Ελλάδα, μέλη της οργάνωσης της EUDEC Γαλλίας, εκπαιδευτικοί, αλλά και ιδιώτες. Άλλοι που ενδιαφέρονταν για θέματα εκπαίδευσης και άλλοι για να δραστηριοποιηθούν στο χώρο. Ανταλλάχθηκαν απόψεις αναφορικά με την αναγκαιότητα αναβάθμισης του Δημόσιου Σχολείου. Αναφέρθηκαν στη συζήτηση ως αξιόλογα τα εκπαιδευτικά παραδείγματα του Φουρφουρά και του 132ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών στη Γκράβα.

Στη συνάντηση αναφέρθηκαν επιγραμματικά τα πεπραγμένα της οργάνωσης σε σχέση με ανοιχτές συναντήσεις και συνέδρια για θέματα εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών. Αναφέρθηκαν επίσης οι πρωτοβουλίες της οργάνωσης για τροποποίηση του θεσμικού πλαισίου, ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί το εκπαιδευτικό μοντέλο της 'δημοκρατικής' εκπαίδευσης. Το μοντέλο αυτό, από όσο έγινε κατανοητό, οργανώνει το σχολείο με διαφορετικό τρόπο από ό,τι ορίζει το εκπαιδευτικό σύστημα του Υπουργείου, καθώς δεν υπάρχουν οι τάξεις, η χρονική οργάνωση του ωρολόγιου προγράμματος του σχολείου, ενώ η μάθηση γίνεται από τα μεγαλύτερα παιδιά προς τα μικρότερα. Υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο μοντέλο αυτό και το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτός άλλωστε είναι πιθανότατα και ο λόγος που υπάρχει δυσκολία αλλαγής του θεσμικού πλαισίου. Τέλος, στη συνάντηση αυτή, μέλη του τμήματος της EUDEC Γαλλίας, ανέπτυξαν ιδέες τους για ένα σχολείο που λειτουργεί με αυθόρμητο τρόπο, πλήρως ανεξάρτητο από το αναλυτικό πρόγραμμα και την κλασική οργάνωσή του, παρουσιάζοντας την εμπειρία τους από πραγματοποιημένες εκπαιδευτικές δράσεις.

Μέσα από την παρακολούθηση της συνάντησης, δημιουργούνται διάφορα ερωτήματα. Εάν είναι δυνατόν να επιβάλλεται ένα 'έτοιμο' εκπαιδευτικό μοντέλο στο Δημόσιο Σχολείο, ακόμα και εάν αυτό κρίνεται ως επιτυχημένο σε άλλες χώρες. Δημιουργείται το ερώτημα εάν προϋπόθεση για την επιβολή μίας αλλαγής στην εκπαιδευτική πρακτική είναι η συναίνεση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Επίσης, υπάρχει το ερώτημα εάν είναι σκόπιμο να προωθείται μία εκπαιδευτική καινοτομία, με όρους επιχειρηματικής

επεκτατικότητας.

Στη συγκεκριμένη συνάντηση δεν εκφράστηκαν παραδείγματα εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών μέσα από εκπαιδευτικούς που τις οργανώνουν, ώστε να υπάρξει ένας ουσιαστικός διάλογος για ζητήματα εκπαίδευσης. Φαίνεται όμως ότι υπάρχει πληροφόρηση στην εκπαιδευτική κοινότητα για τις ενδιαφέρουσες πρωτοβουλίες που πραγματοποιούνται.

Αναζητώντας επιπλέον πληροφορίες στην ιστοσελίδα της οργάνωσης, παρουσιάζονται διάφορες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, όπως του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, του Δημοτικού Σχολείου Βατόλακκου, ο 'Ντουνιάς, το 'Μικρό δέντρο', αλλά και άλλες. Επίσης, παρουσιάζονται ανακοινώσεις για συζητήσεις και συναντήσεις που πραγματοποιούνται για εκπαιδευτικά θέματα, με τους παραπάνω, αλλά και άλλους συμμετέχοντες. Συνεπώς, φαίνεται να υπάρχει επικοινωνία ανάμεσα στις διάφορες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες. Το ζήτημα που τίθεται είναι εάν η επικοινωνία αυτή δημιουργεί αλληλεπίδραση μεταξύ τους για μία συνολική αλλαγή ή εάν η κάθε πρωτοβουλία ακολουθεί ανεξάρτητη πορεία.

Εξέταση της εφαρμογής της ευρωπαϊκής πολιτικής Open Schools for Open Societies στη χώρα μας. (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.11,14&17)

Η εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτικής Open Schools for Open Societies (OSOS) εξετάστηκε μέσα από συνέντευξη με εκπρόσωπο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) που οργανώνει το πρόγραμμα στην Ελλάδα, αλλά και από δύο συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς σε σχολεία που συμμετέχουν στο παραπάνω πρόγραμμα. Συμπληρωματικά, μέσα από την ιστοσελίδα που υπάρχει για την οργάνωση και τη δικτύωση των επιμέρους σχολείων που συμμετέχουν σ'αυτό, αντλήθηκαν χρήσιμες πληροφορίες και έγιναν κατανοητά κάποια ζητήματα.

Η πολιτική αυτή υλοποιείται μέσα από την οργάνωση και πραγματοποίηση εκπαιδευτικών δράσεων σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία, σε όλη την Ευρώπη, αλλά και την οργάνωση και πραγματοποίηση εκπαιδευτικών και επιστημονικών συνεδρίων με τη συμμετοχή σχολείων. Μέσα από το πρόγραμμα έχει οργανωθεί μία βάση εκπαιδευτικών σεναρίων, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιεί κάθε σχολείο που συμμετέχει σ' αυτό. Οι εκπαιδευτικές δράσεις του προγράμματος πραγματοποιούνται παράλληλα με το καθημερινό πρόγραμμα του σχολείου, κάποιες ώρες την εβδομάδα. Στηρίζονται στη διαθεματικότητα, την 'εξακτίνωση' της γνώσης σε διάφορα γνωστικά πεδία και το βιωματικό τρόπο μετάδοσης της γνώσης, κυρίως μέσα από δραστηριότητες και πειράματα. Στο τέλος του εκπαιδευτικού έτους πραγματοποιείται παρουσίαση της δράσης αυτής στην τοπική κοινότητα, με άνοιγμα του σχολείου, προς αυτήν. Η θεματολογία των δράσεων αυτών έχει ένα ευρύ πεδίο, δίνοντας όμως μεγαλύτερη βαρύτητα σε ζητήματα καινοτομίας σε σχέση με θετικές επιστήμες και νέες τεχνολογίες. Στόχος του προγράμματος είναι να συνδέσει το σχολείο με την τοπική επιχειρηματικότητα, καθώς και με επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς φορείς.

Σε σχέση με το πρόγραμμα και τη λειτουργία του, αναδεικνύονται μία σειρά από ζητήματα. Είναι ενδιαφέρουσα η βάση εκπαιδευτικών σεναρίων που έχει δημιουργηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος και η αλληλεπίδραση των εκπαιδευτικών μονάδων μεταξύ τους. Το γεγονός όμως ότι για την ένταξη ενός σχολείου στο πρόγραμμα, προηγείται αξιολόγηση της επάρκειας υποδομών και προσωπικού, δημιουργεί το ερώτημα εάν με τον τρόπο αυτό αποκλείονται πολλά Δημόσια Σχολεία από τη δυνατότητα να έρθουν κοντά σε ενδιαφέρουσες εκπαιδευτικές δράσεις, σε σχέση με ζητήματα καινοτομίας. Επίσης, η κατηγοριοποίηση των σχολείων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα και η ιεράρχησή τους σε ρόλους σε σχέση με δίκτυα σχολείων, είναι πιθανόν να εντείνει τις ανισότητες ανάμεσα στα σχολεία και δημιουργεί ένα πνεύμα ανταγωνισμού ανάμεσά τους. Τίθεται λοιπόν με τα παραπάνω το ερώτημα εάν όλα τα σχολεία θα έπρεπε να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για εξέλιξη.

Μέσα από τη συνέντευξη με εκπρόσωπο του ΙΕΠ αναδεικνύεται το ζήτημα ότι μία αλλαγή στο σχολείο και το σχολικό χώρο, απαιτεί πρώτα κοινωνική αποδοχή και μεταβολή. Επίσης, μέσα από την προσωπική επαφή με το ΙΕΠ, αναδεικνύεται σ' ένα δεύτερο επίπεδο και το ζήτημα σε σχέση με τον τρόπο που ο κεντρικός σχεδιασμός λειτουργεί και χειρίζεται το ζήτημα της γνώσης και της θέσης του. Δημιουργείται δηλαδή το ερώτημα εάν όντως η γνώση χρησιμοποιείται τελικά με σκοπούς την προώθηση της έρευνας και της επιστήμης ή όχι.

Διερεύνηση του προγράμματος Athens Open Schools σε σχολεία του Δήμου Αθηναίων. (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.23)

Στο πλαίσιο της διερεύνησης των εφαρμοζόμενων πολιτικών για το ανοιχτό σχολείο, πραγματοποιήθηκε επίσης συνέντευξη με εκπροσώπους της ομάδας που οργανώνει το πρόγραμμα Athens Open Schools, το οποίο εντάσσεται στο πρόγραμμα Athens Partnership του Δήμου Αθηναίων και το οποίο χρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Σκοπός της συνέντευξης ήταν η εξέταση της έννοιας του ανοιχτού σχολείου, μέσα από την προσπάθεια αυτή.

Το πρόγραμμα οργανώνει και πραγματοποιεί δράσεις επιμορφωτικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα και εξωσχολικές δραστηριότητες σε σχολικούς χώρους του Δήμου Αθηναίων, τις απογευματινές ώρες, ανεξάρτητα από το πρωινό σχολικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας. Το πρόγραμμα επιδιώκει να προσφέρει σε δημόσια σχολεία του Δήμου επιπλέον δυνατότητες για εκπαιδευτική δραστηριοποίηση, άθληση και δημιουργική απασχόληση. Οι δράσεις του προγράμματος επιλέγονται από μία επιτροπή του Athens Partnership. Απευθύνονται σε διάφορες ηλικιακές ομάδες και είναι ελεύθερης συμμετοχής, με σειρά προτεραιότητας. Τα σχολεία που συμμετέχουν στο πρόγραμμα φαίνεται να επιλέγονται με κριτήρια την πρόσβαση των σχολείων στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, αλλά και την ανταπόκριση και το ενδιαφέρον που εκδηλώνουν γι' αυτό, οι κατά τόπους κοινότητες του Δήμου.

Η ανταπόκριση του κοινού φαίνεται να ποικίλει ανά περίπτωση, σύμφωνα με όσα υποστήριξαν στη συνέντευξη οι εκπρόσωποι του προγράμματος. Οι συμμετέχοντες στα προγράμματα φαίνεται να τα επιλέγουν με κύριο κριτήριο την απόσταση, παρόλο που υπάρχει ποικιλία αξιόλογων δράσεων σε όλο το Δήμο Αθηναίων. Οι εκπρόσωποι υποστήριξαν στη συνέντευξη ότι μέσα από το πρόγραμμα ενισχύονται οι κοινωνικοί δεσμοί στην τοπική κοινότητα και δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχει η τοπική κοινότητα σε εκπαιδευτικές δράσεις. Στο πλαίσιο του προγράμματος, πραγματοποιείται αξιολόγηση των δράσεων με καταγραφή των εντυπώσεων και των παραπόνων από τους συμμετέχοντες.

Ζητήματα που αναδείχθηκαν από τη συνέντευξη αφορούν τη διάκριση των αρμοδιοτήτων, αλλά και τις προστριβές που δημιουργούνται. Οι διευθύνσεις των σχολείων και οι εκπαιδευτικοί, δεν θέλουν να έχουν ανάμειξη στο πρόγραμμα και αυτός φαίνεται να είναι ο λόγος που υπάρχει σαφής διαχωρισμός της 'πρωινής ζώνης' του σχολικού προγράμματος, με το πρόγραμμα Athens Open Schools. Επίσης, υπάρχουν κατά τόπους μεμονωμένες αντιδράσεις εναντίον του προγράμματος, από κάποιους που δεν συμφωνούν με την ιδέα της ιδιωτικής χρηματοδότησης σε δημόσια σχολεία.

Οι εκπρόσωποι του προγράμματος πρότειναν στο πλαίσιο της έρευνας για το ανοιχτό σχολείο, να έρθω σε επαφή με το πρόγραμμα 'Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα' του Athens Partnership, το οποίο οργανώνεται, μέσα από εργαστήριο του Πολυτεχνείου Κρήτης.

Διερεύνηση του προγράμματος 'Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα' σε σχολεία του Δήμου Αθηναίων. (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.27)

Πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με εκπρόσωπο της ομάδας των 'εκπαιδóτοπων' του Εργαστηρίου Ευφυών Μεταβαλλόμενων Περιβαλλόντων της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πολυτεχνείου Κρήτης (TUC TIE Lab). Το

παραπάνω εργαστήριο έχει την επιστημονική οργάνωση και επιμέλεια του προγράμματος και στο πλαίσιο του έχει δημιουργήσει ένα ερευνητικό εργαστήριο, το οποίο ονομάζεται Maker Space. Το εργαστήριο αυτό βρίσκεται στο Σεράφειο Κέντρο Αθλητισμού, Πολιτισμού και Καινοτομίας του Δήμου Αθηναίων, και η κατασκευή του χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Το πρόγραμμα 'Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα' εντάσσεται και αυτό στο πρόγραμμα Athens Partnership του Δήμου Αθηναίων.

Το ερευνητικό εργαστήριο Maker Space του προγράμματος, κατασκευάζει με τη βοήθεια μηχανημάτων υψηλής τεχνολογίας, αντικείμενα κατά παραγγελία, τα οποία βοηθούν στην πραγματοποίηση πρωτότυπων και βιωματικών εκπαιδευτικών δράσεων σε σχολεία του Δήμου. Παράλληλα, στο εργαστήριο αυτό οι εκπαιδευτικοί των σχολείων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα εξοικειώνονται με τη χρήση νέων τεχνολογιών, καθώς συμμετέχουν στη διαδικασία σχεδιασμού και παραγωγής των αντικειμένων. Στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, πραγματοποιούνται επίσης επεμβάσεις αναβάθμισης σχολικών χώρων του Δήμου, μέσα από διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού. Τέλος, παρουσιάζονται μία φορά το χρόνο σε εκθεσιακό χώρο στο Σεράφειο Κέντρο, εφαρμογές τεχνολογίας προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα για σχολεία να πραγματοποιούν εκπαιδευτικές επισκέψεις και να έρχονται οι μαθητές τους σε επαφή με τις εφαρμογές αυτές.

Το πρόγραμμα και το εργαστήριό του παρουσιάζουν ενδιαφέρον προς διερεύνηση. Φαίνεται μάλιστα να υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από άλλους Δήμους για επέκταση του εγχειρήματος. Το ερώτημα που αναδεικνύεται όμως μέσα από τη συνέντευξη είναι το ζήτημα του περιεχομένου στη χρήση της τεχνολογίας. Δεδομένου ότι -όπως φαίνεται- η τεχνολογία προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον μαθητών και εκπαιδευτικών, υπάρχει το ενδεχόμενο το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής δράσης να περνάει σε δεύτερο επίπεδο και να υποβιβάζεται η σημασία του, έναντι του ελκυστικού παραγόμενου αντικειμένου.

Οι εκπρόσωποι του προγράμματος ανέφεραν ότι οι δράσεις του προγράμματος αξιολογούνται με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τα παιδιά που συμμετέχουν. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι πραγματοποιείται αξιολόγηση του προγράμματος. Με την αφορμή αυτή όμως, τίθεται το ερώτημα για τη μεθοδολογία και τα κριτήρια με τα οποία μπορεί να γίνει αξιολόγηση της επίδρασης των εκπαιδευτικών δράσεων στα σχολεία.

Συνέντευξη στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.33)

Από την πληροφόρηση που υπήρχε μέσα από την διερεύνηση για ενδιαφέρουσες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, η έρευνα οδηγήθηκε στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Ο κ. Μπάμπης Μπαλτάς παραχώρησε συνέντευξη, προκειμένου να γίνει κατανοητό πώς προσδιορίζεται το ανοιχτό 'προς τα έξω' σχολείο. Οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στο σχολείο αυτό, εντάσσονται σ' ένα γενικότερο πλαίσιο προβληματισμού της παιδαγωγικής ομάδας 'Σκασιαρχείο' και είναι έκφραση του κινηματικού ανοιχτού σχολείου.

Εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες πραγματοποιούνται σε κάποιες από τις τάξεις του σχολείου αυτού, στο πλαίσιο της παιδαγωγικής Freinet. Η παιδαγωγική αυτή, όπως έγινε αντιληπτό μέσα από τη συνέντευξη, χρησιμοποιεί το ασυνείδητο των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ εντάσσει τις ετερότητες (αρχιτεκτονική, τυπογραφία, γεωπονία, καλλιτέχνες, πολιτικές επιστήμες, κλπ) στην εκπαιδευτική διαδικασία. Από τη συνέντευξη, αλλά και από παρακολούθηση δράσεων που πραγματοποιήθηκαν, φαίνεται ότι πραγματοποιούνται διαδρομές στην πόλη με την τάξη, επισκέψεις σε δημόσια κτίρια. Πραγματοποιούνται επίσης ποδηλατοδρομίες, συναντήσεις με καλλιτέχνες της περιοχής των Εξαρχείων, ενώ διοργανώνονται και δράσεις από κοινού με άλλα σχολεία της περιοχής, με επίκεντρο το Πεδίον του Άρεως. Η τάξη του κ. Μπαλτά εκδίδει σχολική εφημερίδα, κάνει ψώνια σε καταστήματα της περιοχής, έχει φτιάξει έναν κήπο στο σχολείο και έχει διαμορφώσει μία υπαίθρια τάξη για μάθημα.

Μέσα από τη συνέντευξη αναδεικνύεται το ζήτημα της διαφορετικής έκφρασης των παιδαγωγικών θεωριών και πρακτικών στο χώρο. Διατυπώθηκε η άποψη ότι η παιδαγωγική Freire π.χ. συνδέει την εκπαιδευτική διαδικασία με τις κοινωνικές εξελίξεις και μεταλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην κοινότητα. Με τον τρόπο αυτό, το μάθημα μεταφέρεται στα σημεία της κοινότητας όπου συμβαίνουν οι εξελίξεις ή συσχετίζεται μ' αυτές. Η παιδαγωγική Freinet κλιμακώνει την εκπαιδευτική διαδικασία από την τάξη, στην αυλή και στην γύρω κοινότητα.

Αναδεικνύεται επίσης το ζήτημα της τοπικότητας σε σχέση με την εκπαίδευση. Δηλαδή ότι η εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να αναδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γειτονιάς του σχολείου και να τα χρησιμοποιεί στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενισχύοντας παράλληλα με τον τρόπο αυτό τους κοινωνικούς δεσμούς των μελών της.

Μέσα από τη συνέντευξη και το γενικότερο πλαίσιο των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται στο σχολείο αυτό, υλοποιούνται βήματα προς έναν συμμετοχικό σχεδιασμό της γειτονιάς και της πόλης, με επίκεντρο το Δημόσιο Σχολείο. Κάτι τέτοιο επιχειρείται μέσα από προτάσεις πεζοδρομήσεων και ποδηλατοδρόμων στη γειτονιά, αλλά και μέσα από την υλοποίηση διαδρομών προς το Πεδίον του Άρεως. Πραγματοποιήθηκε τη σχολική χρονιά που πέρασε δράση με συντονισμό προσπαθειών διαφόρων σχολείων γύρω από το Πεδίον του Άρεως, η οποία υλοποιήθηκε με την πραγματοποίηση διαδρομών που συνέκλιναν προς το πάρκο, υλοποιώντας ένα ακτινικό δίκτυο στον ιστό της πόλης. Η χωρική συσχέτιση του σχολείου με την πόλη υλοποιείται επίσης, μέσα από παρεμβάσεις και δράσεις στο χώρο του σχολείου, αλλά και στον πεζόδρομο και την είσοδό του. Η ιδέα του ανοίγματος του σχολείου 'προς τα έξω' έχει απώτερο στόχο -σε σχέση με την οργάνωση του χώρου- της υλοποίησης ενός σχολείου, με τρόπο ώστε οι επιμέρους του χώροι να είναι χωροθετημένοι σε διαφορετικά σημεία της γειτονιάς και η λειτουργική τους σύνδεση να γίνεται μέσα από το δημόσιο χώρο.

Η συνέντευξη αναδεικνύει επίσης μία σειρά από γενικότερα ζητήματα της παιδείας στη χώρα μας. Το ζήτημα της επιβολής του αναλυτικού προγράμματος από το Υπουργείο Παιδείας και το οποίο, όπως υποστηρίχθηκε, 'βολεύει' τελικά τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς, αλλά και την παραπαιδεία. Το ζήτημα της λογοκρισίας που υποστηρίχθηκε ότι υπάρχει και περιορίζει τα παιδιά από το να εκφράζονται ελεύθερα. Επίσης, επισημάνθηκε το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη αντίθεση ανάμεσα στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, σε σχέση με την αυστηρότητα και την ευελιξία στην εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος. Υποστηρίχθηκε δηλαδή ότι η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση εκφράζει το σχολείο – θεσμό, ενώ η Δευτεροβάθμια το σχολείο – ίδρυμα. Αναδείχθηκε επίσης το ζήτημα των επιμέρους πολιτικών που εφαρμόζονται κατά καιρούς στην παιδεία. Υπάρχουν διαφορετικές κατευθύνσεις και πολιτικές με παροδική επίδραση και φαίνεται να απουσιάζει η χάραξη και εφαρμογή μίας μακροπρόθεσμης στρατηγικής.

Σε σχέση με τους διαύλους επικοινωνίας, ανάμεσα στις επιμέρους τάσεις και πρωτοβουλίες που εμφανίζονται στην εκπαιδευτική κοινότητα, η πληροφόρηση από τη συνέντευξη ενίσχυσε την εντύπωση ότι υπάρχει επικοινωνία μεταξύ τους, αλλά και με το ΙΕΠ. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι οι επιμέρους προσπάθειες δεν συγκροτούν μία συντονισμένη προσπάθεια για αλλαγή, αλλά ένα δίκτυο ανεξάρτητων προσπαθειών που ενδεχομένως αλληλεπιδρούν σε κάποιες περιπτώσεις μεταξύ τους.

Οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στο 35ο Δημοτικό Σχολείο υλοποιούνται στα περιθώρια που επιτρέπουν οι συνθήκες, αλλά και το αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου. Έτσι, πολλές από τις επιμέρους δράσεις έξω από το σχολείο, υλοποιούνται μία φορά την εβδομάδα, ή και μετά τη λήξη του ημερήσιου σχολικού προγράμματος. Αυτό υποδηλώνει ότι τα περιθώρια εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, είναι αυτή τη στιγμή περιορισμένα.

Το κυριότερο ίσως ζήτημα που αναδείχθηκε μέσα από το γενικότερο πλαίσιο της συνέντευξης, είναι το ζήτημα των κοινωνικών ανισοτήτων που υπάρχουν στο Δημόσιο Σχολείο και το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών, σ' αυτό. Στο 35ο Δημοτικό Σχολείο το 58% των μαθητών είναι παιδιά μεταναστών και κάποιες

τάξεις με παιδιά που έχουν ξεκινήσει το σχολείο σε άλλες χώρες, έχουν δυσκολία κατανόησης της ελληνικής γλώσσας. Η επαφή με το σχολείο έκανε αντιληπτή την πολυπολιτισμική συγκρότησή του, αλλά και έκανε αντιληπτό το γεγονός ότι υπάρχει φτώχεια.

Παρατήρηση εκπαιδευτικών δράσεων στη γειτονιά, γύρω από το 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.44&45)

Η εξέταση των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, περιελάμβανε και την παρακολούθηση δύο δράσεων που πραγματοποιήθηκαν, στο πλαίσιο του 'ανοιχτού προς τα έξω' σχολείου.

Η πρώτη αφορούσε το συμμετοχικό σχεδιασμό και κατασκευή μίας διαμόρφωσης στον πεζόδρομο μπροστά από την είσοδο του σχολείου. Ο σχεδιασμός πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια μίας ομάδας αρχιτεκτόνων, στο πλαίσιο μίας δράσης ενός προγράμματος του Δήμου Αθηναίων. Αφορούσε τη διαμόρφωση χώρου καθιστικού προκειμένου να έχουν οι γονείς ένα χώρο να κάθονται όταν περιμένουν τα παιδιά τους να σχολάσουν. Η δράση που πραγματοποιήθηκε αφορούσε τη συμμετοχή των παιδιών σε εργασίες χρωματισμού του χώρου προς διαμόρφωση, καθώς και μία δράση ζωγραφικής και άλλη μία κατασκευής με χαρτόκουτα.

Η δεύτερη δράση αφορούσε την παρουσίαση της σχολικής εφημερίδας 'Τα αετόπουλα' της Δευτέρας τάξης του κ.Μπαλτά, στο χώρο της συλλογικότητας 'Σκώρος' στα Εξάρχεια. Περιελάμβανε ανακοίνωση της κυκλοφορίας της εφημερίδας, στη γειτονιά, ανάγνωσή της και πραγματοποίηση συζήτησης από τα παιδιά μαζί με γονείς και περαστικούς. Η δράση ολοκληρώθηκε με την πραγματοποίηση αφισκοκόλλησης της εφημερίδας στη γειτονιά, από τα παιδιά.

Οι παραπάνω δράσεις συμβάλλουν στην ορατότητα των παιδιών στη γειτονιά και στην κοινωνικοποίησή τους. Φαίνεται να βοηθάνε τα παιδιά να αποκτήσουν το θάρρος να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους στο κοινό. Κάτι τέτοιο είναι σημαντικό, δεδομένου ότι τα παιδιά αποτελούν μία κοινωνική ομάδα που δεν μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα, καθώς επικρατεί η αντίληψη ότι 'τα παιδιά δεν ξέρουν'. Επίσης, είναι σημαντικό ότι οι δράσεις αυτές πιθανότατα συμβάλλουν στην ομαλότερη ένταξη των μεταναστών και των παιδιών τους στην κοινωνία.

Η παρακολούθηση των δράσεων αυτών συμβάλλει στην ανάδειξη της τοπικότητας και των τοπικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς. Πολύ ενδιαφέρον στοιχείο τους είναι η εμπλοκή με ομάδες ανθρώπων που προσπαθούν μέσα από τη δραστηριοποίησή τους να αλλάξουν τα όρια σε κοινωνικές συμβάσεις, πλαίσια και όρια. Αυτό δίνει τη δυνατότητα επαναπροσδιορισμού και των αντίστοιχων κοινωνικών περιορισμών στο Δημόσιο Σχολείο.

4 Απαντήσεις στα ερωτήματα της διερεύνησης

Μέσα από το σύνολο της πληροφορίας που συλλέχθηκε, δίνονται απαντήσεις στα ερωτήματα που διατυπώσαμε πριν βγούμε στο πεδίο.

Μεγάλη ποικιλομορφία εναλλακτικών παιδαγωγικών ιδεών και πρακτικών.

Σε σχέση με το ερώτημα του τί περιλαμβάνουν οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μία μεγάλη ποικιλομορφία εναλλακτικών παιδαγωγικών ιδεών και πρακτικών, καθώς και συνδυασμοί τους. Συναντήθηκαν πολλές παιδαγωγικές θεωρίες. Η Κριτική Παιδαγωγική, η παιδαγωγική Freinet η παιδαγωγική Freire, οι παιδαγωγικές θεωρίες του John Dewey (πραγματισμός & δημοκρατική εκπαίδευση) κλπ. Επίσης, η τεχνολογία είναι ένα από τα ζητούμενα ανάμεσα στις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, ενώ υπάρχουν διάφορες ιδέες που ενισχύουν την ομαδικότητα και το συλλογικό πνεύμα (Σχολικό Συμβούλιο, συμμετοχικός σχεδιασμός, διοργάνωση από κοινού δράσεων και οργάνωση από κοινού του σχολικού χώρου).

Αποδοχή εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Γενικά φαίνεται να είναι αποδεκτές οι πρωτοβουλίες από τα παιδιά και τους γονείς, αν και υπάρχουν εξαιρέσεις. Φαίνεται να υπάρχει αποδοχή και ζήτηση για εκπαιδευτικές δράσεις που σχετίζονται με ζητήματα νέων τεχνολογιών και καινοτομίας. Στις ανεξάρτητες πρωτοβουλίες υπάρχει αποδοχή όταν υπάρχει συναίνεση από τους γονείς για τη διαφοροποίηση από το πρόγραμμα του σχολείου. Υπήρχε πληροφόρηση για μία αποτυχημένη πρωτοβουλία, εξαιτίας αντίδρασης των γονιών. Σε πρωτοβουλίες που υλοποιούνται μέσα από φορείς, υπάρχει γενικά μεγαλύτερη αποδοχή. Οι αντιδράσεις που καταγράφηκαν, αφορούσαν ζητήματα αρμοδιοτήτων και ιδεολογικούς λόγους, σε σχέση με χρηματοδότηση από ιδιωτικούς φορείς.

Ένταξη εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών στο πρόγραμμα του σχολείου

Γενικά φαίνεται το αναλυτικό πρόγραμμα που ορίζει το Υπουργείο να είναι περιοριστικό και να μην αφήνει πολλά περιθώρια αποκλίσεων από αυτό. Οι ανεξάρτητες πρωτοβουλίες προχωράνε σε αποκλίσεις από το αναλυτικό πρόγραμμα, στα περιθώρια της συναίνεσης των Διευθύνσεων, των γονιών και των εκπαιδευτικών τους. Οι πρωτοβουλίες από φορείς δεν διαταράσσουν ούτε αναιρούν το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα, αλλά λειτουργούν συμπληρωματικά αυτού.

Δικτύωση πρωτοβουλιών

Φαίνεται να υπάρχουν δίαυλοι επικοινωνίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες. Εκτός από τις συναντήσεις που διοργανώνει η ΕΥΔΕΚ, φαίνεται να υπάρχει διάλογος μεταξύ τους και με το ΙΕΠ. Αλληλεπιδράσεις φαίνεται να υπάρχουν περισσότερο ανάμεσα σε αυθόρμητες πρωτοβουλίες, αλλά δεν υπάρχει κάποιου είδους δικτύωση σε σχέση με ένα συγκεκριμένο στόχο.

Έκφραση πρωτοβουλιών στο χώρο

Τα δεδομένα του σχολικού χώρου φαίνεται να ανατρέπονται στις πρωτοβουλίες που εξετάστηκαν. Η σχολική τάξη φαίνεται να προσεγγίζει το εργαστήριο, να γίνονται ελεύθερες και κυκλικές διατάξεις και παρατάξεις. Πραγματοποιείται υπαίθριο μάθημα και διαδρομές στην πόλη. Συνεπώς φαίνεται να αλλάζουν τα όρια, αλλά και ο τρόπος χρήσης του σχολικού χώρου

Αξιολόγηση εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Υπάρχει έλλειμμα αξιολόγησης με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Στις ανεξάρτητες πρωτοβουλίες δεν γίνεται αξιολόγηση, ενώ οι πρωτοβουλίες φορέων φαίνεται να εστιάζουν σε αξιολόγηση με ποσοτικά κριτήρια. Εστιάζουν σε ζητήματα επάρκειας υποδομών για συμμετοχή ή αξιολογούν το βαθμό ικανοποίησης των μαθητών, μέσα από τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων.

5 Σκέψεις και ιδέες για το ανοιχτό σχολείο

Η πληροφορία που συλλέχθηκε από την έρευνα, πέρα από τις απαντήσεις που δόθηκαν στα αρχικά ερωτήματα, μας παρέχει μία μεγάλη πολυπλοκότητα και πλούτο ζητημάτων για την εκπαίδευση. Δημιουργείται λοιπόν η ανάγκη να συγκροτηθεί ένα πλαίσιο σκέψεων και ιδεών για το ανοιχτό σχολείο, προκειμένου να οργανωθεί η πληροφορία, οι σκέψεις και τα επιμέρους ζητήματα και να γίνει συνολικά κατανοητή η εμπειρία από τις εκφράσεις του ανοιχτού σχολείου στην Ελλάδα.

Η ποικιλομορφία των τάσεων στην εκπαίδευση

Μέσα από την έρευνα βλέπουμε ότι στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση εμφανίζεται στο προσκήνιο μία μεγάλη ποικιλία και ποικιλομορφία παιδαγωγικών θεωριών και πρακτικών. Πολλές από αυτές είναι νέες και σχετίζονται με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και προωθούν ένα βιωματικό τρόπο εκπαίδευσης, όπως το παράδειγμα των Εκπαιδευτικών δράσεων του προγράμματος 'Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα', του Δήμου Αθηναίων. Άλλες πρακτικές συνδέονται με την προώθηση και εφαρμογή πολιτικών για την καινοτομία και την τεχνολογία, όπως η ευρωπαϊκή πολιτική Open Schools for Open Societies. Άλλες παιδαγωγικές θεωρίες και πρακτικές σχετίζονται με παλιότερες παιδαγωγικές θεωρίες που επανεμφανίζονται μετά από αρκετές δεκαετίες, όπως οι εκπαιδευτικές θεωρίες του John Dewey που αφορούν τον πειραματισμό για την κατάκτηση της γνώσης, αλλά και την εισαγωγή δημοκρατικών αρχών στο σχολείο, όπως φαίνεται να εφαρμόζεται στην περίπτωση της οργάνωσης EUDEC, αλλά και στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε. Η Κριτική Παιδαγωγική είναι μία άλλη τάση με παλιότερες αφετηρίες, η οποία φαίνεται να εκδηλώνεται περισσότερο με τη συγκρότηση ενός θεωρητικού πλαισίου μέσα στην κοινότητα των εκπαιδευτικών, σύμφωνα με όσα είπε ο κ. Μπαλτάς στη συνέντευξή του. Η αφετηρία της σχετίζεται με τη Σχολή της Φρανκφούρτης και μία έκφρασή της είναι η παιδαγωγική Freire, την οποία εφάρμοζε παλιότερα και η παιδαγωγική ομάδα του 'Σκασιαρχείου'. Η παιδαγωγική Freinet που εφαρμόζεται σήμερα στο 35ο Δημοτικό Σχολείο, αλλά και στο 132ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, είναι και αυτή μία παλιότερη παιδαγωγική ιδέα που έρχεται στις μέρες μας ξανά στην επιφάνεια. Όλες οι παραπάνω τάσεις, συνδυασμοί αυτών αλλά και άλλες που πιθανότατα υπάρχουν στην εκπαιδευτική κοινότητα, πιθανόν να αποτελούν ένδειξη μίας επερχόμενης μεταλλαγής στην εκπαίδευση.

Η αναγκαιότητα συνολικής και ομοιόμορφης εξέλιξης του δημόσιου σχολείου

Η αναγκαιότητα για αλλαγή εντείνεται από την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης να παρακολουθεί τις τεχνολογικές εξελίξεις που διαδραματίζονται σε διεθνές επίπεδο και να ανταποκρίνεται στις νέες προκλήσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη. Είναι αναγκαία η συνολική αναβάθμιση και εξέλιξη του Δημόσιου Σχολείου, προκειμένου να υπάρχει ένα συνολικά υψηλό επίπεδο εξοικείωσης των μαθητών με τις νέες τεχνολογίες και να δίνονται οι δυνατότητες να αναδεικνύονται οι ικανότητες όλων των μαθητών. Η μεγάλη ανταπόκριση που φαίνεται να υπάρχει στο πρόγραμμα 'Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα', αλλά και οι προτάσεις που δέχεται για επέκταση της εφαρμογής του και σε άλλους Δήμους -σύμφωνα με όσα είπε εκπρόσωπός του στη συνέντευξη- είναι πιθανότατα ενδείξεις της αναγκαιότητας για παρακολούθηση των εξελίξεων στην τεχνολογία.

Για να υπάρξει όμως μία αναβάθμιση της εκπαίδευσης, η οποία να φέρει την Ελλάδα σ' ένα επίπεδο που να μπορεί να παρακολουθεί το διεθνές ανταγωνιστικό πλαίσιο, είναι σκόπιμο να επισημαίνονται και να αμβλύνονται οι ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα στα σχολεία. Κάτι τέτοιο κρίνεται σκόπιμο, καθώς προϋπόθεση για την εφαρμογή πολιτικών για την τεχνολογία είναι το σύνολο του πληθυσμού να έχει μία εξοικείωση με τη χρήση της. Επιπλέον, η εξοικείωση με χρήσεις τεχνολογίας κρίνεται πλέον απαραίτητη, καθώς επεκτείνονται συνεχώς οι εφαρμογές της σε όλους τους τομείς της καθημερινότητάς μας. Η οικονομική κρίση στη χώρα μας και οι μετακινήσεις των πληθυσμών φέρνουν μία νέα πραγματικότητα στην εκπαίδευση, με μεγάλες αντιθέσεις ανάμεσα στα παιδιά, σε οικονομικό επίπεδο, ενώ σημαντικό

ποσοστό μαθητών που φοιτά σε δημόσια σχολεία της χώρας μας είναι παιδιά μεταναστών από άλλες χώρες. Με βάση τα παραπάνω κρίνεται σκόπιμο, μέσα από το σχεδιασμό, να δίνονται ίσες ευκαιρίες σε όλα τα σχολεία για εξέλιξη και πρόοδο. Κάτι τέτοιο δεν είναι βέβαιο ότι συμβαίνει. Έτσι λοιπόν π.χ. βλέπουμε από την έρευνα στο πεδίο ότι τα κριτήρια που θέτει ο κεντρικός σχεδιασμός για την ένταξη στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα OSOS ουσιαστικά αποκλείουν σχολεία που δεν έχουν κατάλληλες υποδομές, όπως το 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Οι διαδικασίες που οδηγούν στον αποκλεισμό σχολείων από το παραπάνω πρόγραμμα, λόγω ελλείψεων σε υποδομές και εκπαιδευμένο προσωπικό, μάλλον οξύνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στα Δημόσια Σχολεία.

Η αναγκαιότητα για συνολική και ομοιόμορφη αλλαγή, δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να ακολουθήσουν όλα τα σχολεία τον ίδιο δρόμο εξέλιξης. Κάθε σχολική κοινότητα, ανάλογα με τα ιδιαίτερα της χαρακτηριστικά (πολιτιστικά, κοινωνικά, γεωγραφικά κλπ) μπορεί να ακολουθήσει το δρόμο που της ταιριάζει καλύτερα. Θα ήταν όμως καλό να ανέβει συνολικά το επίπεδο όλων των Δημόσιων Σχολείων. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την εξασφάλιση ομοιόμορφης ανάπτυξης υλικοτεχνικών υποδομών για τα σχολεία, την ομαλή ένταξη όλων των παιδιών στην εκπαιδευτική κοινότητα και την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου κατάρτισης όλων των εκπαιδευτικών.

Η αναγκαιότητα ομοιόμορφης εξέλιξης του δημόσιου σχολείου αφορά επίσης όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Μία αλλαγή στο Δημόσιο Σχολείο που αντιμετωπίζει τα προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, είναι καλό να βρίσκει τη συνέχειά της και στις επόμενες βαθμίδες της εκπαίδευσης, ώστε να έχει ουσιαστικό νόημα και να μην ακυρώνεται. Σύμφωνα με τον κ. Μπαλτά στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση υπάρχει μεγάλη διαφορά αντιλήψεων σε σχέση με την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Στη συνέντευξή του υποστήριξε ότι η Δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι περισσότερο προσκολλημένη στο αναλυτικό πρόγραμμα και το σχολείο έχει έναν ιδρυματικό χαρακτήρα, σε σύγκριση με την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Συνεπώς, οι τάσεις αλλαγής που εμφανίζονται, θα ήταν καλό να επιδράσουν συνολικά και ομοιόμορφα σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Το ζήτημα της αναγκαιότητας δικτύωσης των τάσεων για αλλαγή.

Το ζήτημα των αυθόρμητων πρωτοβουλιών για αλλαγή του Δημόσιου Σχολείου φαίνεται να εξαρτάται από προσωπικά κίνητρα και την όρεξη που έχουν οι εκπαιδευτικοί να προσφέρουν, στα περιθώρια που αφήνει το κεντρικά σχεδιαζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι πρωτοβουλίες αυτές, φαίνεται να εγκαταλείπονται και να χάνονται όταν αλλάζουν οι συνθήκες που τις δημιούργησαν ή όταν χάνεται ο αρχικός ενθουσιασμός. Η προσπάθεια που έγινε στο Δημοτικό Σχολείο του Φουρφουρά π.χ. εγκαταλείφτηκε όταν ο Άγγελος Πατσιάς έφυγε από το σχολείο αυτό. Η παραγόμενη γνώση και εμπειρία από προσπάθειες όπως του Δημοτικού Σχολείου του Φουρφουρά, του Δημοτικού Σχολείου του Φρε, του Δημοτικού Σχολείου του Βαττόλακου θα ήταν χρήσιμο να μπορούσε να καταγράφεται και να μεταδίδεται, ώστε να μπορεί να αποτελέσει αφορμή και για άλλες αντίστοιχες προσπάθειες. Ίσως μάλιστα θα μπορούσε να υπάρξει μία συγκροτημένη βάση καταγραφής εκπαιδευτικών ιδεών, δράσεων και πρακτικών που να περιλαμβάνει και προσπάθειες που δημιουργούνται, μέσα από θεσμικές και ιδιωτικές πρωτοβουλίες και τάσεις. Η βάση πρωτότυπων εκπαιδευτικών σεναρίων του προγράμματος OSOS είναι ένα τέτοιο παράδειγμα, αλλά η πρόσβαση και συμμετοχή σ' αυτήν, περιορίζεται αποκλειστικά στα σχολεία που συμμετέχουν στο πρόγραμμα και έχει συγκεκριμένη στόχευση, σύμφωνα μ' αυτό.

Στη συνέντευξη στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε, εκφράστηκε η άποψη ότι μία αλλαγή από τη βάση της εκπαιδευτικής κοινότητας απαιτεί τη δημιουργία μίας κρίσιμης μάζας εκπαιδευτικών με πρόθεση να συμβάλλουν σε μία αλλαγή. Η δικτύωση, στην περίπτωση αυτή, θα μπορούσε να αποσκοπεί επιπλέον και στο συντονισμό των επιμέρους προσπαθειών, αλλά και την ώσμωση ανάμεσά τους και την εξέλιξή τους.

Η έκφραση των παιδαγωγικών θεωριών και πρακτικών στο χώρο

Μέσα από την έρευνα φαίνεται ότι διαφορετικές παιδαγωγικές θεωρίες εκφράζονται με διαφορετικό τρόπο στο χώρο. Στη συνέντευξη στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε ο δάσκαλός του μίλησε για τις γραμμικές και μετωπικές διατάξεις στο χώρο που εκφράζουν το κεντρικά σχεδιαζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα. Με τις πρωτοβουλίες τους στο σχολείο αυτό, υποστήριξε ότι δημιουργούνται κυκλικές χωρικές διατάξεις, ενώ διαλύεται η έννοια της σχολικής αίθουσας. Ο κ. Μπαλτάς αναφέρθηκε στη χωρική έκφραση της παιδαγωγικής Freire που συσχετίζει το χώρο του σχολείου με το χώρο των κοινωνικών μεταλλαγών της γειτονιάς, ενώ αναφέρθηκε και στη χωρική έκφραση της παιδαγωγικής Freinet, που δημιουργεί μία κλιμάκωση του χώρου από την τάξη, στην αυλή του σχολείου, έως τη γειτονιά. Στα περισσότερα παραδείγματα βιωματικών εκπαιδευτικών δράσεων, ο χώρος της σχολικής τάξης μετατρέπεται σε εργαστήριο (Δ.Σ. Φουρφουρά, Δ.Σ. Φρε, Δ.Σ. Αχαρνών κλπ). Μέσα από τη συνέντευξη, η εκπρόσωπος του ΙΕΠ, αναφέροντας ένα παράδειγμα από εφαρμοσμένο πρόγραμμα για καινοτόμο επανασχεδιασμό ενός σχολείου στη Θεσσαλονίκη, ανέφερε ότι δεν έγινε τελικά αποδεκτός από την εκπαιδευτική κοινότητα. Τα παραπάνω παραδείγματα μας οδηγούν στη διαπίστωση ότι ο σχολικός χώρος είναι έκφραση των εφαρμοζόμενων παιδαγωγικών πρακτικών και ότι η αλλαγή του σχολικού χώρου δεν οδηγεί σε αλλαγή της παιδαγωγικής πρακτικής, εάν αυτή δεν γίνει πρώτα αποδεκτή από την εκπαιδευτική κοινότητα.

Η αναγκαιότητα αξιολόγησης στην εκπαίδευση

Μέσα από την έρευνα του πεδίου φαίνεται ότι οι νέες, πρωτότυπες και βιωματικές εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και δράσεις είναι γενικά αποδεκτές από τους μαθητές. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η συνολική τους μακροχρόνια επίδραση στο εκπαιδευτικό σύστημα και τους μαθητές θα είναι θετική. Μπορεί άλλωστε η αρχική θετική αντίδραση απέναντί τους από τους μαθητές να είναι απλά μία πρώτη αντίδραση, σε σχέση με την τετριμμένη πραγματικότητα του καθημερινού σχολικού προγράμματος. Συνεπώς, οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες θα ήταν καλό να αξιολογούνται, προκειμένου να εκτιμάται η επίδρασή τους στην εκπαίδευση και ενδεχομένως να επαναπροσδιορίζονται. Θα ήταν επίσης καλό να αξιολογείται και η αποτελεσματικότητα του κεντρικά σχεδιαζόμενου εκπαιδευτικού συστήματος.

Στο πεδίο διαπιστώθηκε ότι οι εφαρμοζόμενες πολιτικές για την παιδεία, ακολουθούν μία διαδικασία αξιολόγησης. Στα παραδείγματα των προγραμμάτων του Δήμου Αθηναίων, η αξιολόγηση γίνεται στο τέλος τους, μέσα από συμπλήρωση ερωτηματολογίων. Στην περίπτωση της ευρωπαϊκής πολιτικής OSOS η αξιολόγηση γίνεται για την ένταξη ενός σχολείου στο πρόγραμμα και μία δεύτερη αξιολόγηση γίνεται σε σχέση με τη συνολική συνεισφορά του κάθε σχολείου στο πρόγραμμα. Η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου αξιολόγησης εξαρτάται από τα ζητήματα που διερευνώνται από αυτήν. Θα ήταν καλό η αξιολόγηση να εστιάζει σε ποιοτικά χαρακτηριστικά και να εντοπίζει προβλήματα της εκπαίδευσης, χωρίς να περιορίζεται σε μία επιφανειακή καταγραφή των εντυπώσεων και της ικανοποίησης των μαθητών. Επίσης, η διαδικασία αξιολόγησης θα ήταν καλό να είναι μακροπρόθεσμη και τα αποτελέσματά της να οδηγούν σε επανατροφοδότηση των φορέων και σε επαναπροσδιορισμό του σχεδιασμού.

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της προσκόλλησης στο εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα Η τυπική εκπαίδευση, η πειθαρχία & ο αυταρχισμός.

Μέσα από την έρευνα φαίνεται ότι στο εκπαιδευτικό σύστημα υπάρχει μία προσκόλληση στο τυπικό μοντέλο του σχολείου, το οποίο εκφράζεται με την εφαρμογή αναλυτικού προγράμματος, με την οργάνωση και λειτουργία του ωρολόγιου προγράμματος, με την παράδοση και εξέταση του μαθήματος, με την οργάνωση των μαθητών σε τάξεις, με μετωπικές γραμμικές διατάξεις κλπ. Οι προσπάθειες που γίνονται μέσα από εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, υλοποιούνται συνήθως παράλληλα και συμπληρωματικά του κεντρικά σχεδιαζόμενου εκπαιδευτικού συστήματος, στα περιθώρια που αυτό αφήνει, ανά περίπτωση. Ο κ. Μπαλτάς εφαρμόζει εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες με διαδρομές της τάξης του στην πόλη μία φορά την

εβδομάδα, καθώς τόσο επιτρέπει χρονικά το αναλυτικό πρόγραμμα, το οποίο δεν παραλείπει να εφαρμόζει. Ακόμα και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές, όπως το πρόγραμμα OSOS ή το 'Ετσι Μαθαίνω Καλύτερα' δεν ακυρώνουν ή αναιρούν το αναλυτικό πρόγραμμα, αλλά λειτουργούν συμπληρωματικά αυτού. Η οργάνωση EUDEC της οποίας το εκπαιδευτικό μοντέλο δεν μπορεί να λειτουργήσει στο ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα, προσπαθεί να τροποποιήσει το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, κάτι που στην πράξη αποδεικνύεται δύσκολο.

Ο κ. Μπαλτάς υποστήριξε στη συνέντευξή του ότι η προσκόλληση στο αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό εξυπηρετεί ένα ολόκληρο σύστημα που περιλαμβάνει τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και την παραπαιδεία. Κάτι τέτοιο φαίνεται να είναι ένα λογικό επιχείρημα. Καταρχήν, γιατί οι γονείς αισθάνονται ασφαλείς γνωρίζοντας τί μαθαίνουν τα παιδιά τους. Με την ύπαρξη του αναλυτικού προγράμματος, οι εκπαιδευτικοί δεν χρειάζεται να οργανώνουν καθημερινά το μάθημά τους, αναζητώντας καινούργιες ιδέες και εκπαιδευτικά σενάρια. Η παραπαιδεία μπορεί να λειτουργήσει ευκολότερα όταν το πλαίσιο της γνώσης είναι σαφώς καθορισμένο. Ίσως επιπλέον η προσκόλληση αυτή να ενισχύεται από μία συντηρητική αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας που έχει ταυτίσει το σχολείο μ' ένα παγιωμένο μοντέλο και πρότυπο, που αποτελεί μέρος της παράδοσης του τόπου. Το μοντέλο αυτό αντιμετωπίζει τα παιδιά με αυστηρότητα και τα χειραγωγεί. Το μοντέλο αυτό καταγράφει χαρακτηριστικά ο Άγγελος Πατσιάς, ο οποίος στο βιβλίο του αναφέρει ότι οι δάσκαλοι 'σπάνε' την προσωπικότητα των παιδιών μέσω του φόβου, προκειμένου να τους μεταδώσουν τη γνώση και προκειμένου να διατηρούν τα παιδιά υπό έλεγχο, μέσα στην τάξη.

Ο κ. Μπαλτάς διατυπώνει στη συνέντευξή του την άποψη ότι στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση υπάρχει μεγαλύτερη αυστηρότητα και προσκόλληση στην εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος, σε σύγκριση με την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Αυτό ίσως να σχετίζεται με το γεγονός ότι η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι δομημένη και οργανωμένη στη χώρα μας σε σχέση με τις Πανελλήνιες Εξετάσεις, για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, οι οποίες αποτελούν ένα διαχρονικό κριτήριο καταξίωσης της ελληνικής οικογένειας. Ίσως λοιπόν η προσπάθεια που γίνεται για ενιαία κριτήρια στις παραπάνω εξετάσεις, να σχετίζεται σ' ένα μεγάλο βαθμό για το φαινόμενο της παραπαιδείας και την αποστήθιση και με το ότι η εκπαίδευση έχει υποβιβαστεί σε τυπική. Η αντίληψη της τυπικής γνώσης έγινε κατανοητή κατά τη συνέντευξη με το ΙΕΠ, κατά την οποία θεσμικοί φορείς αρνήθηκαν ευθέως να μεταδώσουν τη γνώση και εμπειρία τους, αναφορικά με το 'ανοιχτό σχολείο'. Με την αντίληψη αυτή, η γνώση δεν προάγεται και αποτελεί μόνο ένα τυπικό προσόν, για όποιον έχει το προνόμιο να την κατέχει, και το οποίο χρησιμεύει αποκλειστικά για κατάληψη θέσης εξουσίας ή εργασίας.

Η αντίληψη της γνώσης ως τυπικό προσόν, φαίνεται να είναι ένα γενικότερο φαινόμενο στην ελληνική κοινωνία, η οποία φαίνεται να την αποδέχεται. Για παράδειγμα, αποδεχόμαστε έναν τυπικό τίτλο σπουδών για την εξασφάλιση μίας θέσης εργασίας ως το αποκλειστικό κριτήριο που εξασφαλίζει ένα γνωστικό επίπεδο, και όχι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δεξιότητες που απαιτεί η θέση αυτή. Επίσης, είναι γενικά αποδεκτό ότι και οι οικονομικές αποδοχές κάθε εργαζόμενου εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα τυπικά προσόντα που διαθέτει και όχι από την απόδοσή του. Αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι θα ήταν καλό να καταργηθούν τα τυπικά προσόντα, αλλά ότι οι προϋποθέσεις πρόσληψης και αξιολόγησης, θα ήταν καλό να εστιάζουν και σε ποιοτικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά. Κάτι τέτοιο θα έδινε πιθανότατα κίνητρο για αναζήτηση της ουσιαστικής γνώσης στην εκπαίδευση και κίνητρο για απόδοση των εργαζομένων στην εργασία τους. Το κίνητρο και στις δύο αυτές περιπτώσεις φαίνεται να συνδέεται με τα προσωπικά ενδιαφέροντα του μαθητή και εργαζόμενου, αντίστοιχα. Το ζήτημα του ενδιαφέροντος των μαθητών και των εργαζομένων για το αντικείμενο με το οποίο ασχολούνται, σχετίζεται πιθανότατα και με το ζήτημα της αποδοτικότητάς τους, αλλά και με ευρύτερα ζητήματα αναπτυξιακών προοπτικών των χώρας. Σχετίζεται επίσης, με το ζήτημα της ποιότητας της ζωής και καθημερινότητάς τους. Στο ζήτημα του κεντρίσματος του ενδιαφέροντος του μαθητή, φαίνεται μέσα από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε ότι εστιάζουν όλες οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που εξετάστηκαν. Στην αντίθετη κατεύθυνση φαίνεται να κινείται το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα.

Επανερχόμενοι στο ζήτημα του σχολικού χώρου, προκύπτει η διαπίστωση ότι αυτός δεν πρόκειται να αλλάξει μορφή, εάν πρώτα δεν αλλάξουν οι συνολικότερες κοινωνικές αντιλήψεις που διαμορφώνουν το εκπαιδευτικό σύστημα. Εάν λοιπόν θέλουμε να αλλάξουμε το σχολικό χώρο στο Δημόσιο Σχολείο, θα πρέπει να αναζητήσουμε τις αιτίες που διατηρούν σταθερό το εκπαιδευτικό σύστημα. Συνεπώς, δεν θα έχει νόημα να προτείνουμε νέες μορφές και χωρικές οργανώσεις, εάν αυτές δεν πρόκειται να γίνουν τελικά αποδεκτές. Η υιοθέτηση μίας τέτοιας αντίληψης για το σχεδιασμό, δεν ακυρώνει την κατασκευαστική, αισθητική, μορφολογική κλπ σκοπιμότητα της διερεύνησής τους, μέσα από το σχεδιασμό, ούτε την αξία τους. Υπογραμμίζει όμως την ξεχασμένη -πολλές φορές- σημασία της κοινωνικής διάστασης του σχεδιασμού. Έτσι λοιπόν, η εργασία αυτή, επιχειρεί να προσδιορίσει, σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας στο πεδίο, τις αιτίες για τις οποίες ο σχολικός χώρος οργανώνεται με τον τρόπο αυτό στο χώρο, ενώ παράλληλα, προσπαθεί να δείξει έναν δρόμο για να μπορέσει να εξελιχθεί.

Η προσκόλληση λοιπόν στο εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα, εξαιτίας όλων κοινωνικών παραμέτρων που αναφέρθηκαν, φαίνεται να είναι το εμπόδιο για την εξέλιξή του. Αποτελεί μία μορφή αυταρχισμού της κοινωνίας προς τα παιδιά, καθώς τα εξαναγκάζει να μαθαίνουν με τρόπο που δεν τους αρέσει, επεμβαίνοντας με τον τρόπο στην ελευθερία της προσωπικής τους επιλογής. Επιπρόσθετα, η γνώση που παρέχεται στα παιδιά, φαίνεται ότι δεν θα τους είναι ουσιαστικά χρήσιμη, καθώς δεν θα αποτελεί εφόδιο για τη ζωή τους και την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Η αναγκαιότητα κοινωνικής μεταβολής ως προϋπόθεση για μία αλλαγή

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι η συνολική και ομοιόμορφη εξέλιξη και αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, θα ήταν καλό να γίνει με τρόπο που θα αντιμετωπίζει τα νέα δεδομένα του κοινωνικού – οικονομικού πλαισίου και τις νέες προκλήσεις. Φαίνεται επίσης, ότι η εξέλιξη αυτή προϋποθέτει αλλαγές καταρχήν σε κοινωνικό επίπεδο. Αλλαγές δηλαδή σε παγιωμένες αντιλήψεις, νοοτροπίες και πρακτικές. Για να υπάρξει όμως αλλαγή σε κοινωνικό επίπεδο, απαιτείται καταρχήν ανάπτυξη κριτικής σκέψης και κοινωνική συνειδητοποίηση. Στην κατεύθυνση αυτή φαίνεται ότι κινείται η παιδαγωγική Freire, η οποία αποτελεί μία από τις πρώτες εκφράσεις της Κριτικής Παιδαγωγικής. Παράλληλα, η ανάπτυξη δημοκρατικών αρχών στη λειτουργία του σχολείου, στις οποίες θα συμμετέχουν οι μαθητές του, καθώς και η συσχέτιση του σχολείου με την κοινότητα, φαίνεται να είναι παράγοντες που βοηθούν στην αλληλοκατανόηση, την αλληλεγγύη και στην άμβλυση των κοινωνικών αντιθέσεων.

Το δίπολο κλειστό – ανοιχτό σχολείο

Η προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας του ανοιχτού σχολείου, μέσα από την έρευνα στο πεδίο, αναδεικνύει ότι υπάρχουν δύο πόλοι στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Ο προσδιορισμός τους ίσως μας κάνει να κατανοήσουμε καλύτερα την έννοια του ανοιχτού σχολείου.

Από τη μία λοιπόν έχουμε το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο είναι σαφώς καθορισμένο και εκφράζεται μέσα από το αναλυτικό πρόγραμμα και την εφαρμογή του ωρολόγιου σχολικού προγράμματος. Εκφράζεται επίσης, μέσα από τη συγκρότηση τάξεων με σαφή περιγράμματα και την παράταξή τους. Τα παιδαγωγικά χαρακτηριστικά του πόλου αυτού εκφράζονται μέσα από τη διαχρονικά εφαρμοζόμενη πρακτική της παράδοσης και εξέτασης του προκαθορισμένου μαθήματος, που επιμερίζει τα γνωστικά πεδία. Ο πόλος αυτός οδηγεί μέσα από προδιαγεγραμμένες οδούς στην επαγγελματική αποκατάσταση και την κοινωνική καταξίωση. Στην προσπάθεια αυτή προφανώς έχουν προβάδισμα, όσοι διαθέτουν περισσότερα μέσα.

Ο δεύτερος πόλος δεν είναι σαφώς καθορισμένος και εκδηλώνεται μέσα από μία πολυπλοκότητα πρωτοβουλιών και προσπαθειών, στα περιθώρια που αφήνει το εκπαιδευτικό σύστημα. Εκφράζεται με την παροχή βαθμών ελευθερίας, σε σχέση με τη συγκρότηση και οργάνωση του σχολικού χώρου και χρόνου. Τα παιδαγωγικά χαρακτηριστικά του εκφράζονται μέσα από βιωματική μάθηση, πειραματισμό και

ταυτόχρονη προσέγγιση διαφορετικών γνωστικών πεδίων. Ο πόλος αυτός οδηγεί σε κοινωνικοποίηση των παιδιών, συγκρότηση συλλογικής γνώσης και συνείδησης, που πιθανότατα θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα σε μία κοινωνία των πολιτών.

Οι δύο παραπάνω πόλοι, συγκροτούν ένα θεωρητικό δίπολο του κλειστού – ανοιχτού σχολείου. Μπορούμε να βρούμε συσχετισμούς του δίπολου αυτού και με άλλα θεωρητικά δίπολα, όπως για παράδειγμα το δίπολο συντήρηση – πρόοδος. Από τη μία λοιπόν έχουμε το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο εφαρμόζεται μία συντηρητική λογική, διατηρώντας παλιότερες πρακτικές. Από την άλλη έχουμε τις τάσεις για αλλαγή που αμφισβητούν το ισχύον σύστημα και προτείνουν νέα δεδομένα που θα οδηγήσουν σε εξέλιξη και πρόοδο. Το δίπολο συντήρησης – προόδου έχει και πολιτική διάσταση, η οποία βρίσκει την αντιστοίχησή του στο κλειστό – ανοιχτό σχολείο. Έτσι, το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα έχει το χαρακτήρα του εκπαιδευτικού κατεστημένου, το οποίο εξυπηρετεί την εκπαιδευτική κοινότητα και τα εδραιωμένα συμφέροντα που το ακολουθούν. Τέτοια είναι η παραπαιδεία και μία ολόκληρη καταναλωτική αγορά που στηρίζεται στο σχολείο. Οι επιμέρους τάσεις αλλαγής έχουν το χαρακτήρα των τάσεων αμφισβήτησης και ανατροπής του κατεστημένου αυτού.

Το δίπολο ασφάλειας – ελευθερίας, αναφέρθηκε από τον κ. Μπαλτά, σε συζητήσεις που έγιναν μαζί του, σε σχέση με την κοινωνία και την εκπαιδευτική κοινότητα. Υποστήριξε ότι η κοινωνία έχει πάρει μία κατεύθυνση προς την ασφάλεια, μέσω των διαδοχικών περιορισμών ελευθερίας που δέχεται. Το δίπολο ασφάλεια – ελευθερία σχετίζεται με το κλειστό – ανοιχτό σχολείο, καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόζεται φαίνεται να οδηγεί προς την τυποποίηση της γνώσης, μέσα από την προκαθορισμένη εκπαιδευτική ύλη και την αποστήθισή της, προκειμένου να υπάρχει μία ασφαλής οδός, κατά τη μεταφορική έννοια, προς την ατομική εκπαιδευτική και επαγγελματική επιτυχία, εις βάρος της ελεύθερης ανακάλυψης της γνώσης, της συλλογικότητας και της κοινωνικοποίησης. Με τον τρόπο αυτό, το δίπολο κλειστό – ανοιχτό σχολείο, οδηγεί σ' ένα άλλο δίπολο. Το δίπολο ατομικότητας – συλλογικότητας.

Σε όλα τα παραπάνω δίπολα (κλειστό – ανοιχτό σχολείο, συντήρηση – πρόοδος, ασφάλεια – ελευθερία, ατομικότητα – συλλογικότητα) η μετάβαση από τον πρώτο πόλο στον δεύτερο, είναι μία διαδικασία που απαιτεί κριτική σκέψη και συνειδητοποίηση.

Το ζήτημα της επανεμφάνισης των παιδαγωγικών θεωριών και ιδεών

Μέσα από τη βιβλιογραφική διερεύνηση σε σχέση με τις παιδαγωγικές θεωρίες που συναντήθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας, παρατηρούμε ότι πολλές από αυτές έχουν διατυπωθεί πριν από πολλά χρόνια και αναδεικνύονται ξανά σήμερα. Παρατηρούμε δηλαδή ότι σημαντικά ζητήματα που εντοπίστηκαν στην εργασία αυτή, έχουν επαναδιατυπωθεί σε άλλο χρονικό πλαίσιο.

Έτσι, η φιλοσοφία της δημοκρατικής εκπαίδευσης διατυπώνεται από τον John Dewey, μετά το 1894 που αναλαμβάνει το Τμήμα Φιλοσοφίας και το Τμήμα Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου του Chicago, όπου διατυπώνει τη σκέψη του για την εκπαίδευση. Στο περιεχόμενο της βρίσκουμε μία σειρά από ζητήματα που ανέδειξε η έρευνά μα. Ο κ. Αλεξάκης αναφέρει για τη φιλοσοφία της δημοκρατικής εκπαίδευσης του John Dewey:

‘Η δημοκρατική εκπαίδευση δεν περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον Dewey, πολιτική κατήχηση συγκεκριμένων δογμάτων. Αφορά μάλλον στην καλλιέργεια εκείνων των έξεων που προωθούν την κοινωνική δημοκρατία. Οι έξεις αυτές δεν είναι άλλες από την αναστοχαστική πειραματική σκέψη, την ισότιμη συμμετοχή και τη συνεργασία εντός της κοινότητας. Μέσα από την καλλιέργεια της αναστοχαστικής πειραματικής σκέψης, το παιδί θα αναπτύξει την ικανότητα να ανασυγκροτεί την εμπειρία του και να νοηματοδοτεί τη συμπεριφορά του. Η καλλιέργεια της αναστοχαστικής σκέψης απαιτεί την εγκατάλειψη της παραδοσιακής παιδαγωγικής, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές καλούνται να αφομοιώσουν παθητικά ένα

προκαθορισμένο σώμα τέτοιων γνώσεων. Απαιτείται η ενεργή δραστηριοποίηση των παιδιών, ώστε μέσα από διαδικασίες διερεύνησης να προσεγγίσουν τη γνώση.

Για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου, επιβάλλεται ο ριζικός μετασχηματισμός τόσο της δομής του αναλυτικού προγράμματος όσο και του ρόλου του εκπαιδευτικού. Δεν υπάρχει πλέον η κατάτμηση της ύλης σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα (π.χ., γλώσσα, μαθηματικά, ιστορία, φυσική). Το πρόγραμμα οργανώνεται στη βάση ορισμένων δραστηριοτήτων, όπως η καλλιέργεια του κήπου, η μαγειρική, η ξυλουργική, η υφαντική. Οι δραστηριότητες αυτές δεν αποσκοπούν στην απόκτηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Σκοπός του σχολείου είναι η παιδαγωγική εκμετάλλευση των προβληματικών καταστάσεων που αναδύονται σε αυτές τις δραστηριότητες. Όταν το παιδί αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα κατά την επιτέλεση της δραστηριότητάς του, καθοδηγείται -χωρίς να του δίνεται έτοιμη η λύση-, ώστε να επιλύσει πειραματικά την προβληματική κατάσταση. Διατυπώνει υποθέσεις. Τις δοκιμάζει. Ελέγχει τις παραγόμενες συνέπειες. Με τον τρόπο αυτό, το παιδί ανασυγκροτεί αναστοχαστικά την εμπειρία του και η δραστηριότητά του αποκτά περισσότερο νόημα. Στη διάρκεια της διαδικασίας επίλυσης των προβληματικών καταστάσεων, το παιδί θα κατακτήσει και τις όποιες γνώσεις ή δεξιότητες των εξειδικευμένων επιστημονικών περιοχών χρειάζεται. Συνοπτικά, στην εκπαιδευτική πρόταση του Dewey το επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας δεν είναι ορισμένες γνώσεις, αλλά η καλλιέργεια της πειραματικής μεθόδου, της αναστοχαστικής σκέψης.

Το δεύτερο στοιχείο της δημοκρατικής εκπαίδευσης αφορά στην ανάπτυξη του κοινοτικού πνεύματος της επικοινωνίας και της συνεργασίας. Σε αντίθεση με τον έντονα ανταγωνιστικό χαρακτήρα της εξατομικευμένης μάθησης της παραδοσιακής εκπαίδευσης, η μάθηση στη δημοκρατική αγωγή πραγματοποιείται στο πλαίσιο μιας συνεργατικής κοινότητας. Η δημοκρατία σημαίνει ουσιωδώς ισότιμες ευκαιρίες όλων για αυτο-πραγμάτωση και συνεισφορά στις δραστηριότητες της κοινότητας. Ως εκ τούτου, το σχολείο οφείλει να εισάγει το παιδί 'στις κατάλληλες σχέσεις με τους άλλους σε μία ενότητα εργασίας και σκέψης'.

(Αλεξάκης 2017 σ.169-170)

Το ζήτημα του αυταρχισμού της κοινωνίας, προς τα παιδιά, μέσα από το σχολείο, που το συναντήσαμε στις απόψεις εκπαιδευτικών για το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, που δεν σέβεται την προσωπικότητα των μαθητών, διατυπώνεται μέσα από κείμενα του Adorno στη Σχολή της Φρανκφούρτης.

'... η βία και η πειθαρχία βρίσκονται στον πυρήνα της κοινωνικής λειτουργίας της εκπαίδευσης. Αυτό που θα θελε να κάνει η κοινωνία αλλά δεν μπορεί το κάνει πια συγκεκριμένα (μετά την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας) η παιδεία. Χρησιμοποιώντας δύο ιεραρχίες εκείνη της διανοήσης, επίτευξης, βαθμών και εκείνη την λανθάνουσα της αυλής που στηρίζεται στην φυσική δύναμη και σε δεξιότητες που δεν τιμώνται στο επίσημο σύστημα.'

(Αθανασόπουλος 2017)

Επίσης, το ζήτημα της τυπικής εκπαίδευσης που αναφέραμε, σε σχέση με την απόκτηση τυπικών προσόντων για την επαγγελματική αποκατάσταση στην Ελλάδα, το βρίσκουμε σε κείμενό του, συσχετιζόμενο με την ημιμάθεια και την καταναλωτική αντίληψη της κοινωνίας:

'Με την τυποποίηση της παιδείας η καλλιέργεια αποσυντίθεται και γίνεται ημιμάθεια και καταλήγει να δημιουργεί έναν ημιμαθή πληθυσμό από αδηφάγους καταναλωτές.'

(Αθανασόπουλος 2017)

Όπως προαναφέραμε, το ζήτημα της κοινωνικής συνειδητοποίησης είναι βασικό στην παιδαγωγική του Paulo Freire που ήταν βραζιλιάνος παιδαγωγός και φιλόσοφος και ο οποίος έθεσε τους αναλφάβητους στο κέντρο του παιδαγωγικού του μοντέλου. Ο Freire θεωρείται θεμελιωτής της κριτικής παιδαγωγικής.

Σε σχέση με την έννοια του ανοιχτού σχολείου ο κ. Ξανθόπουλος αναφέρει ότι η συνολική και ρηξικέλευθη ερμηνεία για το ανοιχτό σχολείο εντοπίζεται τη δεκαετία του 1965-1975 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, όπου αναπτύχθηκε η ιδέα της 'άνοιξης του σχολείου'. Σε Συμπόσιο που πραγματοποιήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες την εποχή αυτή με θέσεις και προτάσεις της εκπαιδευτικής κοινότητας, αναλύθηκαν και αξιολογήθηκαν μία σειρά από έννοιες – κλειδιά που αφορούσαν:

- στη μοναδικότητα του ατόμου
- στο δόγμα του υποχρεωτικού σχολείου (στο "δέσμιο" ακροατήριο μαθητών)
- στο σχολείο χωρίς "τοιχούς"
- στους βιορυθμούς των μαθητών και στο καθιερωμένο ωρολόγι πρόγραμμα
- στο σχολείο ως δημόσιο χώρο (ως κοινωνική πλατφόρμα)
- σε εναλλακτικές επιλογές μάθησης
- στις φυσιολογικές στάσεις ενός μαθητή (βλ. εκδήλωση προσοχής και κόπωσης, εργονομία στάσεων- εξοπλισμού) ' (Κ. Ξανθόπουλος, σελ.12)

Στο πλαίσιο συζητήσεων με τον κ. Μπαλτά, διατυπώθηκε η άποψη ότι το πρόγραμμα των σχολικών κτιρίων της δεκαετίας του 1930 στην Ελλάδα, εξέφραζε μία εκπαιδευτική κοινότητα που δημιουργούσε μία νέα αντίληψη σε σχέση με την παιδαγωγική. Υποστήριξε ότι όλη εκείνη η εμπειρία που δημιουργήθηκε την εποχή εκείνη, χάθηκε, εξαιτίας μεταγενέστερων πολιτικών διώξεων εκπαιδευτικών.

Όλες οι παραπάνω συσχετίσεις ζητημάτων που συναντάμε σήμερα με παιδαγωγικές θεωρίες και πρακτικές του παρελθόντος, επισημαίνουν το γεγονός ότι η έννοια του ανοιχτού σχολείου, δεν είναι μία καινούργια ιδέα. Επίσης, είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι τα ίδια ζητήματα φαίνεται να επανέρχονται και να επαναδιατυπώνονται κάθε φορά σε διαφορετικό χρονικό και κοινωνικό πλαίσιο. Ένα ενδιαφέρον ζήτημα προς διερεύνηση θα ήταν λοιπόν η συσχέτιση των επιμέρους κοινωνικών συνθηκών μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκαν οι παραπάνω πρωτοβουλίες. Κάτι τέτοιο ίσως αναδεικνυε τις προϋποθέσεις εξέλιξης του εκπαιδευτικού συστήματος.

Οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και τάσεις ως φορείς των μεταλλαγών στην εκπαίδευση

Η έρευνα αναδεικνύει ότι οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και τάσεις που εμφανίζονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, φαίνεται να επιλύουν προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι λοιπόν φαίνεται ότι κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών για κατάκτηση της γνώσης, μέσα από το πείραμα και τις βιωματικές δράσεις. Οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες φαίνεται να προσαρμόζουν τη μετάδοση της γνώσης σε σχέση με τον κάθε μαθητή. Ενισχύουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και συμβάλλουν στην κοινωνικοποίησή τους με τη συμμετοχή των παιδιών στις διαδικασίες του σχολείου και στην κοινότητα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι γενικά οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες φαίνεται να είναι αποδεκτές από την εκπαιδευτική κοινότητα, δημιουργεί τη σκέψη ότι θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως φορείς μίας αλλαγής στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα παραπάνω φαίνεται να επιβεβαιώνουν σε μεγάλο βαθμό και τη σκοπιμότητα της έρευνας αυτής.

6 Ένα προτεινόμενο πλαίσιο για το Δημόσιο Σχολείο

Το πλαίσιο και οι στόχοι του

Μέσα από τη διερεύνηση φαίνεται ότι μία συνολική αλλαγή στο Δημόσιο Σχολείο δεν μπορεί να συντελεστεί μέσα από τη σχεδίαση ενός διαφορετικού περιβάλλοντος, καθώς αυτό είναι η έκφραση των παιδαγωγικών πρακτικών στο χώρο. Φαίνεται επίσης ότι τα προβλήματα στο εκπαιδευτικό σύστημα έχουν μία σημαντική κοινωνική διάσταση που εμποδίζει την επίλυσή τους. Τέλος, όπως αναφέρθηκε, φαίνεται πως οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και τάσεις αλλαγής που εμφανίζονται, δίνουν λύσεις σε μία σειρά από προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος και μπορούν να αποτελέσουν τους φορείς των μεταλλαγών για την εκπαίδευση, που θα επιδράσουν σταδιακά στην εξέλιξή του.

Η εργασία προτείνει τη συγκρότηση ενός πλαισίου για την αντιμετώπισή των προβλημάτων στην εκπαίδευση. Οι στόχοι του πλαισίου αυτού, είναι:

1_Δικτύωση των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Μέσα από τη δικτύωση εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών θα δίνεται η δυνατότητα για διαμοίραση της δημιουργούμενης γνώσης και εμπειρίας στην εκπαιδευτική κοινότητα. Επίσης, η συγκρότηση μίας συλλογικής γνώσης και εμπειρίας, μέσα από εκπαιδευτικές καινοτομίες, μπορεί να επηρεάσει μακροπρόθεσμα το κεντρικά σχεδιαζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα. Κάτι το οποίο επαναλαμβάνεται και δοκιμάζεται, μπορεί ευκολότερα να γίνει κοινή αντίληψη. Παράλληλα, η δημιουργία επαφών και κόμβων ανάμεσα στις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, δίνει δυνατότητες αλληλεπιδράσεων και συντονισμού των επιμέρους προσπαθειών για μία συνολική αλλαγή.

2_Κοινωνική συνειδητοποίηση & ανάπτυξη κριτικής σκέψης

Προϋπόθεση για να υπάρξει μία αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι να γίνουν αντιληπτά από τους μαθητές κάποια ζητήματα. Είναι καλό να κατανοήσουν τη διαφορά της τυπικής γνώσης από την ουσιαστική. Επίσης, είναι καλό να συνειδητοποιήσουν την αξία της ομαδικότητας και της συμμετοχής, μέσα από την ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος. Είναι καλό να συνειδητοποιήσουν ότι η ορατότητα και αποδοχή της διαφορετικότητας είναι προϋποθέσεις της συμμετοχής.

3_Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος και των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Κρίνεται σημαντικό να γίνεται κατανοητή η επίδραση των διαφορετικών παιδαγωγικών πρακτικών στα παιδιά. Τα παιδιά έχουν τη δική τους οπτική την οποία θα ήταν καλό να την κατανοήσουμε και να τη λαμβάνουμε υπόψη στο σχεδιασμό. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει μέσα από διαδικασίες κοινωνικής έρευνας σε σχολεία. Μία τέτοια έρευνα είναι σημαντικό να εντοπίζει και να αναδεικνύει τις ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα στα σχολεία και τους μαθητές τους.

Το προτεινόμενο πλαίσιο θα μπορούσε να πετύχει τους παραπάνω στόχους, μέσα από τη δημιουργία μίας βάσης καινοτόμων δράσεων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, αλλά και μέσα από στοχευμένες έρευνες δράσης σε σχολεία.

Η βάση των καινοτόμων δράσεων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών

Θα ήταν χρήσιμο να υπήρχε μία βάση καινοτόμων δράσεων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, καθώς αυτή θα βοηθούσε σε σχέση με τη δικτύωση των επιμέρους προσπαθειών, όπως περιγράφηκε παραπάνω. Η βάση αυτή θα μπορούσε να οργανωθεί από τον κεντρικό σχεδιασμό. Σκοπός της θα ήταν να καταγράφει τη γνώση και εμπειρία που δημιουργείται μέσα από εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και να τη διαμοιράζει στην εκπαιδευτική κοινότητα. Ανάμεσα στις σχολικές μονάδες που έχουν την πρόθεση να συμβάλλουν σε μία εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος και στη βάση των καινοτόμων δράσεων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν κόμβοι που να λειτουργούν ως κατά τόπους δίαυλοι επικοινωνίας ανάμεσα στις επιμέρους προσπάθειες. Οι κόμβοι αυτοί θα μπορούσαν να δημιουργούνται

μέσα από ανεξάρτητες πρωτοβουλίες, μέσα από πρωτοβουλίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Πανεπιστημιακών φορέων ή μέσα από άλλες πρωτοβουλίες, ιδιωτικές ή και θεσμικές. Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στους επιμέρους στόχους δίνει τη δυνατότητα για αλληλεπιδράσεις και συντονισμό προσπαθειών. Έτσι λοιπόν θα μπορούσαν να λειτουργούσαν ως κόμβοι επικοινωνίας ανάμεσα στις επιμέρους προσπάθειες εκτός από την EUDEC, ο Δήμος Αθηναίων μέσα από το Athens Partnership, η και το πρόγραμμα OSOS, εφόσον έκανε άνοιγμα σε όλη την εκπαιδευτική κοινότητα για να αλληλεπιδράσει μ' αυτήν.

Το κρίσιμο ζήτημα που υπάρχει σε σχέση με τη δικτύωση των επιμέρους τάσεων για εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι η θέληση για συνεργασία και για συνολική αλλαγή. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει να υπάρχει ένα κοινό όραμα που θα υπερβαίνει τις επιμέρους απόψεις και στόχους της κάθε προσπάθειας, ακόμα και εάν ακολουθούνται διαφορετικές διαδρομές. Υπάρχει λοιπόν το ερώτημα σε σχέση με τις επιμέρους τάσεις που καταγράφηκαν στην έρευνα, εάν αυτές στοχεύουν σ' ένα συνολικό όφελος ή εάν εξυπηρετούν επιμέρους σκοπιμότητες. Έτσι λοιπόν, η εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτικής OSOS στοχεύει να επιδράσει στην αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος ή δημιουργεί ένα υπόβαθρο για την επιχειρηματική επέκταση της καινοτομίας; Η οργάνωση EUDEC στοχεύει στην αναβάθμιση του Δημόσιου Σχολείου ή να επεκτείνει το ευρωπαϊκό μοντέλο της 'δημοκρατικής εκπαίδευσης' με όρους επιχειρηματικότητας; Ο Δήμος Αθηναίων στοχεύει στην αναβάθμιση των σχολείων του ή τα προγράμματά του έχουν σκοπιμότητες προβολής έργου της Δημοτικής αρχής;

Ανάμεσα στις επιμέρους προσπάθειες που καταγράφηκαν, βρίσκουμε κοινά σημεία. Ανάμεσα στις προσπάθειες στο Φουρφουρά και το Δημοτικό Σχολείο του Φρε βρίσκουμε το Σχολικό Συμβούλιο και το ζήτημα του σεβασμού της προσωπικότητας και των ιδιαιτεροτήτων του κάθε μαθητή. Ανάμεσα στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε και το 35ο Δημοτικό Σχολείο οι διαδρομές στη γειτονιά και ο προβληματισμός για τις διατάξεις και το χώρο. Στοιχεία της 'δημοκρατικής' οργάνωσης του σχολείου της EUDEC εμφανίζονται και στην προσπάθεια του Δημοτικού Σχολείου του Φρε. Το ζήτημα της τεχνολογίας φαίνεται να απασχολεί στις περισσότερες προσπάθειες. Εκτός από το εργαστήριο Maker Space φαίνεται να γίνονται προσπάθειες από ανεξάρτητες πρωτοβουλίες, με λιγότερα μέσα φυσικά, ενώ το ζήτημα απασχολεί και την ευρωπαϊκή πολιτική OSOS. Ο χώρος διδασκαλίας ως εργαστήριο πειραματισμών και ανακάλυψης είναι και αυτό ένα ζήτημα που συναντήθηκε πολλές φορές στη διερεύνηση. Ένα κοινό όραμα για αλλαγή λοιπόν δεν είναι ανέφικτο, καθώς τα ζητήματα που τίθενται φαίνεται να επαναλαμβάνονται στις επιμέρους προσπάθειες. Παρόλα αυτά, η αναγκαιότητά του είναι ένα κοινωνικό ζήτημα που πρέπει να συγκροτηθεί στη συνείδηση της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Σε σχέση με τη βάση καινοτόμων δράσεων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, εκτός από την καταγραφή της δημιουργούμενης γνώσης και εμπειρίας, θα ήταν καλό να υπάρχει και αξιολόγηση της επίδρασης της κάθε προσπάθειας στην εκπαιδευτική κοινότητα, ώστε να αποτελεί και αφορμή για εξέλιξή της.

Στοχευμένες έρευνες δράσης σε σχολικό περιβάλλον

Εκτός λοιπόν από τη βάση καινοτόμων και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, προτείνεται μέσα από την εργασία και η πραγματοποίηση δράσεων σε σχολικό περιβάλλον, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του προτεινόμενου πλαισίου της έρευνας. Παράλληλα, οι δράσεις αυτές θα λειτουργούν προς την κατεύθυνση της καλλιέργειας στη συνείδηση της εκπαιδευτικής κοινότητας, της αναγκαιότητας ύπαρξης ενός κοινού οράματος για την αλλαγή και εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι δράσεις αυτές θα έχουν τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής έρευνας, καταγράφοντας και αξιολογώντας ποιοτικά χαρακτηριστικά στο πεδίο. Παράλληλα θα συμβάλλουν στο να πραγματοποιηθούν οι απαιτούμενες υπερβάσεις που απαιτούνται για να υπάρξει μεταβολή σε κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η σημασία της κοινωνικής διάστασης του σχεδιασμού για την εκπαίδευση που αναδεικνύει η έρευνα, υπογραμμίζει την αξία δράσεων με τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

1 Σχεδιασμός της Έρευνας Δράσης

Η πραγματοποίηση ερευνών δράσης σε σχολικό περιβάλλον, θα ήταν καλό να κεντρίζει το ενδιαφέρον και την εμπιστοσύνη των παιδιών και να καταγράφει ποιοτικά χαρακτηριστικά της οπτικής των παιδιών και της εκπαίδευσης. Παράλληλα, θα ήταν καλό να προσεγγίζει με έμμεσο τρόπο τα ζητήματα της κοινωνικής συνειδητοποίησης και της ανάπτυξης κριτικής σκέψης, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Παρακάτω αναφέρονται κάποια παραδείγματα ερευνών δράσης σε σχολικούς χώρους, μέσα από τη βιβλιογραφία, τα οποία είναι κοντά στις προθέσεις και τους στόχους μας, ώστε να κατανοήσουμε τα χαρακτηριστικά και τις παραμέτρους αντίστοιχων προσπαθειών.

Η Susan Finley στο κείμενό της με τίτλο Arts based inquiry εξηγεί ότι υπάρχει μία τάση που εμφανίζεται στη μεθοδολογία της κοινωνικής έρευνας με τη χρησιμοποίηση της τέχνης σε μία έρευνα με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Κατά την εφαρμογή αυτής της μεθοδολογίας, δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στον ερευνητή και τον ερευνούμενο, ενώ η διαδικασία δίνει τη δυνατότητα να αντιστρέφονται οι ρόλοι και οι ερευνούμενοι να μαθαίνουν από τους ερευνητές. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η γνώση παράγεται μέσω της τέχνης, με αντίστοιχο τρόπο που παράγεται η γνώση μέσα από την βιβλιογραφική αλληλεπίδραση (intertextuality). Η γνώση που παράγεται μέσα από αυτή τη διαδικασία, αφορά κυρίως τη συνειδητοποίηση του ατόμου, την κριτική θεώρηση για την ανάληψη πολιτικής δράσης. Στο κείμενό της αναδεικνύει το ρόλο που μπορεί να παίξει η τέχνη στην ορατότητα στη δημόσια σφαίρα και την πολιτική δράση, αναφέροντας παραδείγματα όπου η τέχνη χρησιμοποιήθηκε στα κοινωνικά κινήματα (π.χ. φεμινιστικό κίνημα). Υποστηρίζει ότι μέσα από μία τέτοια μεθοδολογία, η κοινωνική έρευνα ωθείται προς την έρευνα δράσης.

Στο κείμενό της η Susan Finley υποστηρίζει ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν διαφορετικές μορφές τέχνης για την αναζήτηση αυτή. Αναφέρει στοιχεία από εφαρμογές τέτοιων ερευνών, μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις που αναδεικνύουν προσωπικές ιστορίες των μαθητών. Ένα παράδειγμα μίας τέτοιας προσπάθειας αφορούσε μία δράση ζωγραφικής με θέμα 'η ιστορία μας' ('the story of us'). Μέσα από την εμπειρία αυτή, η κα Finley υποστηρίζει ότι έγινε συνειδητοποίηση από όλη την εκπαιδευτική κοινότητα που συμμετείχε, των προσωπικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές στην καθημερινότητά τους και παράχθηκε συλλογική γνώση ανάμεσα στους εμπλεκόμενους, σε σχέση με ζητήματα που θίχθηκαν στη διαδικασία. Είχε επίσης μακροπρόθεσμα θετική επίδραση στην υπόλοιπη εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς -όπως υποστηρίζει- βελτιώθηκε η απόδοση τόσο των μαθητών, όσο και των εκπαιδευτικών.

Στη διδακτορική διατριβή της Ίριδας Τσεβρένη, κυρίαρχο ζήτημα διερεύνησης είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός των παιδιών, καθώς και πιθανοί τρόποι συμμετοχής τους στο σχεδιασμό. Επισημαίνεται το γεγονός ότι τα παιδιά είναι μία κοινωνική ομάδα, η οποία δεν έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στις διαδικασίες του σχεδιασμού της πόλης. Στο πλαίσιο της διατριβής αυτής, πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικές δράσεις με τη χρησιμοποίηση μορφών τέχνης (φωτογραφία, ζωγραφική, θεατρικό παιχνίδι) που είχαν ως σκοπό την τόνωση της αυτοπεποίθησης των παιδιών σε σχέση με την αξία της γνώμης τους, σε ζητήματα σχεδιασμού. Η Ίριδα Τσεβρένη συμμετείχε επίσης σε ερευνητικό πρόγραμμα του Εργαστηρίου Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου (Τομέας Πολεοδομίας – Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ), στο οποίο πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχες εκπαιδευτικές δράσεις περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε σχολεία, με σκοπό τη συνειδητοποίηση της αξίας της γνώμης τους σε σχέση με ζητήματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού. Οι δύο παραπάνω εκπαιδευτικές δράσεις ήταν προς την κατεύθυνση της έρευνας δράσης, στην οποία αξιολογούνταν τα αποτελέσματά της, μέσα από συμμετοχική παρατήρηση. Στα παραδείγματα της διδακτορικής διατριβής και του ερευνητικού προγράμματος που αναφέρθηκαν παραπάνω, τα παιδιά εμπλέκονται στον προβληματισμό για το μέλλον με τη συμπερίληψή τους στις αποφάσεις γι' αυτό.

Τα παραπάνω παραδείγματα δίνουν ιδέες για το πώς θα μπορούσε να λειτουργήσει μία έρευνα δράσης σε σχολικό χώρο με τα χαρακτηριστικά και τις στοχεύσεις που αναφέραμε, μέσα από τη χρησιμοποίηση διαφόρων ειδών τέχνης. Με βάση τα παραπάνω και έχοντας μία προσωπική επαφή με μία ομάδα θεατρικού αυτοσχεδιασμού, προέκυψε η ιδέα να χρησιμοποιηθεί η μεθοδολογία και οι πρακτικές της στο πλαίσιο της έρευνας δράσης που σχεδιαζόταν.

Σχετικά με τη θεατρική ομάδα αυτοσχεδιασμού Playback Ground

Η θεατρική ομάδα που χρησιμοποιήθηκε, ονομάζεται Playback Ground. Πρόκειται για μία ερασιτεχνική ομάδα θεάτρου, που αποτελείται από 6-7 άτομα. Το θεατρικό είδος αυτοσχεδιασμού που προσεγγίζουν, ονομάζεται Playback Theatre, του οποίου ο σκοπός είναι η συνειδητοποίηση του ατόμου, μέσα από την αυθόρμητη εξωτερική των σκέψεων του, στο κοινό μιας θεατρικής παράστασης. Η λογική αυτή είναι κοντά σε μία λογική ομαδικής ψυχοθεραπείας. Κατά τη διάρκεια των παραστάσεών τους, απευθύνονται στο κοινό, ζητώντας τους να τους πούνε όσα τους ενδιαφέρουν και τους προβληματίζουν, μέσα από προσωπικές ιστορίες. Στη συνέχεια αναπαράγουν μέσα από τη μεθοδολογία τους τις ιστορίες που διατύπωσε το κοινό, μέσα από τη δική τους οπτική, χρησιμοποιώντας κωμικά, δραματικά στοιχεία ή και παραμορφώνοντάς τις. Σε ιστοσελίδα της ομάδας συλλογικού πολιτισμού "Χώρος", με την οποία πραγματοποιούν παραστάσεις την παρούσα χρονική περίοδο, περιγράφουν το χαρακτήρα του θεάτρου που εφαρμόζουν, καθώς και τη διαδικασία που ακολουθούν στις παραστάσεις, ως εξής:

"Το Playback είναι είδος αυτοσχεδιαστικού θεάτρου, στο οποίο δεν υπάρχει συγκεκριμένο σενάριο και σκηνοθεσία και όπου πρωταγωνιστές είναι το ίδιο το κοινό, μέσα από τις ιστορίες του. Ξεκίνησε από την Αμερική (Jonathan Fox & Jo Salas, 1973) και αναπτύχθηκε σε διάφορες χώρες του κόσμου. Συνδυάζει το σωματικό θέατρο με τεχνικές που προκύπτουν από τη δραματοθεραπεία, το ψυχόδραμα και το κοινωνικό θέατρο.

Το θεματικό υλικό, το «σενάριο» της κάθε παράστασης, μπορεί να είναι οτιδήποτε: αρχικά από λέξεις ή φράσεις σε κάποιο θέμα, καθημερινά περιστατικά, γεγονότα από την επικαιρότητα, μέχρι μεγαλύτερες ιστορίες, κωμικές ή δραματικές, που κάποιοι θεατές αποφασίζουν να μοιραστούν ή ακόμα και όνειρα, επιθυμίες ή τραγούδια. Ο συντονιστής αποτελεί το δίαυλο μεταξύ κοινού και ηθοποιών και προτείνει μια συγκεκριμένη θεατρική φόρμα μέσω της οποίας γίνεται η αναπαράσταση. Οι μουσικοί έχουν εξίσου αυτοσχεδιαστικό συσχετισμό με τις ιστορίες που μοιράζεται το κοινό."

Η θεατρική αυτή ομάδα κρίθηκε ότι είναι η κατάλληλη για να πραγματοποιήσει μία δράση σε σχολικό χώρο, σύμφωνα με τις προθέσεις και το σκεπτικό της. Το θεατρικό είδος που εφαρμόζουν είναι κοντά σε μία μεθοδολογία κοινωνικής έρευνας με ποιοτικά χαρακτηριστικά, ενώ η αλληλεπίδραση με το κοινό δημιουργεί προϋποθέσεις έρευνας δράσης, μέσα από μία οργάνωση και στόχευση της θεματολογίας τους. Η θεατρική ομάδα που επιλέχθηκε, έχει μία ευαίσθητη διερευνητική ματιά, που εκφράζεται στις παραστάσεις τους, αλλά και στην επιλογή του θεατρικού τους κοινού. Έτσι, επιδιώκουν οι παραστάσεις τους να πραγματοποιούνται σε διαφορετικά κοινά, τα οποία θα φέρουν στην επιφάνεια ενδιαφέρουσες ιδέες και σκέψεις. Έχουν πραγματοποιήσει παραστάσεις σε σωφρονιστικά ιδρύματα και σχολεία. Επιδιώκουν και προγραμματίζουν παραστάσεις στην επαρχία, επιδιώκοντας και την ανάδειξη στοιχείων της εκεί τοπικότητας. Δύο από τα μέλη της ομάδας είναι παιδαγωγοί και τα σχολεία είναι στο πεδίο ενδιαφέροντός τους. Τέλος, έχοντας προσωπική επαφή με δύο μέλη της ομάδας, υπάρχει το κατάλληλο επίπεδο επικοινωνίας και καλής διάθεσης, ώστε να γίνουν κατανοητά όσα τους ζητήθηκαν να κάνουν, στο πλαίσιο της προτεινόμενης δράσης.

Επιλογή σχολείου για την πραγματοποίηση δράσης

Η δράση που πραγματοποιήθηκε σε σχολικό περιβάλλον με τη βοήθεια θεατρικής ομάδας, είχε τα χαρακτηριστικά κοινωνικής έρευνας με βάση τη τέχνη, ενώ παράλληλα αποσκοπούσε στην αλληλεπίδραση με το κοινό, προκειμένου να δοθούν αφορμές για σκέψη, σ' ένα συγκεκριμένο πλαίσιο θεματολογίας. Η επιλογή του σχολείου ήταν στοχευμένη, προκειμένου η δράση να έρχεται αντιμέτωπη με τα ζητήματα που θέτει η εργασία.

Έτσι, για την επιλογή του σχολείου κρίθηκε σημαντικό να επιλεγεί ένα σχολείο το οποίο να εμφανίζει έντονο το ζήτημα των ανισοτήτων, προκειμένου να γίνουν κατανοητά μέσα από τη διάσταση της έρευνας δράσης τα ζητήματα που υπάρχουν. Κρίθηκε επίσης σημαντικό ότι ένα τέτοιο σχολείο, έχει μεγαλύτερη ανάγκη για αλληλεπίδραση, ανάπτυξη κριτικής σκέψης, προκειμένου η δράση να αποτελέσει ενδεχομένως αφορμή για τη κοινωνική συνειδητοποίηση και εξέλιξη των μαθητών του. Επίσης, ένα άλλο στοιχείο που κρίθηκε ως ενδιαφέρον για την επιλογή του σχολείου, ήταν το επιλεγμένο σχολείο να προσδιορίζει τη σχέση του σχολείου με την κοινότητα, προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η έννοια του ανοιχτού σχολείου.

Το σχολείο που επιλέχθηκε για την πραγματοποίηση δράσης ήταν το 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, στην οδό Κωλέττη. Το μεγάλο ποσοστό παιδιών μεταναστών που φοιτά σε αυτό, είναι ένα ενδιαφέρον δείγμα για κοινωνική έρευνα, σε σχέση με το εάν τα παιδιά αυτά μπορούν να εντάσσονται ομαλά στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και σε σχέση με γενικότερα ζητήματα ένταξής τους στην κοινωνία. Είναι επίσης ενδιαφέρον το σχολείο αυτό, προκειμένου να εξεταστεί η εφαρμογή και η επίδραση των πρωτοβουλιών που γίνονται στο σχολείο αυτό από τον κ. Μπαλτά και άλλους δασκάλους, με την εφαρμογή της παιδαγωγικής Freinet τον προσδιορισμό της έννοιας του 'ανοιχτού προς τα έξω' σχολείου.

Ένα άλλο κριτήριο που επηρέασε την επιλογή του παραπάνω σχολείου, είναι το εάν υπάρχει θετική ανταπόκριση από τη διοίκηση και τους εκπαιδευτικούς του. Η πραγματοποίηση δράσης σε σχολικό χώρο ήταν ένα μεθοδολογικό βήμα που υπήρχε ως σκέψη κατά τη διάρκεια της έρευνας, για την επιβεβαίωση των διαπιστώσεων της στην πράξη. Σε κάποιες λοιπόν από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν, τέθηκε το ερώτημα εάν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μία δράση στο σχολικό τους χώρο. Ο κ. Μπαλτάς και ο Διευθυντής του σχολείου αυτού, που ρωτήθηκαν σε σχέση με το εάν θα συμφωνούσαν για την πραγματοποίηση μίας δράσης στην τάξη του, απάντησαν αμέσως θετικά. Ο κ. Μπαλτάς φάνηκε επίσης να έχει ειλικρινή διάθεση να βοηθήσει στη διάρκεια της οργάνωσής της. Επίσης, η επαφή με το 35ο Δημοτικό Σχολείο με έφερε μπροστά σ' ένα σχολείο στο οποίο πραγματοποιούνταν διάφορες δραστηριότητες με ερευνητές, αρχιτέκτονες και συλλογικότητες, στις οποίες συμμετείχαν οι μαθητές, δίνοντας την εντύπωση ότι υπάρχει το κατάλληλο κλίμα για μία επιτυχημένη δράση.

2 Τα ζητήματα στα οποία εστιάζει η Έρευνα Δράσης, οι στόχοι της και η θεματολογία της παράστασης

Τα ζητήματα που έχουν αξιολογηθεί ως σημαντικά μέσα από τη διερεύνηση και στα οποία εστίασε η έρευνα δράσης, είναι τα ακόλουθα τρία:

Κρίσιμα ζητήματα για μία αλλαγή στο Δημόσιο Σχολείο

A Η αναγκαιότητα συγκρότησης ενός κοινού οράματος για μία αλλαγή στην εκπαίδευση

Ανάμεσα στις επιμέρους τάσεις εξέλιξης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, υπάρχουν ομαδοποιήσεις, δικτυώσεις και διάλογος. Υπάρχει δικτύωση και αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυθόρμητες πρωτοβουλίες σχολείων στην Κρήτη. Στο παράδειγμα του Φουρφουρά, υπήρξε αλληλεπίδραση με την εκπαιδευτική κοινότητα και το επιτυχημένο του παράδειγμα ήταν αφορμή για νέες πρωτοβουλίες. Η οργάνωση EUDEC για τη δημοκρατική εκπαίδευση διοργανώνει συζητήσεις και συνέδρια, στα οποία γίνονται γνωστές αξιόλογες επιμέρους πρωτοβουλίες στην εκπαιδευτική κοινότητα. Παρόλα αυτά, οι διαφορετικές τους κατευθύνσεις και η πολυμορφία των πρωτοβουλιών αυτών, απαιτούν μία κοινή βάση για δράση, ώστε να μην αποτελέσουν μεμονωμένες συγκυρίες που θα χαθούν, χωρίς να έχουν φέρει κάποιο συνολικό θετικό αποτέλεσμα. Σε σχέση με την πολυμορφία των επιμέρους τάσεων, κάποιες εστιάζουν στο ζήτημα της εισαγωγής της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Open Schools for Open Societies που εστιάζει στην καινοτομία και επιδιώκει να τη συνδέσει με την επιχειρηματικότητα της κοινότητας, ή το εργαστήριο Maker Space του Δήμου Αθηναίων, που εισάγει νέες τεχνολογίες και εκπαιδεύει δασκάλους στη χρησιμοποίησή τους. Κάποιες τάσεις εστιάζουν στην αλλαγή του τρόπου μετάδοσης της γνώσης, άλλες δίνουν περισσότερο βάση στην εισαγωγή δημοκρατικών αρχών στην εκπαίδευση, ενώ άλλες στον κοινωνικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Όλες οι ιδέες που εμφανίζονται είναι από μόνες τους ενδιαφέρουσες, αλλά μία συνολική αλλαγή απαιτεί συγκροτημένο όραμα και δράση, κάτι το οποίο επισημάνθηκε και στη συνέντευξη του Δημοτικού Σχολείου του Φρε. Στη συνέντευξη αυτή, εκφράστηκε η αναγκαιότητα δικτύωσης των προσπαθειών, ώστε να υπάρξει ένας συντονισμός τους σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να μπορεί να υπάρξει μία συνολικότερη αλλαγή. Ειπώθηκε ότι πρέπει να γίνουν αργά βήματα και να υπάρχει αγνή διάθεση για αλλαγή.

Το ζήτημα της κοινής δράσης ανάμεσα στις πρωτοβουλίες για μία αλλαγή στην εκπαίδευση, σχετίζεται με το γενικότερο ζήτημα της επικοινωνίας και της κοινωνικής συνοχής της ελληνικής κοινωνίας, το οποίο επηρεάζει την ικανότητα συνεργασίας ανάμεσα στους πολίτες και το βαθμό αποτελεσματικότητας των κρατικών δομών. Η επικοινωνία και η συνοχή στην κοινωνία, σχετίζονται με οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ελληνική κοινωνία αποκτά τα τελευταία χρόνια έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, ο οποίος εντείνει περισσότερο την αναγκαιότητα για επικοινωνία και συνοχή. Οι οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στις οικογένειες, καθώς και η κοινωνική διαστρωμάτωση, διαφοροποιούν τους στόχους και τη δυνατότητα κάθε παιδιού για εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση. Ίσως λοιπόν η αδυναμία συγκρότησης ενός κοινού οράματος για το μέλλον της εκπαίδευσης να σχετίζεται με τις διαφορές που υπάρχουν στην κοινωνία.

Επειδή λοιπόν χρειάζεται ένα συγκροτημένο όραμα και προκειμένου αυτό να δίνει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές, προϋπόθεση για αλλαγή στην παιδεία είναι να είναι γνωστές οι ανάγκες και οι ιδιαιτερότητες όλων των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας και να λαμβάνονται υπόψη στο σχεδιασμό για το μέλλον. Συσχετίζοντας παραδείγματα σχολείων της διερεύνησης, κρίνεται ότι θα είναι καλό να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες των παιδιών του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, το οποίο παρακολουθούν παιδιά μεταναστών και όπου μοιράζεται συσσίτιο φαγητού κατά το σχολάσμα και να μην στοχεύει μόνο στην αναβάθμιση του Ιδιωτικού Σχολείου της Ελληνογερμανικής Αγωγής, το οποίο πρωταγωνιστεί από τη χώρα μας στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα OSOS που αφορά την καινοτομία. Συνεπώς, απαιτείται μία συνειδητοποίηση και ορατότητα της συνολικής κατάστασης της εκπαιδευτικής κοινότητας, μέσα από μία ευαίσθητη ματιά της πραγματικότητας.

B_ Το ζήτημα του ανοίγματος του σχολείου στην κοινότητα

Μέσα από τη διερεύνηση των τάσεων αλλαγής στην εκπαιδευτική κοινότητα, οδηγός αλλά και εργαλείο για την κατανόησή τους ήταν η έννοια του ανοιχτού σχολείου. Το άνοιγμα του σχολείου στην κοινότητα, εξετάστηκε μέσα από τα ακόλουθα παραδείγματα: Το παράδειγμα του προγράμματος Athens Open Schools του Δήμου Αθηναίων, στο οποίο γίνεται προσπάθεια να εμπλακεί η τοπική κοινότητα σε απογευματινές εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε σχολεία του Δήμου. Το παράδειγμα του ανοίγματος του σχολείου προς τα έξω στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, μέσα από πρωτοβουλίες σε σχέση με την παιδαγωγική Freinet της παιδαγωγικής ομάδας 'Σκασιαρχείο', η οποία μέσα από την κυκλοφορία στην πόλη, την τυπογραφία, τη χρησιμοποίηση των πόρων της γειτονιάς των Εξαρχείων, συμμετέχει και ενισχύει την τοπικότητα. Σε παρόμοιο πνεύμα κινείται και η παιδαγωγική Freire, η οποία στοχεύει στη συσχέτιση του μαθήματος στα σημεία της γειτονιάς όπου συντελούνται οι κοινωνικές εξελίξεις και μεταφέρει το μάθημα κοντά σ' αυτά. Η έννοια του ανοίγματος του σχολείου με την γύρω επαγγελματική και εκπαιδευτική κοινότητα σε σχέση με την καινοτομία, εφαρμόζεται στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα OSOS. Το άνοιγμα του σχολείου, υλοποιείται -κατά μία διαφορετική έννοια- στις περισσότερες ίσως εφαρμοζόμενες πρωτοβουλίες για εκπαιδευτική καινοτομία, καθώς αυτές απαιτούν τη συναίνεση όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας, για την υλοποίησή τους.

Το ανοικτό σχολείο βοηθάει στην κοινωνικοποίηση, στην ενεργή συμμετοχή των παιδιών στο σχολείο και την κοινωνία. Επίσης, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη συνειδητοποίησή τους ως μελλοντικοί ενεργοί πολίτες. Μέσα από συνεντεύξεις και βιβλιογραφία επισημαίνεται η σημασία της έννοιας της συμμετοχής, καθώς αυτή αποτελεί ένα από τα κύρια ζητήματα παιδαγωγικών θεωριών και πρακτικών. Έτσι, η οργάνωση EUDEC προσπαθεί μέσα από την εκπαιδευτική πρακτική που προωθεί, να εφαρμόσει τις παιδαγωγικές θεωρίες του John Dewey σε σχέση με τη δημοκρατία και τις δημοκρατικές αρχές, μέσα από την οργάνωση του σχολείου ως μία αυτόνομη κοινότητα μαθητών. Η ιδέα του σχολικού Συμβουλίου των μαθητών που λειτουργεί αυτόνομα και λαμβάνει αποφάσεις που αφορούν το σχολείο, εφαρμόστηκε στην περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου του Φουρφουρά, ενώ εφαρμόζεται και στην περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου του Φρε.

Η ενεργός συμμετοχή των παιδιών συνδυάζεται πολλές φορές και με διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού. Στις περιπτώσεις του Δημοτικού Σχολείου του Φουρφουρά και του Φρε, τα παιδιά συνδιαμορφώνουν το σχολικό χώρο, μέσα από ιδέες και προσωπική εργασία τους. Στα παραδείγματα αυτά, η συμμετοχή υλοποιείται από τα παιδιά και μέσα από μία προσπάθεια αυτοοργάνωσης, σε σχέση με πρωτοβουλίες προετοιμασίας γευμάτων. Στην περίπτωση του προγράμματος 'Έτσι μαθαίνω καλύτερα' του Δήμου Αθηναίων, οι μαθητές εμπλέκονται σε διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού του σχολικού χώρου, μέσα από στοχευμένες παρεμβάσεις αναβάθμισής του. Στην περίπτωση του 35ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, η εκπαιδευτική διαδικασία υλοποιείται μέσα από μία προσθετική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν τα παιδιά. Στο ίδιο σχολείο, στις πρωτοβουλίες για βιωματικές εκπαιδευτικές δράσεις ανατίθεται σε κάθε παιδί μία αρμοδιότητα, με τρόπο ώστε η δράση να πραγματοποιηθεί μόνο εφόσον συμβάλλουν όλα τα παιδιά.

Η συσχέτιση σχολείου και κοινότητας μπορεί να επιδράσει στο σχεδιασμό του χώρου και της πόλης προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της αίσθησης της γειτονιάς, την οικειοποίηση του δημόσιου χώρου και την ενίσχυση της αξίας της καθημερινότητας και της τοπικότητας. Με τον τρόπο αυτό, το σχολείο είναι μέρος και συνέχεια του δημόσιου χώρου και όχι ένα ακόμα αποκομμένο κτίριο στον πολεοδομικό ιστό της πόλης. Η ανάδειξη των ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς του κάθε σχολείου και η ένταξή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, ίσως μπορεί να βοηθήσει στο άνοιγμα του σχολείου στην κοινότητα και στην ενεργή συμμετοχή των παιδιών στα κοινά.

Γ_ Ο τρόπος μετάδοσης της γνώσης στους μαθητές

Μέσα από τη διερεύνηση, αναδεικνύεται ότι οι τάσεις που εμφανίζονται στην εκπαίδευση, μέσα από νέες εκπαιδευτικές δράσεις, προσπαθούν να προωθήσουν διαφορετικές αντιλήψεις, αναφορικά με τον τρόπο που μεταδίδεται η γνώση κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, σε σχέση με όσα προβλέπει το αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας. Η εργασία αναδεικνύει ότι για την υλοποίηση μίας εκπαιδευτικής δράσης, η οποία να ξεφεύγει από το πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος, πρέπει να υπάρξει μία υπέρβαση από τους δασκάλους, τους γονείς και τα παιδιά. Σε περιπτώσεις αυθόρμητων πρωτοβουλιών των εκπαιδευτικών, η υπέρβαση αυτή είναι δύσκολη, καθώς απαιτεί μία υπέρβαση στερεοτύπων της κοινωνίας για το σχολείο, ενώ υπάρχει και ένα συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο που εμποδίζει την αλλαγή. Στην περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου του Φουρφουρά υπήρξε συναίνεση των κατοίκων του μικρού χωριού για τις παιδαγωγικές ιδέες του Άγγελου Πατσιά, σε προσωπικό επίπεδο. Στην περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου του Βατόλακκου, οι γονείς αντέδρασαν στις καινοτομίες και μετέφεραν τα παιδιά τους σε άλλα σχολεία. Η δυσκολία αυτή οδηγεί τις περισσότερες φορές τους εκπαιδευτικούς αυτούς να εγκαταλείπουν τελικά την προσπάθεια. Σε περιπτώσεις συγκροτημένων προσπαθειών, οι αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία έχουν την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Έτσι λοιπόν, στις πρωτοβουλίες του Δήμου Αθηναίων μέσα από τα προγράμματα Athens Open Schools και 'Έτσι μαθαίνω καλύτερα' έχουν λάβει την έγκριση του Υπουργείου και φαίνεται να μην υπάρχουν σοβαρές αντιρρήσεις. Η προσπάθεια για τη δημοκρατική εκπαίδευση της EUDEC, η οποία προωθείται μέσα από την πρωτοβουλία που ονομάζεται 'Σύμπραξη σχολείων για τη δημοκρατική εκπαίδευση', προσπαθεί να τροποποιήσει το θεσμικό πλαίσιο στα μέτρα της. Στην περίπτωση της παιδαγωγικής ομάδας 'Σκασιαρχείο' οι ιδέες και καινοτομίες στην εκπαιδευτική διαδικασία εφαρμόζονται μέσα σε ένα μικρό χρονικό περιθώριο που αφήνει το αναλυτικό πρόγραμμα, αλλά και μέσα από πρωτοβουλίες εντός και εκτός του σχολικού ωραρίου, στο πλαίσιο της ανάδειξης του πνεύματος των εκπαιδευτικών εγχειριδίων που ορίζει το αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου.

Ανεξάρτητα από τις δυσκολίες που υπάρχουν για να υλοποιηθεί στην πράξη ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, φαίνεται μέσα από τη διερευνητική πορεία, ότι είναι αναγκαία η εξέλιξη και η υπέρβαση της διδασκαλίας που υλοποιείται όπως συνηθίζεται μέσα από την παράδοση και εξέταση του μαθήματος στην τάξη, για πολλούς λόγους. Ένδειξη αυτής της αναγκαιότητας είναι και οι πολλές εναλλακτικές ιδέες και πρακτικές για τη μετάδοση της γνώσης που έχουν εμφανιστεί και εφαρμόζονται.

Από τη συνέντευξη στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε, φαίνεται ότι η φιλοσοφία του τρόπου εκπαίδευσης που εφαρμόζουν, σέβεται τη διαφορετικότητα και το διαφορετικό ρυθμό ανάπτυξης κάθε παιδιού. Με την πρακτική αυτή δεν υπάρχει το ζήτημα του ενιαίου ρυθμού της σχολικής τάξης, ο οποίος κάνει τα παιδιά να αισθάνονται άσχημα και να δυσκολεύονται όταν δεν τα καταφέρνουν. Συνέπεια του ενιαίου ρυθμού εκπαίδευσης στην τάξη είναι οι 'καλοί' μαθητές να γίνονται καλύτεροι και οι 'μέτριοι' και 'κακοί' μαθητές να μισούν το σχολείο.

Στο παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου του Φουρφουρά, το μάθημα εντάσσεται σ' ένα πλαίσιο ανακάλυψης της γνώσης. Υπάρχουν χώροι εργαστηρίων, κήπο, μετεωρολογικός σταθμός, τηλεοπτικό κανάλι στο διαδίκτυο κλπ. Σε παρόμοια λογική κινείται η φιλοσοφική και παιδαγωγική θεωρία του πραγματισμού, του John Dewey, σύμφωνα με την οποία προτείνεται η κατάκτηση της γνώσης από τα παιδιά, μέσω πειραματισμών κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Πολλές από τις πρωτότυπες εκπαιδευτικές δράσεις που προσεγγίστηκαν στην εργασία αυτή, χρησιμοποιούν το βιωματικό τρόπο προσέγγισης της γνώσης και τη διαθεματικότητα. Στις εκπαιδευτικές δράσεις στο Δημοτικό Σχολείο Φρε, αλλά και σε δράσεις του προγράμματος OSOS, προσεγγίζεται ένα εκπαιδευτικό σενάριο που αφορά κάποιο μάθημα, το οποίο 'εξακτινώνεται' σε διαφορετικά γνωστικά πεδία. Ο βιωματικός τρόπος διεξαγωγής του μαθήματος που ξεφεύγει από την τάξη και το θρανίο και η ενεργός συμμετοχή, κεντρίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών. Σε παρόμοια λογική είναι και η 'παιχνιδοποίηση' της μάθησης, μέσα από το πρόγραμμα 'Έτσι μαθαίνω καλύτερα' του Δήμου Αθηναίων. Η

διαφορά είναι ότι στην περίπτωση αυτή δημιουργούνται ειδικές κατασκευές, για κάθε συγκεκριμένη εκπαιδευτική δράση, από το εργαστήριο Maker Space. Σε παρόμοια λογική κινούνται και τα παιχνίδια τύπου STEM και εκπαιδευτικές δράσεις πειραματισμών σε θετικές επιστήμες, όπως στο Πρόγραμμα Athens Open schools του Δήμου Αθηναίων ή και σε εκπαιδότης και χώρους δημιουργικής απασχόλησης παιδιών.

Μία άλλη προσέγγιση για τη λογική της μετάδοσης της γνώσης έχει η παιδαγωγική ομάδα του 'Σκασιαρχείου'. Ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να προσεγγίσει το πνεύμα του εκπαιδευτικού βιβλίου και παράλληλα οργανώνει βιωματικές δράσεις (π.χ. τυπογραφία) που υποστηρίζουν την προσέγγιση αυτή. Ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι η παιδαγωγική πρακτική που εφαρμόζει η ομάδα, εισάγει ετερόκλητα στοιχεία στην εκπαιδευτική διαδικασία (ετερότητες), τα οποία εμπλουτίζουν τη διαδικασία και της δίνουν διαφορετική διάσταση. Η μάθηση προσεγγίζεται -όπως υποστηρίχθηκε- χτίζοντας έναν ολόκληρο κόσμο, ποιητικά.

Μία τελείως διαφορετική λογική προσέγγισης της γνώσης συναντήθηκε στη διερεύνηση, κατά τη συμμετοχική παρατήρηση της συνάντησης της οργάνωσης EUDEC. Στη συνάντηση παρουσιάστηκε μία ιδέα για αυθόρμητες, εφήμερες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, χωρίς καθορισμένο πλαίσιο σε τυχαίες θέσεις με τυχαίες αφορμές. Η ιδέα αυτή, καταργεί τελείως την ιδέα του αναλυτικού προγράμματος, αλλά προϋποθέτει ένα διαφορετικό πλαίσιο της κοινωνίας για την εκπαίδευση, χωρίς σχολικούς χώρους και εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι παραπάνω εναλλακτικοί τρόποι μετάδοσης της γνώσης κατά την εκπαιδευτική διαδικασία είναι ζήτημα παιδαγωγικής. Όμως, φαίνεται ότι η κάθε παιδαγωγική ιδέα έχει διαφορετική χωρική έκφραση. Έτσι λοιπόν, όπως επισημάνθηκε και στη συνέντευξη στο Δημοτικό Σχολείο του Φρε, το παιδαγωγικό σύστημα που εκφράζεται μέσα από την εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος του Υπουργείου Παιδείας και το οποίο έχει περάσει διαχρονικά στην ελληνική κουλτούρα εκφράζεται στο χώρο με μετωπικές και γραμμικές σχέσεις (δάσκαλος- μαθητής, παράταξη ξεχωριστών τάξεων). Αντίθετα, παιδαγωγικές ιδέες που στηρίζονται στη μετάδοση της γνώσης μέσα από πειραματισμούς και παιχνίδια οργανώνουν ένα χώρο εργαστηρίου με κυκλικές διατάξεις. Η παιδαγωγική ιδέα της ομάδας του 'Σκασιαρχείου' που επιδιώκει το άνοιγμα του σχολείου προς τα έξω, χρησιμοποιεί στοιχεία που απευθύνονται στη φαντασία και το ασυνείδητο των παιδιών, οργανώνοντας το μάθημα στον υπαίθριο χώρο, αλλά και μέσα από πορείες και διαδρομές στην πόλη.

Η διατύπωση μίας εναλλακτικής παιδαγωγικής μεθοδολογίας φαίνεται να ξεκινάει από τη συνειδητοποίηση και την κριτική θεώρηση των προβλημάτων του εκπαιδευτικού συστήματος. Υπάρχει το ερώτημα λοιπόν μήπως οι διαφορετικές παιδαγωγικές ιδέες που αποτυπώθηκαν μέσα από τη διερεύνηση είναι ένδειξη ότι ενδεχομένως το υφιστάμενο εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να ανταποκριθεί με ικανοποιητικό τρόπο στη μετάδοση της γνώσης και καταπιέζει τα παιδιά με την οριζόντια εφαρμογή ενός αναλυτικού προγράμματος. Επίσης, το ερώτημα μήπως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν στοχεύει καταρχήν στην μετάδοση της γνώσης στα παιδιά, αλλά είναι ουσιαστικά ένα μέσο για κοινωνική καταξίωση, μέσα από την παροχή τυπικών προσόντων για την κατάληψη μίας θέσης εξουσίας. Η κριτική θεωρία και η κριτική παιδαγωγική έχουν διατυπώσει τη θέση ότι το εκπαιδευτικό σύστημα εκφράζει την αυταρχικότητα της κοινωνίας προς τα παιδιά. Επίσης, έχει διατυπώσει το ζήτημα της τυποποίησης της παιδείας και της ημιμάθειας που αυτή παρέχει. Η παιδαγωγική Freire που αποτελεί μία από τις αφετηρίες της κριτικής παιδαγωγικής, προωθεί τη συνειδητοποίηση του ατόμου, ώστε να αντιληφθεί την κοινωνική πραγματικότητα.

Μέσα από τα παραδείγματα που συναντήθηκαν στην εργασία, φαίνεται ότι είναι καλό η αναζήτηση της γνώσης να είναι μία διαδικασία προσαρμοσμένη στην προσωπικότητα, τις δεξιότητες και τον αναπτυξιακό ρυθμό κάθε μαθητή, μέσα από την οποία τα παιδιά να αναζητούν και κατακτούν τη γνώση με τρόπο που τους βοηθάει και δεν τους δυσκολεύει. Μία εκπαίδευση προσαρμοσμένη στις ανάγκες κάθε μαθητή, μπορεί να τον βοηθήσει να βρει τον επαγγελματικό δρόμο που του ταιριάζει και ενδεχομένως να επιτύχει -

σε μεγαλύτερο βαθμό- να έρθει σε επαφή με την παραγωγή νέας γνώσης.

Σκέψεις για την οργάνωση της θεματολογίας της προτεινόμενης εκπαιδευτικής δράσης.

Η προτεινόμενη εκπαιδευτική δράση σχετίστηκε με τα ζητήματα που αναπτύχθηκαν παραπάνω. Μία τέτοια δράση προτείνεται να λειτουργεί ως καταλύτης για αλλαγή, επηρεάζοντας την εκπαιδευτική κοινότητα. Η επίδραση της δράσης μπορεί να είναι άμεση, σε σχέση με τη συνειδητοποίηση των εμπλεκόμενων (μαθητές και εκπαιδευτικοί), αλλά και μακροπρόθεσμη, στοχεύοντας να επηρεάσει με προσθετικό τρόπο σε βάθος χρόνου.

Τα ζητήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, μπορεί να είναι οι κύριοι θεματικοί άξονες σε μία εκπαιδευτική δράση με βάση την τέχνη. Ο θεατρικός αυτοσχεδιασμός και το θεατρικό παιχνίδι χρησιμοποιήθηκαν από την Ίριδα Τσεβρένη στη δράση στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής, αναφορικά με το ζήτημα της εμπλοκής των παιδιών στο σχεδιασμό του δημόσιου χώρου. Στην περίπτωση εκείνη, τα παιδιά από μόνα τους προσδιόριζαν το θέμα και πραγματοποιούσαν τον αυτοσχεδιασμό. Στην προτεινόμενη δράση η διαφορά είναι ότι χρησιμοποιείται μία θεατρική ομάδα που έχει τη δυνατότητα να κατευθύνει τη θεματολογία σε σχέση μ' ένα επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, με αφορμές που θα δοθούν από τα παιδιά. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα δεν είναι να δοθούν οι 'σωστές' απαντήσεις στα ζητήματα που θα θέσουν τα παιδιά, αλλά να γίνει αναπαραγωγή των ιστοριών και των θεμάτων που θα θέσουν τα παιδιά, μέσα από την οπτική της θεατρικής ομάδας. Η αναπαραγωγή των ιστοριών μπορεί να φέρει στην επιφάνεια συναισθήματα και να είναι αφορμή για κριτική σκέψη. Οι στόχοι της δράσης, προτείνεται να σχετίζονται με τα παραπάνω ζητήματα.

Οι στόχοι της δράσης στο σχολικό περιβάλλον

A_ Ορατότητα και αλληλοκατανόηση

Σε σχέση με το ζήτημα της συγκρότησης κοινού οράματος, η δράση στοχεύει στην ορατότητα όλων των επιμέρους προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές στο σχολείο και στην προσωπική τους ζωή, φέροντας στην επιφάνεια προσωπικές ιστορίες των παιδιών. Η παράσταση μπορεί να ξεκινήσει με τη διερεύνηση προσωπικών ιστοριών των μαθητών, τονίζοντας τη διαφορετικότητα και την πολυπολιτισμική συγκρότηση της κοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό, η σχολική κοινότητα μπορεί να γίνει μέτοχος των ιδιαιτεροτήτων των μαθητών να μάθει να σέβεται τις πολιτισμικές, κοινωνικές, οικονομικές, φυλετικές ιδιαιτερότητες κάθε μαθητή και να δημιουργήσει βάσεις επικοινωνίας και αλληλεγγύης.

B_ Ανάδειξη της τοπικότητας

Το ζήτημα της συσχέτισης του σχολείου με την κοινότητα, μπορεί να προσεγγιστεί με την προσπάθεια ανάδειξης της τοπικότητας, μέσα από την αναζήτηση ιστοριών των παιδιών, αναφορικά με τη γειτονιά, και το σχολείο τους. Προτείνεται να ζητηθεί από τα παιδιά να πουν ιστορίες σε σχέση με την γύρω περιοχή και το σχολείο, αναφέροντας τα χαρακτηριστικά και τις διαφορές που εντοπίζουν, σε σχέση με άλλες περιοχές της Αθήνας και άλλων περιοχών της Ελλάδας. Με τον τρόπο αυτό, τονίζεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της γειτονιάς σε σχέση με το σχολείο και τα παιδιά μαθαίνουν να αγαπούν τον τόπο τους.

Γ_ Κριτική σκέψη

Το ζήτημα του τρόπου μετάδοσης της γνώσης μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, μπορεί να προσεγγιστεί με την προσπάθεια να συσχετίσουν τα παιδιά το πώς βλέπουν το μέλλον τους, σε σχέση με όσα μαθαίνουν στο σχολείο. Οι ερωτήσεις μπορούν να ξεκινήσουν με το τί θα ήθελαν τα παιδιά να γίνουν όταν θα μεγαλώσουν και να συνεχιστούν με συμπληρωματικές ερωτήσεις, αναφορικά με το εάν αυτό που θέλουν τα παιδιά σχετίζεται με όσα θέλουν γονείς τους για τα ίδια και εάν πιστεύουν ότι όσα μαθαίνουν στο σχολείο τους βοηθούν να πετύχουν αυτό του ονειρεύονται για τη ζωή τους.

Το πλαίσιο των ερωτήσεων που θα απευθύνει η θεατρική ομάδα προς τα παιδιά, μπορεί να σχετίζεται με τους παραπάνω 3 άξονες και να αναζητά προσωπικές ιστορίες των παιδιών. Αστείες ιστορίες και ιστορίες

που προβληματίζουν τα παιδιά.

Θεματολογία προσωπικών ιστοριών της θεατρικής παράστασης

A_ Προσωπικές ιστορίες: Περιγραφή των ιδιαιτεροτήτων ανάμεσα στα παιδιά

Τί επαγγέλματα κάνουν οι γονείς σας.

Τα χαρακτηριστικά των οικογενειών. Από πού κατάγονται οι οικογένειές σας, πόσα αδέρφια έχετε, εάν δουλεύουν οι γονείς σας κλπ

Κρίνεται σκόπιμο να δοθεί έμφαση των ιδιαίτερων περιπτώσεων ιστοριών των παιδιών, ώστε να τονιστεί η διαφορετικότητα. Ποιά οικογένεια είναι από πιο μακριά, ποιός γονιός κάνει το πιο ωραία δουλειά, ποιό παιδί έχει τη πιο μεγάλη οικογένεια, την πιο μικρή κλπ)

B_ Ιστορίες της γειτονιάς: Περιγράψτε τη γειτονιά και το σχολείο σας.

Αναζήτηση ιστοριών από τη γειτονιά. Τί είναι ωραίο στη γειτονιά και στο σχολείο σας και τί δεν σας αρέσει καθόλου. Πού παίζετε στη γειτονιά. Τί θα θέλατε να είναι διαφορετικό.

Κρίνεται σκόπιμο να δοθεί έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει η γειτονιά και το σχολείο και τα οποία την χαρακτηρίζουν.

Γ_ Ιστορίες για το μέλλον. Περιγράψτε τί ονειρεύεστε να γίνετε όταν θα μεγαλώσετε.

Τί ονειρεύεστε να γίνετε όταν μεγαλώσετε; Θα κάνετε τη δουλειά που κάνουν οι γονείς σας ή άλλη δουλειά; Πώς νομίζετε ότι το σχολείο βοηθάει να πετύχετε αυτό που θέλετε να γίνετε όταν θα μεγαλώσετε;

Κρίνεται σκόπιμο να δοθεί έμφαση εάν υπάρχει διαφορά της δουλειάς που κάνουν τα παιδιά, σε σχέση με τους γονείς τους. Εάν οι γονείς τους συμφωνούν μ' αυτό που ονειρεύονται να γίνουν. Εάν το σχολείο βοηθάει να γίνουν αυτό που ονειρεύονται.

Κρίσιμα ζητήματα για μία αλλαγή στο Δημόσιο Σχολείο

Η αναγκαιότητα συγκρότησης ενός κοινού οράματος για αλλαγή

Η συσχέτιση του σχολείου με την κοινότητα

Ο τρόπος μετάδοσης της γνώσης από τους μαθητές

Στόχοι της Δράσης

Ορατότητα και αλληλοκατανόηση

Ανάδειξη της τοπικότητας

Κριτική σκέψη για το πώς το σχολείο βοηθάει τα παιδιά για το μέλλον τους

Θεματολογία προσωπικών ιστοριών κοινού

Ιστορίες που τονίζουν τις διαφορές ανάμεσα στα παιδιά

Ιστορίες και εκπαιδευτικές δράσεις στη γειτονιά

Τί θέλουν τα παιδιά να κάνουν όταν θα μεγαλώσουν και πώς τα βοηθάει το σχολείο σε σχέση μ' αυτό

Πίνακας 2. Συσχέτιση των ζητημάτων που αναδείχθηκαν μέσα από την έρευνα στο πεδίο, με τη θεματολογία της θεατρικής παράστασης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών

Κατά τη διάρκεια της παράστασης πραγματοποιήθηκε συμμετοχική παρατήρηση, με σκοπό να καταγραφούν τα ζητήματα που έθεσαν τα παιδιά και να αξιολογηθεί εάν πέτυχε, και σε ποιό βαθμό το εγχείρημα. Αυτό που υλοποιήθηκε μέσα από την οργάνωση της θεματολογίας, είναι η συσχέτιση των επιμέρους ζητημάτων που θεωρήθηκαν κρίσιμα για μία αλλαγή στην εκπαίδευση, από την έρευνα, με τους θεματικούς άξονες της δράσης, οι οποίοι με τη σειρά τους προσδιόρισαν τη θεματολογία των προσωπικών ιστοριών του κοινού. Έτσι λοιπόν η συσχέτιση που αναφέρθηκε παραπάνω, παρουσιάζεται συνοπτικά στον Πίνακα 2.

3 Έρευνα δράσης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών

Η πραγματοποίησή της & σκέψεις και διαπιστώσεις σε σχέση μ'αυτήν (βλ. ΤΕΥΧΟΣ II, σελ.50)

Περιγραφή της δράσης

Μετά από συνεννοήσεις με το Διευθυντή του 35ου Δημοτικού Σχολείου και τον κ. Μπαλτά, αλλά και συνεννοήσεις και συζητήσεις με τη θεατρική ομάδα σε σχέση με τη θεματολογία της παράστασης, των στόχων και του τρόπου που θα πραγματοποιηθεί η παράσταση, πραγματοποιήθηκε τελικά η δράση στο παραπάνω σχολείο. Είχε προηγηθεί μία πρώτη σύντομη συζήτηση με τα παιδιά, τη μέρα πριν την παράσταση, προκειμένου να κατανοήσουν τον ιδιαίτερό της χαρακτήρα. Υπήρχε η πρόθεση για δύο θεατρικές παραστάσεις σε διαφορετικές τάξεις οι οποίες να πραγματοποιούνταν στο χώρο της εισόδου του σχολείου. Κάποιες δυσκολίες όμως που προέκυψαν την τελευταία στιγμή που άλλαξαν τον προγραμματισμό, οδήγησαν στο να πραγματοποιηθεί τελικά μία παράσταση στο χώρο της υπαίθριας τάξης του σχολείου, την οποία παρακολούθησαν η τάξη της 2ας Δημοτικού (το τμήμα του κ.Μπαλτά), η τάξη της 5ης Δημοτικού, καθώς και ένα τμήμα του Νηπιαγωγείου.

Η παράσταση πραγματοποιήθηκε από τη θεατρική ομάδα, ακολουθώντας τη συνήθη τους μεθοδολογία της αναζήτησης προσωπικών ιστοριών του κοινού και αναπαραγωγή τους μέσα από τις θεατρικές τους φόρμες. Η προτεινόμενη θεματολογία των προσωπικών ιστοριών, μέσα από τις αφορμές που έδωσε η θεατρική ομάδα, κατά τη διάρκεια της παράστασης, κάλυψε το θεματικό πλαίσιο που είχε προκαθοριστεί. Η ομάδα έδωσε αφορμές για να καλυφθούν οι άξονες της θεματολογίας στην έναρξη της παράστασης, αλλά κυρίως μέσα από συζήτηση, κατά τη διάρκεια της αναζήτησης προσωπικών ιστοριών. Η θεματολογία κατά τη διάρκεια της παράστασης κατευθύνθηκε στα ζητήματα τα οποία τα παιδιά επέλεξαν να εστιάσουν.

Μέσα από την παράσταση έγινε παραγωγή συλλογικής γνώσης για τα παιδιά, καθώς απάντησαν από κοινού σε διάφορες ερωτήσεις σε σχέση με την εκπαίδευση, το σχολείο τους και το μέλλον τους. Δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις για ορατότητα όλων των παιδιών με την εξωτερίκευση των προσωπικών σκέψεων στο κοινό της παράστασης. Η αλληλεπίδραση της θεατρικής ομάδας με τα παιδιά, με τις προσωπικές ιστορίες των παιδιών και την αναπαραγωγή τους, λειτούργησε σε διάφορα επίπεδα. Η θεατρική ομάδα μοιράστηκε δικές της προσωπικές ιστορίες, ώστε να αποτελέσει αφορμή για τα παιδιά με τη σειρά τους να μοιραστούν τις δικές τους. Η αυθόρμητη έκφραση των προσωπικών ιστοριών των παιδιών αποτελεί χρήσιμο υλικό προς αξιολόγηση, μετά το τέλος της παράστασης, αλλά αποτέλεσε και αφορμή για έμμεσο σχολιασμό από την ομάδα κατά τη διάρκειά της. Η συνολική εμπειρία της παράστασης, αλλά και επιμέρους θέματα και ζητήματά της, αποτέλεσαν αφορμή για κριτική σκέψη και συνειδητοποίηση κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το τέλος της παράστασης, για τα παιδιά. Αποτελούν επίσης χρήσιμο υλικό για αξιολόγηση και μελλοντική επανάληψή της.

Σκέψεις και διαπιστώσεις από την πραγματοποίηση της δράσης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών

Μία γενική παρατήρηση σε σχέση με τη δράση είναι ότι η πληροφορία έμεινε σε γενικό επίπεδο και δεν υπήρξε μεγάλη ποικιλία σκέψεων και ιδεών από το κοινό, παρόλο που η θεατρική ομάδα έδωσε διάφορες αφορμές για να γίνει κάτι τέτοιο. Ίσως η ηλικία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των παιδιών που συμμετείχαν στην παράσταση, καθώς και οι συνθήκες της, να στάθηκαν εμπόδιο σε κάτι τέτοιο.

Σε σχέση με το πώς βιώνουν τα παιδιά την καθημερινότητά τους στο σχολείο, φάνηκε ότι το σχολείο δεν αποτελεί ένα ευχάριστο κομμάτι της ημέρας τους. Σε σχέση με αυτό, επέμειναν ιδιαίτερα σε σχέση με τη δυσκολία του πρωινού ξυπνήματος, ενώ φάνηκε ότι οι εξωσχολικές δραστηριότητες μετά το σχολείο είναι κάτι πιο ευχάριστο για τα παιδιά από ότι το σχολείο.

Σε σχέση με την άποψη και οπτική των παιδιών για τον κόσμο και το σχολείο, φάνηκε ότι βλέπουν τελείως διαφορετικά τα πράγματα σε σχέση με τους ενήλικους. Αυτό φάνηκε σε σχέση με όσα περίμενε ο

δάσκαλός τους να εκφράσουν στην παράσταση. Ο κ. Μπαλτάς ανέφερε μετά το τέλος της παράστασης ότι περίμενε από τα παιδιά να φέρουν στην επιφάνεια ζητήματα σε σχέση με γεγονότα που διαδραματίστηκαν στη γειτονιά των Εξαρχείων, κάτι το οποίο δεν έγινε. Αντίθετα, τα παιδιά έφεραν με ενθουσιασμό στην επιφάνεια το γεγονός του τραυματισμού ενός συμμαθητή τους και δεν έδωσαν όση σημασία θα περιμέναμε για άλλα ζητήματα του σχολείου. Το γεγονός αυτό μάλλον θα πρέπει να μας κάνει να προσπαθούμε να κατανοούμε καλύτερα την οπτική των παιδιών, στο σχεδιασμό και στην εκπαίδευση.

Η δράση εντόπισε και ανέδειξε ζητήματα αντιθέσεων και ανισοτήτων στην κοινωνία. Από τις απαντήσεις των παιδιών φάνηκε ότι τα επαγγελματικά πρότυπα που έχουν τα παιδιά του σχολείου αυτού σχετίζονται με τα επαγγέλματα των γονιών τους και δεν διατύπωσαν απαντήσεις που ενδεχομένως αναμέναμε. Αντί λοιπόν να μιλήσουν για επαγγέλματα που οδηγούν σε κοινωνική καταξίωση, σύμφωνα με τα πρότυπα της ελληνικής οικογένειας και κοινωνίας (δηλ. γιατρός, δικηγόρος, μηχανικός) αναφέρθηκαν σε απλά επαγγέλματα όπως φούρναρης, σουβλατζής, ποδοσφαιριστής κλπ. Επίσης, κατά τη διάρκεια της παράστασης φάνηκε η δυσκολία επικοινωνίας στην ελληνική γλώσσα του τμήματος της 5ης τάξης, το οποίο κάποια στιγμή αποχώρησε. Τα παραπάνω ζητήματα μάλλον σχετίζονται με το μεγάλο ποσοστό παιδιών μεταναστών στο σχολείο αυτό. Συνεπώς, θα ήταν καλό να μας προβληματίσουν σε σχέση με τις επαγγελματικές διεξόδους που δίνει το εκπαιδευτικό σύστημα στη χώρα μας, καθώς και σε σχέση με αποτελεσματικότερους τρόπους εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για παιδιά μεταναστών που έχουν ξεκινήσει το σχολείο σε άλλες χώρες, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στο σχολικό πρόγραμμα.

Μέσα από τη δράση αυτή, δόθηκαν ερεθίσματα για κριτική σκέψη των παιδιών, σε σχέση με το πώς το σχολείο μπορεί να τα βοηθήσει στο επαγγελματικό τους μέλλον. Σε σχέση μ' αυτό, διατυπώθηκε προς τα παιδιά το ερώτημα ποιά μαθήματα πιστεύουν ότι τους βοηθούν στα επαγγέλματα που θέλουν να κάνουν, όταν θα μεγαλώσουν, και με ποιό τρόπο. Δόθηκαν διάφορες απαντήσεις από μεριάς του κοινού. Σημασία όμως έχει ότι δόθηκε η αφορμή για να μπουν στη διαδικασία να σκέφτονται και να αξιολογούν όσα τους παρέχονται. Τα ερεθίσματα για κριτική σκέψη των παιδιών για το μέλλον τους αποτελούν ταυτόχρονα και αφορμές για την κοινωνική τους συνειδητοποίηση, σε σχέση με την κατανόηση της θέσης τους και σε συνάρτηση με τις δυνατότητες που τους δίνονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V_ Τί θα μπορούσε να εξεταστεί ξανά

Για τις συνεντεύξεις

Εάν ξεκινούσε ξανά από την αρχή η εργασία, έχοντας την έως τώρα εμπειρία από την έρευνα στο πεδίο, θα ήταν χρήσιμο να διευρυνθεί το πεδίο της έρευνας, προκειμένου να αναδειχθούν και νέα ζητήματα ή να φωτιστούν καλύτερα όσα ήδη εντοπίστηκαν. Υπάρχουν και άλλες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες μέσα από μεμονωμένες προσπάθειες, αλλά και μέσα από εφαρμοζόμενα προγράμματα και εφαρμοζόμενες πολιτικές. Ο Δήμος Θεσσαλονίκης π.χ. εφαρμόζει ένα ενδιαφέρον πρόγραμμα και θα ήταν πιθανότατα χρήσιμο να γίνει αντιπαραβολή με το αντίστοιχο του Δήμου Αθηναίων που εξετάστηκε στην εργασία, για εξαγωγή συμπερασμάτων. Ένα άλλο ενδιαφέρον πεδίο διεύρυνσης της διερεύνησης θα ήταν να οργανωθεί ένα πλαίσιο συνεντεύξεων με παιδιά. Μέσα από τη δράση στο σχολικό περιβάλλον αναδείχθηκε το ζήτημα της διαφορετικής οπτικής των παιδιών για το σχολείο και τον κόσμο, οπότε η αντιπαραβολή συνεντεύξεων εκπαιδευτικών με συνεντεύξεις παιδιών στα ίδια σχολεία, θα έδινε πιθανότατα χρήσιμα συμπεράσματα. Σε σχέση με το ζήτημα των ανισοτήτων που υπάρχουν ανάμεσα στα Δημόσια Σχολεία και τους μαθητές τους και του πώς αυτές επηρεάζουν το συνολικό σχεδιασμό, θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να διευρυνόταν η έρευνα πεδίου και να εξεταζόταν στοχευμένες συνεντεύξεις με απομακρυσμένα σχολεία, σχολεία με ιδιαίτερο πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο και γενικότερα περιπτώσεις σχολείων που τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους αποκλίνουν από τον κανόνα. Ένα άλλο ενδιαφέρον πεδίο διεύρυνσης της έρευνας θα ήταν η εξέταση των πρότυπων και πειραματικών σχολείων και η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα σχολεία αυτά επιδρούν στο συνολικό κεντρικό σχεδιασμό του Υπουργείου Παιδείας. Αυτό ίσως έδινε ιδέες για ένταξη των σχολείων αυτών στην προτεινόμενη δικτύωση των καινοτόμων δράσεων εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών ή εναλλακτικούς τρόπους με τους οποίους η προτεινόμενη δικτύωση θα μπορούσε να επιδρά στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η εργασία προωθεί την ιδέα της δικτύωσης των επιμέρους τάσεων που εμφανίζονται στην εκπαίδευση, προκειμένου να υπάρξει μία συνολικότερη αλλαγή. Θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να εξεταζόταν παράλληλα και άλλες πρωτοβουλίες οργάνωσης από τη βάση, σε άλλα πεδία, πέρα από την εκπαίδευση, προκειμένου να εξεταστούν άλλες ιδέες οργάνωσης. Έτσι λοιπόν, θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να εξεταστεί ο τρόπος οργάνωσης διαφόρων συλλογικοτήτων, δομών αλληλεγγύης κλπ και πώς αυτές επηρεάζουν τον κεντρικό σχεδιασμό. Επίσης, με αφορμή και τις δράσεις του 35ου Δημοτικού Σχολείου στη γειτονιά σε σχέση με συλλογικότητες, θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να εξεταστούν οι αλληλεπιδράσεις τέτοιων δικτύων μεταξύ τους.

Σε σχέση με το ζήτημα της έκφρασης των παιδαγωγικών θεωριών στο χώρο, θα ήταν χρήσιμο για την έρευνα να μπορούσε να οργανωθεί μία αλληλεπίδραση ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς φορείς που ασχολούνται με το σχεδιασμό του σχολικού χώρου, με την εκπαιδευτική κοινότητα. Μία πρωτοβουλία λοιπόν που θα έφερνε π.χ. κοντά ένα εξάμηνο αρχιτεκτονικής σχολής που σχεδιάζει ένα σχολείο, με τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές ενός σχολείου, θα έδινε πιθανότατα ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Καταρχήν, θα αποτελούσε ένα ενδιαφέρον πεδίο κοινωνικής έρευνας, μέσα από συμμετοχική παρατήρηση, για την εξέταση πώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους δύο χώροι που έχουν κοινό αντικείμενο, αλλά λειτουργούν ανεξάρτητα. Σε σχέση με τους φοιτητές, μία τέτοια προσπάθεια ενδεχομένως να επιδρούσε στην εστίαση περισσότερο στην κοινωνική διάσταση του σχεδιασμού και λιγότερο σε λειτουργικές και μορφολογικές αναζητήσεις. Η παρουσία εκπαιδευτικών και μαθητών στη διαδικασία του σχεδιασμού θα έδινε τη δυνατότητα μίας εναλλακτικής κριτικής του σχεδιασμού, από τους χρήστες. Σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, μία τέτοια ιδέα θα τους έδινε τη δυνατότητα να κατανοήσουν τις δυνατότητες που υπάρχουν για το σχεδιασμό του σχολικού χώρου.

Για την επανάληψη της δράσης σε σχολικό περιβάλλον

Έχοντας την εμπειρία από την πραγματοποίηση της δράσης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο, η επανάληψη της δράσης θα οργανωνόταν διαφορετικά, ώστε να αποφευχθούν κάποια λάθη που έγιναν και να υπάρξει

ενδεχομένως μεγαλύτερος πλούτος πληροφόρησης. Θα ήταν λοιπόν καλό να οργανωνόταν η παράσταση σ' άλλο χώρο του σχολείου αυτού, όπου δεν θα υπήρχε διάσπαση της προσοχής των παιδιών κατά τη διάρκεια της παράστασης. Ένας κλειστός χώρος με φωτισμό μόνο της σκηνής, πιθανότατα να εξασφάλιζε αυτή την απαίτηση για απομόνωση και συγκέντρωση.

Θα ήταν καλό να υπήρχε καλύτερη προετοιμασία της παράστασης. Διάφοροι πρακτικοί λόγοι δεν έδωσαν τη δυνατότητα καλής προετοιμασίας. Η δράση οργανώθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα, λόγω του επερχόμενου τέλους της σχολικής χρονιάς. Το κλίμα χαλαρότητας των παιδιών τις τελευταίες μέρες πριν κλείσει το σχολείο για τις καλοκαιρινές διακοπές, μάλλον επέδρασε αρνητικά στη συγκέντρωση τους στη διάρκεια της παράστασης. Θα ήταν μάλλον καλύτερα η δράση να είχε ενταχθεί μέσα στη διάρκεια του σχολικού έτους, ως μία προγραμματισμένη δραστηριότητα του σχολείου. Τέλος, υπάρχει το ερώτημα εάν θα ήταν καλό να είχε προηγηθεί μία συζήτηση με τα παιδιά πριν την παράσταση, ώστε να την αντιμετωπίσουν περισσότερο ως εκπαιδευτική διαδικασία. Η θεατρική ομάδα ήταν αντίθετη σε κάτι τέτοιο, καθώς υπήρχε ο κίνδυνος να επηρεαστούν τα παιδιά και να μην δώσουν αυθόρμητες απαντήσεις κατά τη διάρκεια της παράστασης. Μία εναλλακτική ιδέα λοιπόν θα ήταν να είχαν οργανωθεί και προηγηθεί της θεατρικής παράστασης και άλλες δράσεις, πάνω στη λογική της κοινωνικής έρευνας με βάση την τέχνη. Ίσως λοιπόν, εάν είχαν προηγηθεί π.χ. δράσεις ζωγραφικής, φωτογραφίας κλπ με τους μαθητές που παρακολούθησαν την παράσταση, να είχε γίνει μία καλύτερη ένταξη στη λογική της.

Σε σχέση με το δείγμα των μαθητών που συμμετείχε στη δράση, αναφέρθηκε παραπάνω ότι ενώ είχε προγραμματιστεί να πραγματοποιηθούν δύο παραστάσεις, ώστε να υπάρξει αντιπαραβολή των αποτελεσμάτων τους, σε συνάρτηση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των δύο τάξεων, αυτό άλλαξε την τελευταία στιγμή και την παρακολούθησε η 2α τάξη του κ. Μπαλτά, μαζί με άλλες δύο τάξεις που εμφανίστηκαν την τελευταία στιγμή. Το γεγονός αυτό στερήσε σημαντικό μέρος από την πληροφόρηση που αναμένονταν, ενώ συνέβαλε αρνητικά στη συγκέντρωση και αλληλεπίδραση των μαθητών κατά τη διάρκειά της παράστασης.

Σε σχέση με το πλαίσιο της θεματολογίας, ίσως μία προετοιμασία με περισσότερο χρόνο να έδινε περισσότερες ιδέες για ερεθίσματα προς τα παιδιά, κατά τη διάρκεια της παράστασης. Με τον τρόπο αυτό, ίσως η παράσταση να έδινε πλουσιότερη πληροφορία και να καλυπτόταν περισσότερο οι θεματικοί άξονες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI_Ο προσδιορισμός του ανοιχτού σχολείου και σκέψεις για το σχεδιασμό

Η εργασία συγκεντρώνει έναν σημαντικό όγκο πληροφορίας, τόσο όσον αφορά την ποσότητα, όσο και όσον αφορά την πολυπλοκότητα, σε σχέση με νέες προοπτικές που εμφανίζονται για την εκπαίδευση, στη χώρα μας. Η πληροφορία αυτή μπορεί να είναι χρήσιμη για περαιτέρω έρευνα σε ζητήματα εκπαίδευσης και σχεδιασμού. Με την έννοια αυτή, συμβάλλει στη συγκρότηση μίας συλλογικής γνώσης, πάνω σε ζητήματα εκπαίδευσης και σχεδιασμού.

Η εργασία, ανοίγει ζητήματα προς διερεύνηση, σε σχέση με το διαχρονικό αίτημα της εξέλιξης του σχολείου και του πώς αυτό επανεμφανίζεται σε διαφορετικά χρονικά και κοινωνικά πλαίσια και πώς εκφράζεται κάθε φορά στο χώρο.

Η εργασία προσδιορίζει μέσα από όλη τη διερευνητική διαδρομή την έννοια του ανοιχτού σχολείου και τις επιμέρους παραμέτρους της, όπως αυτή εκδηλώνεται στη χώρα μας. Το ανοιχτό σχολείο περιλαμβάνει όλες τις επιμέρους τάσεις για αλλαγή και εξέλιξη στην εκπαίδευση. Αμφισβητεί την τυπική εκπαίδευση, την αυστηρή οργάνωση του σχολικού προγράμματος, χώρου και χρόνου, προτείνοντας αυξημένους βαθμούς ελευθερίας και υπευθυνότητας στους μαθητές και τους ανοίγει το δρόμο για την ανακάλυψη της ουσιαστικής γνώσης. Αμφισβητεί την ατομική κοινωνική καταξίωση που προσφέρει το εφαρμοζόμενο εκπαιδευτικό σύστημα και προτείνει μία συμμετοχική κοινωνία.

Όλες οι επιμέρους τάσεις για αλλαγή και εξέλιξη, που εκφράζουν το ανοιχτό σχολείο, εμφανίζουν σε διάφορες εκφράσεις, συνδυασμούς και παραλλαγές τους, τα ίδια περίπου ζητήματα. Την ανακάλυψη της γνώσης μέσα από το πείραμα και το παιχνίδι. Το βιωματικό τρόπο μετάδοσης της γνώσης. Την ταυτόχρονη αναφορά της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε πολλά γνωστικά πεδία. Το σεβασμό στην προσωπικότητα του μαθητή. Τη συμμετοχή των μαθητών στη λειτουργία και οργάνωση του σχολείου. Τη χρήση της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία και η εξοικείωση μ' αυτήν. Τα παραπάνω ζητήματα φαίνεται να είναι οι λύσεις στα προβλήματα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς κοινή συνισταμένη των παραπάνω τάσεων είναι η κριτική τους θεώρηση απέναντι στην υφιστάμενη κατάσταση. Το γεγονός αυτό μας δίνει την ελπίδα ότι οι επιμέρους τάσεις δεν είναι πολύ μακριά η μία από την άλλη και ότι θα μπορέσουν τελικά όλες μαζί ή επιμέρους συνδυασμοί τους να επιδράσουν με τρόπο που το εκπαιδευτικό σύστημα θα εξελιχθεί προς τη σωστή κατεύθυνση.

Εκτός από τον προσδιορισμό της έννοιας του ανοιχτού σχολείου, η εργασία αποτελεί αφορμή για να έρθουν στην επιφάνεια σκέψεις για το σχεδιασμό και τη διαδικασία του. Έτσι λοιπόν, η διερευνητική διαδρομή μας υποδεικνύει ότι ο σχεδιασμός του Δημόσιου Σχολείου είναι ένα ευρύτερο ζήτημα από τη λειτουργική επίλυση του σχολικού χώρου. Ευρύτερο, τόσο όσον αφορά τα μέσα του σχεδιασμού, όσο και όσον αφορά τη στόχευση και την επίδρασή του. Το σχολείο φαίνεται να είναι καταρχήν ένα κοινωνικό φαινόμενο. Η προσπάθεια κατανόησης και αξιολόγησης των προβλημάτων που υπάρχουν στο Δημόσιο Σχολείο, αλλά και η επίλυσή τους, μας οδηγεί στη χρήση εργαλείων και μεθοδολογιών από τις κοινωνικές επιστήμες. Η προσέγγιση του σχολικού χώρου μέσα από παραπάνω διαδικασίες και πρακτικές, φαίνεται να απαιτεί συναινέσεις, επικοινωνία και συνεργασία, σε πολλά επίπεδα. Η εμπειρία των συνεντεύξεων, αλλά και η οργάνωση και πραγματοποίηση της δράσης, με τη συναίνεση της Διεύθυνσης του σχολείου, των δασκάλων, των μαθητών και την συνεργασία της θεατρικής ομάδας, αποδεικνύει την έκταση της απαιτούμενης βοήθειας και θετικής αντιμετώπισης που απαιτείται για μία τέτοια διαδικασία.

Μέσα από τον παραπάνω ορισμό του ανοιχτού σχολείου, φαίνεται ότι η εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να ωθήσει την κοινωνία προς έναν συμμετοχικότερο χαρακτήρα. Μήπως λοιπόν είναι ζήτημα επιλογής του σχεδιασμού του Δημόσιου Σχολείου να συμβάλλει είτε προς μία κοινωνία επιτυχημένων ατομικότητων, είτε προς μία κοινωνία των πολιτών;

Βιβλιογραφία, πηγές

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αθανασόπουλος Άγγελος 'Από την κριτική θεωρία στην Κριτική Παιδαγωγική' Διπλωματική εργασία, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα, 2017.

Αλεξάκης Δημήτρης 'John Dewey, Πειραματισμός και δημοκρατία', Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, 2017.

Πατσιάς Άγγελος, 'Το σχολείο της φύσης και των χρωμάτων' 2η Έκδοση, Εκδόσεις Φυλάτος, Θεσσαλονίκη 2017.

Τσεβρένη Ίριδα, Διδακτορική Διατριβή, 'Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών', Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Αθήνα, Μάιος 2008.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Denzin Norman, Lincoln Yvonna, 'The sage handbook of qualitative research', Third edition, Sage Publications, Thousand Oaks, California, 2005.

Patton Michael Quinn, 'Qualitative research & evaluation methods', Third edition, Sage Publications, Thousand Oaks, California, 2002.

Ερευνητικό Πρόγραμμα

Ερευνητικό Πρόγραμμα με τίτλο: 'Μεγαλώνοντας στην Αθήνα. Ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για τη συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους', Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Λάτση & Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Ερευνητική ομάδα: Μελετήτρια: Ίριδα Τσεβρένη, Σύμβουλος μελέτης: Βασίλειος Πανταζής, Βοηθός μελέτης: Ευγενία Τούση, Επιστημονική υπεύθυνη: Καθηγήτρια Ελισάβετ Παναγιωτάτου, Αθήνα, Δεκέμβριος 2008.

Πηγές από το διαδίκτυο

Σύνδεσμος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου του Υπουργείου για το αναλυτικό πρόγραμμα:

<http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

Ευρωπαϊκή Κοινότητα για τη Δημοκρατική Παιδεία:

<https://eudec.gr/>

Δημοσίευση για το Δημοτικό Σχολείο Βατόλακκου, στην Κρήτη:

http://www.efsyn.gr/arthro/poios-fovatai-sholeio-protypo#disqus_thread

Open schools for open Societies (OSOS)

<https://www.openschools.eu/>

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας.

Υλοποίηση του προγράμματος OSOS:

<http://www.iep.edu.gr/el/deltia-typou-genika/h2020-open-schools-for-open-societies-osos>

http://www.iep.edu.gr/images/IEP/PROKIRIKSEIS-ERGA/Erga/2017/2017-09-25_2b_OSOS_description.pdf

Athens Partnership – Σύμπραξη για την Αθήνα:

<http://athenspartnership.org/about/>

Open Schools του Athens Partnership:

<http://athenspartnership.org/open-schools/>

Πρόγραμμα 'Έτσι μαθαίνω καλύτερα'

<http://athens-dfbl.gr/>

Το site του Δημοτικού Σχολείου Φουρφουρά:

<https://fourfourasweb.wordpress.com/category/%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CE%AC-%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%B9%CE%B1/>

Τα τμήματα αρχιτεκτονικής και το ζητούμενο μιας ουσιαστικής επιλογής (Κώστας Ξανθόπουλος)

<http://aarxitektonikis.blogspot.com/2016/12/t.html>

Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος

<https://www.blod.gr/lectures/arxitektonikisgr-opos-i-anti-arkkietallafi/>

<https://www.blod.gr/speakers/ksanthopoulos-konstantinos/>

Διάλεξη Κωνσταντίνου Ξανθόπουλου για σχολικά κτίρια στη Φινλανδία

<https://www.archetype.gr/events/dialexi-kosta-xanthopoulou>

'Εκπαιδóτοποι' του εργαστήριου ευφυών μεταβαλόμενων περιβαλλόντων της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πολυτεχνείου Κρήτης

<http://www.tielabtuc.com/#/educational-playces>

Σύνδεσμος παρουσίασης των δράσεων του 35ου Δημοτικού Σχολείου, κατά το έτος 2013.

<https://www.demopaideia.gr/wp-content/uploads/2016/01/%CE%A4%CE%BF-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CC%81%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CC%81%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82.pdf>

Θεατρική ομάδα αυτοσχεδιασμού, Playback Ground

<http://emeis.net.gr/%CF%80%CE%AD%CE%BC%CF%80%CF%84%CE%B7-5-%CF%83%CE%B5%CF%80%CF%84%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-2019-2015-playback-ground-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA/>